

NEAR EAST ÜNİVERSİTY

FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

MEZUNİYET ÇALIŞMASI

İZMİR'İN TARİHİ

HAZIRLAYAN

VEDAT KUYUMCU

4/A 960174

DANIŞMAN

Doç. Dr. BÜLENT YORULMAZ

KIBRIS 2000

NEAR EAST ÜNİVERSİTY

FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

MEZUNİYET ÇALIŞMASI

İZMİR'İN TARİHİ

HAZIRLAYAN

VEDAT KUYUMCU

4/A 960174

DANIŞMAN

Doç.Dr.BÜLENT YORULMAZ

KIBRIS 2000

İÇİNDEKİLER

İzmir Aşkı (şiiir)

İzmir'in Öyküsü

İzmir'in Simge Yapıları

İzmir Gezileri

5000. Yıl Yazıları :

*** İzmir'in Doğum Günü**

ÖNSÖZ

İzmir çarpıcı bir tarihsel öz geçmişi yaşamış evrensel öneme sahip bir kenttir... İzmir'in tüm hikâyesinde dört önemli özellik kendine özgü bir "kent kimliğini" gözler önüne serer...

1- Uygarlıkların beşiği Ege'nin günümüze kadar yaşayabilmesin becermiş en önemli simge kenti İzmir'dir. Antik Syrna'dan günümüze tam 5000 yılı dolu dolu yaşamış İzmir, çevresindeki ören yerleri ve turistik kazanımları ile "Ege'nin İncisi", "Akdeniz Yıldızı" gibi romantik tamımlar hak etmiş bir tarihsel – aktüel birikime sahiptir... Bu bakımdan kültürel ve sanatsal öncülüğü söz konusudur.

2- İzmir, Tür Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın simgesi olmuş bir gazi kenttir. Milli Mücadele, İzmir'in 15 Mayıs 1919'da işgali ile başlamış ve İzmir'in 9 Eylül 1922'de bitmesi ile kesin biçimde sonuçlanmıştır. Bu hem yerel hem ulusal bir misyona sahiptir. Ulusal Mücadele, sanki İzmir'in kurtarılması için verilmiştir. İzmir, vatan demektir, özgürlük demektir, ulusal kurtuluş demektir... Bu yüzden İzmir Ulusal Kurtuluş'un simgesidir. Bu yüzden de Atatürk'ün büyük sevgisini kazanmıştır... İzmir, bir bağımsızlık idealidir. Atatürk'ün İzmir'li bir kızla evlenmesi, anası Zübeyde Hanım'ı İzmir'e gömmesi, İktisat Kongresini İzmir'de tolaması bu yüzdendir.

3- İzmir, demokratikleşmenin öncü kentidir... 1925'de yeni Türkiye'nin ilk demokratik sınıfsal kongresi olan Türkiye İktisat Kongresi'ne ev sahipliği yapan İzmir Cumhuriyet döneminde devrimci-laik atılımların, 1946 sonrası büyük demokrat halk hareketlerinin, daha sonraki dönemlerde parlamenter bilincin gelişmesi süreçlerinde daima öne geçmiş, parlamış ve öncülük yapmıştır.

4- İzmir'in Milli Mücadele ve sonrasında gösterdiği ulusal bilinç, bölgede ulusal ticaret bilincinin doğmasına yol açmıştır. Bu enerjik süreç daha sonra 1950'lerde Ege'nin sanayileşmesine dönüşmüştür. Bu sanayileşme süreci, bizi 1980'lerde ihracata dayalı kazanımlarına, 1990'larda küreselleşme idealine bağlamıştır. İzmir'in ruhunda, Fenikeli'lerden, İyonyalı'lardan beri var olan "serbest girişim geleneği" günümüzde İzmir Ticaret Odası, Ege Bölgesi Sanayi Odası, İzmir Ticaret Borsası, EGEV, EĞİAD, ESİAD gibi kurumlarla, irili ufaklı binlerce firma, şirket ve banka ile 2000 yılına güçlü girme ideali peşindedir... İzmir, Ege'nin öncü bir ticaret ve sanayi kentidir.

İZMİR AŞKI

İzmir izmir,
İzmir dediğin nedir ki
Önden kordon, yanda kadifekale
Üstten hilton, alttan roma tüneli

Çeyiz sandığım kemeraltı
Bayramda süslenir kızları
Saat kulesi randevu vaktidir.
Asansör kulesi şarkılarımın sultanı

Vuut vuut öter
Demiş şairin biri
Körfezin kuğu vapurlarına
Küpeştesinde düşler kurduğum

Havasına, suyuna, aşığına
Kurban olduğum nişanlım kent
Cümle alemin şenliğisin
Fuar'ın, şanlı dokuz eylül'ün

İzmir izmir,
İzmir dediğin nedir ki
Vurulmuşum hikayene
Sokaklarında yorulmuşum
Türkülerin dillerle yapışmış
İzmir'in kavakları, dökülür yağmurları
Bize de izmir'li derler
Yaşarız ilk ve son aşkları

İZMİR'İN ÖYKÜSÜ

Türkiye'nin bugün en önemli üç kentinden biri olan İzmir, eski çağlarında en önde gelen ticaret, sanat ve kültür merkezlerinden biri idi. İzmir tarihi başlıca dört büyük dönem gösterir.

- 1) Eski İzmir (M.Ö.3000-300)
- 2) Helenistik, Roma ve Bizans Dönemi (M.Ö.300-M.S.1071)
- 3) Selçuklu ve Osmanlı Dönemleri (M.S.1071-1923)
- 4) Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar.

İzmir, tarihi açısından son derece önemli bir kenttir. Özellikle Antik Çağ İzmir'ini barındıran Smyrna'nın dünya tarihindeki konumunu Ord. Prof.Dr. Ekrem Akurgal şöyle açıklar:

1-Batı Uygarlığının en eski ve en büyük edebiyat eseri, yani Homeros'un İlyada'sı Bayraklı'daki antik İzmir'de yaratıldı. (M.Ö.750-700). İlyada destanı Aiol ve İon lehçelerinin karışımı olan bir dildedir. İzmir'in kuzeyi Aiol, güneyi ise İon Bölgesi idi. İzmirliilerin Aiol ve İon lehçelerinin karışımı olan bir dil ile konuşturlardı. Bu nedenle Homeros'un İzmirli olduğu varsayılmaktadır.

2-Hellas (Eski Yunan) Uygarlığının en eski Athena Tapınağı İzmir'de bulundu. (M.Ö.640-580)

3-Anadolu'da hala ayakta duran en eski Hellen evleri Eski İzmir'de yer almaktadır. (M.Ö.640-580)

4-Batı Uygarlığı'nın en eski ızgara tipi kent planı İzmir'de günışığına çıkarıldı. (M.Ö.640-580)

5-Batı Uygarlığı'nın en eski anıtsal taş çeşmesi (M.Ö.625-600) Bayraklı'da bulunmaktadır. Bu eser şimdi Eczacıbaşı Holding'in sağladığı olanaklarla restore edilmektedir.

6-Günümüzde gecekondular altında kalan Tantalos Mezarı Anadolu'nun en eski ve en görkemli mezarlarından biri idi.

7-En eski ve en güzel Hellen sütun başlıkları Eski İzmir'de geliştirildi.

8-Batı Uygarlığı'nın bugün ayakta kalan en eski ve en güzel kent planı, 100x120 metrekairelik alanda sokakları, ana caddesi, evleri ve tapınağı ile Eski İzmir'de korunmuş ve gün ışığına çıkarılmıştır. Bayraklı bu bakımdan da eşsizdir.

ŞİİR GİBİ KENT

Dünya şiirinin anavatanı ve Homeros'un yaşadığı kent olan İzmir, yepyeni gelecekler peşinde koşan tüm kavimlere körpe heyecanların kaynağı olmuştur. Uygarlık, ilk kez bu kentin rıhtımından kalyonlara yüklenererek denize açılmıştı. Aristo, Büyük İskender'e "Smyrna'yı görmezsen, eksik kalırsın." Demiştir. Çünkü bilim, felsefe, şiir, sanat ve kültürün doğup boy attığı bir bölgenin merkeziydi İzmir... Uygarlığın başkenti... Ege'nin boynundaki Gerdanlık kız... Mor Hülya...

Bir an için yüzyıllar öncesine dönelim. İpek Yolu boyunca ilerleyip Smyrna'ya (İzmir) gelen bir Asyalı kervancı olmak ister miydiniz?... Bitmez tükenmez Anakıta bozkırlarından, Tibetli sıradağlardan ve bedevi çöllerden geçip gelmişseniz. Yorgun ve dudakları kupkuru ulaşmışsanız o zamanın

Kordonboyu'na ... İsterseniz, Ceneviz donanması ile rıhtıma borda etmiş bir Hristiyan korsan olsun. Ne olursanız olun... Kordonboyu Hanlarında veya raks eden Bizanslı kızları seyrederken aynı şiiri fısıldayacaksınız.

-Canım Smyrna, sen denizin en güzel mücevherisin. Bir Hitit Zümrütü müsün?... Amazon Kraliçesi'nin elması mısın?... Veya İyonya İncisi... Yoksa bir Türkmen yakutu mu?,,, Hayır, belki hepsinin toplamı, Tüm bu nadide taşların ipekten Kordonboyu şeridine dizildiği paha biçilmez bir gerdanlık...

Hayret, bu şiir İzmirli Dairo Moreno'nun ünlü "Canım İzmir" şarkısının getirdiği hayallere ne kadar benziyor değil mi" İzmir'in birçok sanatçı ve seyyah tarafından denize uzanmış uzun saçlı bir kıza, daha doğrusu mücevherlerle örtünmüş bir Gerdanlık Kız'a benzetildiği gerçektir. Evliya Celebiye'ye inanmazsanız romantik bir akşamınızda Kordelia'dan (Karşıyaka) İzmir'e doğru bakın. Şiir gibi bir Gerdanlık Kız'dır kendini denizin lacivert okşayışlarına terk eden... Bin yıllardır okşanmış deniz, bu Gerdanlık Kız'ı...

İşte biz bu kenti, Canım İzmir'imizi anlatmaya çalışacağız. Şimdilik değerli okuyucularımıza Yusuf Nalkesin'in Körfez'de Akşam güftesinden birkaç dize sunalım:

Grubunun renkleri, gömülürken sulara

Esmer bir tül örtülür, sahille yalılara;

Martılar yorgun yorgun, dönerken kuytulara,

Başlar körfezde akşam, bu onun bestesidir.

İzmir her akşam, bir ılık bahçesidir!...

İZMİR'DEN KİMLER GELİP GEÇTİ?

İzmir, doğurgan ve alabildiğine ihtiraslı uygarlıkların birbirinin sırtına basa basa tırmandığı eşsiz bir tarihsel süreci yaşadı. Vahşet ile aşk, sanat ile yağma, şiir ile saldırı, zevk ile işkence beraberce ilerlediler. Uygarlık savaşlarla geliyordu. Büyük ve özgün uygarlık kuruldu. Sonra kağıttan şatolar gibi devrildiler. Çünkü daha büyük uygarlıklar geldi ve savaşları kazandı. Sonra onlardan daha güçlülere ortaya çıktı. Smyrna, bu tarihsel süreci damarlarında alev alev yaşattı.

İzmir, yaşadığı bölgenin tarihinde başrolü oynuyordu. Bu yüzden senaryoyu kaleme alan İlkçağ Tanrıları ve daha sonraki Tek Tanrı, O'na senaryoda sonuna kadar yaşayabilme özgürlüğü verdiler. İzmir'e tarihin çeşitli dönemeçlerinde ekonomik ve politik olarak rahip çıkan Afrodiasias, Aiga, Alinda, Aspendos, Assos, Didyma, Efesos, Heraklea, Milentos, Nysa, Pergamon, Priene, Sardes, Side, Teos, Phokai, Kyme, Klazomaia, Kolophon gibi kentler, koyu lacivert sisler içinde zamanla kaybolurken, Smyrna denilen Gerdanlık Kız, tarihin her anında Kordonboyu sahillerine uzanarak, Çatalkaya ufuklarından batan güneşi pembe mor hayaller içinde seyretti.

Ve, birçok kavimler geldi. Kimisi kenti yağma etti, kimisi yepyeni uygarlıklar armağan etti. Yeni uygarlık, yıkılanın üzerine kuruldu. Yeni inşa edilen surlar içinde eski tapınağın taşları kullanıldı. Yeni gerdanlık için, eski uygarlığın sikkeleri kullanıldı. Böylece uygarlıklar, birbirinin içinde katlandı. Kültür katları, yerin dibinde üst üste sıraya girdi. Her katta, bir uygarlığın kültürü, mimarisi, mücevherleri, aletleri vardı. Uygarlıklar böylece yerin dibinde enfes ve esrarlı kilimler dokudular.

En altta Batı Anadolu'nun ilk halkları Luviler ve Leleler vardı. Sonra sırasıyla Hitit, Amazon, Bergama Krallığı, Roma, Bizans, Türkmen, Selçuklu, Osmanlı ve Türk kültürleri, yerin dibinden toprağın yüzüne doğru yükseldi.

İzmir İçin Kalpleri Çarpanlar...

İzmir'de her tarihsel dönem kendi içinde eşsiz romanlara ve yüce destanlara konu olacak baş döndürücü olayları yaşattı. Tarihin ve Mitolojinin kaydettiği bazı efsanevi isimleri sıralayalım:

...Tantalos, Homeros, Alkyattes, Kurüs, Harpagos, Daryüs, Büyük İskender, Antigones ve Liziamos, Bion, Sezar, Sulla, Çiçeron, Oktavyanus, Aristides, Galenus, Polikarp, Atilla, Jan Dukas, Çaka Bey, Arslan Yürekli Rışar, Umur Bey, Venizelos, Kral Konstantin, Hasan Tahsin, Mustafa Kemal...

Tarihin tüm bu dev isimleri gerektiğinde İzmir için dövüştüler, İzmir'e şiirler yazdılar, İzmir için kalpleri çarptı ve kendi ulusların ve dinlerinin en önünde bu kente damgalarını vurmak için çırpındılar...

Ve belki de, İzmir denilen o Gerdanlık Kız, Amazon Kraliçesi Samornia'dan başlayarak hepsi ile sırasıyla aşk yaşadı...

Necati Cumalı, İthaf isimli şiirinde İzmir'in bu gizemli geçmişini ne güzel anlatıyor:

Sönmüş yanardağlar, kaleler eteğinde

Yüzyıllardır uyuyan şu bizim İzmir

O aşk kadınları, levent erkekleri nerede

Sahilden yaşayıp göçtüler mi kim bilir?

Sır şimdi gözyaşları, saadet dilekleri

Bize gelen yüzyılların hikayesi sır

Eski İzmir diye ne varsa şunun bunun bildiği

Yaşlıların kırık dökük anlattığıdır...

İzmir Uygarlığın Başkentidir...

İzmir, M.Ö. 9'uncu yüzyıldan Roma devrinin sonuna kadar Bilimin ve Kültürün ilk temel taşlarının yontulduğu bir bölgenin simgesi olarak belirmiştir. Batı Anadolu ve Ege Adaları'nın yükseltildiği bu büyük uygarlığın başkenti Smyrna idi. Bu başkentlik özelliği, bazen politik ve hukuksal açıdan resmen tecil edildi, ama manevi egemenlik ve yol göstericilik ebedi oldu. M.Ö. 9. ile 5. Yüzyıllarda Yunanistan'da şair, filozof, bilgin ve tarihçiler açısından tam bir karanlık vardır. Tek bir salon yetişmişti o dönemde. Daha sonra Sokrat, Sofakles, Aristo ve Euripides parladılar. Bu aydınlanma dönemi de 50-60 yıllık bir kısa döneme sıkışmıştır. Bu arada Menandros'u da unutmayalım.

Oysa 9. Yüzyıldan Milada ve sonrasına doğru Smyrna ve çevresinde yetişen ve Dünya Uygarlığını yaratan kişilerin isimlerini vermek için sayfalarımız yetmez. Yine de en ünlülerini kısaca sıralayalım:

...Dünya şiirinin babası İzmirli Homeros, Mersiye şairi İzmir'li Mimnernos, Bükolik şair İzmir'li Bion, Matematiğin kurucularından İzmirli Theon, tarihin babası Bodrum'lu Herotodos, Coğrafyanın kurucusu Miletli Hekatos,

Geometrinin kurucusu Sisamlı Pisagoras, Matematiğin kurucularından Sakızlı Oinopides, ilk doktor İstanköylü Hipokrat, Tıbbın kurucularından İzmir'li Galenus, ilk bilinen ressam Değirmendereli (Kolophon) Aspelles, ilk kadın şair Midilli Sapho, Felsefe'nin kurucusu Efes'li Heraklites, Miletli filozof matematikçiler Tales, Anaksimenes, Anaksimendros, tek tanrı fikrinin ilk savunucusu Değirmendereli Ksenophanes, büyük filozof Klizman Anaksogoraz. Söylevci Balıkesir'li Aristides, Efesli Şair Hipponaks, Miletli müzisyen ve Müziğin babası yüzlerce bilgin, edebiyatçı sanatçı ve filozof...

İzmir, çevresinde yetişen tarihin en ünlü isimleri ile ne kadar iftihar etse, azdır değil mi?...

İlk İzmirliiler Bayraklıda Oturlardı...

İlk İzmir'i kuranların M.Ö.3000'de Tunç Çağını yaşayan ve Bayraklıda oturan bir halk olduğu, yapılan kazılar sonucu kesinlik kazanmıştır. Ancak, çok daha eski dönemlere, örneğin Yontma Taş Devrine uzanan bazı ilkel yerleşmelerin belirtileri de İzmir civarında kendini göstermektedir. Çok eski ilkel efsanelere göre, Bayraklıdaki yerleşmeden binlerce yıl önce kurulduğu belirtilen bir kentin, Tanrıların vahşeti (deprem) sonucu göl haline geldiği ileri sürülmektedir. Bu kentin, Yamanlar Dağındaki Karagöl civarında olduğu tahmin edilmektedir. (Doç.Dr.Çınar Atay, Tarih içinde İzmir, S:11).

Biz Arkeoloji ve Tarih Bilimlerinin belgelendiği kadarıyla ilk İzmirliilerin kentlerini Bayraklıda kurduklarını biliyoruz. Bu günkü Bayraklının hemen yanında bulunan Tekel Şarap Fabrikası bağlarının sınırları içindeki 150 dönüm büyüklüğündeki Tepekule isimli höyük, bundan 5000 yıl önce Lelej denilen en eski İzmir yurttaşları tarafından kurulan bir yerleşme bölgesi idi. Daha sonra M.Ö. 1000'lerde Helen yerleşmesine sahne oldu. Etrafı denizlerle çevrili olan bu

kentçik, küçük ve dar bir berzah ile günümüzdeki Bayraklı yerleşmesinin bulunduğu tepeye bağlanıyordu. Tepekule ile Yamanlar arasında küçük yelkenlilerin sığınmasına yarayan bir limancık bulunuyordu. Bu kentin bazı kaynaklarda Navluchon (Liman, Demir Atma Yeri, İstasyon) diye isimlendirilmesi sebebi bundandır.

M.Ö.1000'lerde Tepekule, kayalık bir zemine sahipti. İzmirliiler, evlerini bu kayalık yere inşa ettiler. Evlerin alt yarısı taştan, üstü kerpiçtendi. Yer döşemeleri ve duvarları, çok enfes bir harçla sıvanmıştı. 370 metre yükseklikteki Tepekule Uygarlığı, Troya 2 Uygarlığı ile yaşıdaştır. Troya'nın ünlü altın kapları, Tepekule kazılarında ele geçmiştir.

İzmirliiler, kentlerine yapılacak bir saldırıyı önceden haber alıp, direnmek için Yamanlar kenarındaki Adatepe, Belkahve, Turan civarları ile Akçakaya'da çeşitli tahkimatlar yapmışlardır. Bu tahkimatların izleri günümüzde açık ve net olarak görülebilir.

Tepekule Höyüğü'nün Batı Uygarlığındaki Yeri

Eski İzmir'i (Tepekule Höyüğü), tam yarım yüzyıl kazmış olan Ord.Prof.Ekrem Akurgal, Smyrna ören yerinin özelliklerini şöyle vurgular:

1- Bayraklı kazılarında H Açmasında M.Ö.1050-300 tarihli arasında birbiri üzerine kesintisiz dokuz yerleşme katı gün ışığına çıkarılmıştır.

2-Bayraklı'da H Açmasında bir avlu etrafında yer alan, Hellen dünyasının tarihleri kesin olarak saptanmış en eski evleri ortaya çıkarılmıştır. Bu bakımdan da Hellen dünyasında, şimdilik olsa bile, tek örnektir.

3-Bayraklı kazılarında Hellen dünyasının en eski kent duvarı saptanmıştır. (M.Ö.9. Yüzyıl)

4-Eski İzmir'de Hellen dünyasının en eski Athena Tapınağı (M.Ö.7 ve 6. Yüzyıl) ortaya çıkarılmıştır.

5-Batı Uygarlığının ilk anıtsal destanı olan olasılıkla İzmir'de Homeros tarafından yaratılmıştır. İlyada'nın Aiol İon lehçelerinden oluşması ve İzmir'in Aiol-İon bölgesi arasında yer alan bir kent olması bakımından söz konusu büyük destanın eski İzmir'de ortaya çıktığı kabul edilmektedir.

6-Eski İzmir, Hellen dünyasının en eski geometrik plandaki kentidir. (M.Ö. 7. Yüzyılın ikinci yarısı).

7-Hellen dünyasının Arkaik Dönemde en eski ve en uzun caddesi İzmir'de gün ışığına çıkmıştır. M.Ö.7 ve 4. Yüzyıllarda kullanılmış olan Athena caddesinin uzunluğu 120 metredir.

8-Hellen dünyasında en eski taş çeşmesi İzmir'de hala ayakta, ama ne yazık ki su içinde durmaktadır. (M.Ö. 7. Yüzyıl sonu.)

9-Hellen mimarisinde Dor başlıklarından hemen sonra ya da onların yanı sıra ilk anıtsal başlıklar Eski İzmir'de yaratılmıştır.

10-Bundan 50 yıl öncesine değin Yamanlar Dağında yükselen ancak şimdi sadece mezar odası bir gecekondun altında kalan, 30 m çapındaki, Tantalos adı ile mezar Eski İzmir'de M.Ö.620-590 tarihinde hüküm süren kralın gömü anıtı idi. Bu önemli eser Anadolu'daki Hellen sanatının kalıntıları geçen en eski mezar anıtıdır.

11-Yamanlar dağının eteğinde, Çiçek Mahallesi'ndeki M.Ö. 4. Yüzyılda olan anıt mezar, daha eski örneklerin tahrip edilmelerini önleyemediğimiz için şimdi Ege Bölgesi'nin en eski gömü anıtıdır.

12-Eski İzmir kazılarında ortaya çıkarılan M.Ö.4 Yüzyıl evleri ve sokakları, sayıları, kapladıkları alanın büyüklüğü ve korunma duvarlarının mükemmelliği bakımından çok önemli evlerin bulunduğu Priene, Larisa, Kolophon ve Klazomenia gibi Ege tarihinde de en önemli örneklerinden biridir.

Tantalos İşkencesi...

Eski İzmir'in tarihini ve kültürünü araştırılınca ilk ele alınan Frigya Kralı Tantalos ismi etrafındaki söylencelerdir. M.Ö.800 yıllarında yaşadığı ileri sürülen Tantalos, mitolojiye göre Baştanrı Zeus ile bir insan olan dilber Pluto'nun sevişmeleri sonucu doğmuştu. İzmirli olan Kral Tantalos, Smyrna'dan Mağnesia'ya (Manisa) doğru uzanan sipilos dağında Frigya halkı ile birlikte yaşar ve Batı Anadolu'ya yayılmış devletini yönetirdi. Baştan başa sağlık-bahçelik döşenmiş olan Sipilos dağı, aynı zamanda zengin madenlerin bulunduğu efsanevi bir yerdi. Tantalos'un daha sonra Yunanistan'a giderek Peleponnes'un daha sonra Pelepones Yarımadası'na ismini verecek ve Olimpiyat Oyunları kuracak olan Pelops isimli bir oğlu ile Manisa'da Ağlayan Kaya haline gelecek olan Niobe isimli, iki çocuğu vardı. Ve, Tanrıların sofrasına oturabilen tek insandı Tantalos...

Tantalos ne yazık ki, Olimpos Tanrılarının hışmına uğradı. Anadolu Tanrıçası Kibele'ye inandığı için Hellen Tanrılarını küçük gören ve onların kudretlerini sınamaya kalkan Tantalos'a verilen ceza, yüzlerce yıl, dünyanın her köşesinde Tantalos İşkencesi diye anıldı. Zeus, onun Yer altı Ülkesinde ebedi açlık ve susuzluğu mahkum etti. Mitolojiye göre, Tantalos Sipilos Dağı'nın bir yarığından atılarak Hades'e gönderildi. Bu yarık, daha sonra göl haline gelerek Tantalos Gölü diye isimlendirildi. Yamanlar Dağı'ndaki bildiğimiz Karagöl, bu göldür.

Hellen Efsaneleri, ilkçağlardan itibaren Tantalos'un kötülüğünü yaymıştır. Onun kutsal Ambrosia Şarabını (Kevser Şarabı) çaldığını, Tanrısal sırları insanlara ilettiğini ve en kötüsü oğlu Pelops'u kesip şölen düzenlediğini söylemişlerdir. Anadolu Homeros ise, Odysseia isimli destanında hemşehrisi Tantalos'un çektiği acıları çarpıcı bir üslupla anlatır. (Odysseia, 11. Böl, satır:582-593)

Tantalos'un Mezarı

Yamanlar Dağı'nın Bayraklıya uzaan yamaçlarından birinde Frigya Karalı Tantalos'un mezarı bulunur. Mezar, Eski İzmir'de kalan en önemli kalıntılardan Akropolis'in güneyinde, Akropolis ile ova arasındaki yamaçtadır.

Tantalos Mezarı üzerine ilk çalışmayı, 1835'te Charles Texier yapmıştı. Texier, çalışmalarının sonuçlarını ve mezarı ilk krokilerini "Küçük Asya" isimli kitabında yayımlandı. Bu arada Texier'in Mezarını incelerken, bilerek veya bilmeyerek büyük tahribat yaptığını ilave edelim. Daha sonra Alman Arkeolog Proceh Von Osten, bölgeyi inceledi ve mezar ile Eski İzmir'in ilintisini belirleyen kroki ve haritaları çizdi. 1930'da Prof. Helene Miltner ve Prof. Yohannes Böblau, Lelej, Amazon, Frig ve Hitit dönemi İzmir'i araştırırken, Tantalos Mezarı'na özel ilgi gösterdiler. Bu iki bilim adamının tüm çalışmaları, İzmir Valisi ve Asarâtika Muhipleri Cemiyeti Başkanı Kazım Dirik tarafından büyük bir özveri ile desteklendi. Bu çalışmalar 1934'te "Eski İzmir (Navluon-Tantalıs)" ismiyle yayımlandı. Prof. Dr. Ekrem Akurgal da yıllarca süren çalışmalarında Tantalos Mezarı'na değin birçok yayın hazırladı. Türk Tarih Kurumunun yayımlandığı Akurgal'ın orijinal kitabı ise şu ismi taşıyor: Eski İzmir (Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı)

Mezar, anıt biçimindeydi ve kayalık bir zemine oturuyordu. Silindirik şeklinde harçsız örülmüş taş gövdesi, 29 metre uzunluğundaydı ve üstünde koni şeklinde bir taş külah vardı. Külahın tepe noktasında, diğer yaşdaş Anadolu anıtmezarlarında görülen Phallos (erkek üreme organı) dikiti bulunmaktaydı. Yine 29 metre uzunluğundaki çember şeklindeki gövde, iç içe iki duvarla örülmüş ve iç radyal duvarlar çöktüğü için, mezarın dış görünümünü dev taşların bir yığıntısı şeklindedir.

Tantalos Mezarı, günümüzde tahrip olmuş biçimiyle bir yıkıntı halinde ilgi beklemektedir. Üzerine bir gecekondur inşa edilmiştir. Tantalos Mezarı Peleponnes yarımadasında bulursa idi, Yunanlıların Tantalos'un başını yemiş olan Baştanrı Zeus'a bile kısa şort giydirip turistçilik oynatacağı kesindir.

İzmir'li Niobe'nin Dinmeyen Gözyaşları

Kral Tantalos'un Niobe isimli bir kızı vardı. İzmir'de doğan Niobe genç kızlığında Tanrıça Leto ile beraber büyümüştü. Yakut gözlü, Amazon bakışlı, uzun kızıl saçları örgülü ve ceylan endamlı bir şiiirdi Niobe... İzmir'den Manisa'ya uzanan Sipilos Dağı'nın tüm Frig Yörükleri Niobe'ye tapar, onun kızlık uğuru için çıra yakar ve gökyüzüne ilahiler üflerlerdi.

Niobe, Thebai Kralı Amphion'la evlenmiş ve Ege Denizi'ni bir kalyonla geçerek Helenistan'a gitmişti. Altı oğlu ve altı kızı oldu Anadolu anası Niobe'nin... Ve bu bereketi kızdırdıkça kızdırdı Yunan Tanrılarını. Gerisini Homeros anlatıyor. (İlyada, 14 Böl. Satır:603)

Apolyon öfkelenmişti Niobe'ye

Öldürmüştü oğullarını gümüş yayıyla

Kızlarını da okçu Artemis öldürmüştü.

Niobe güzel ynaklı Leto ile bir tutuyordu kendini,

Diyordu ki, Leto iki çocuk doğurdu, bense bir düzine

İki kişi, Apollon'la Artemis öldürdü hepsini

Ölüler yatıp kaldılar kanlar içinde.

Bugün Sipilos kayalarında oynaşan su perileri

Yatakları var derler ya, işte oralarda,

Tanrı buyruğıyla taş olmuştur Niobe.

Yüreğine sindirir durur acılarını.

Baştanrı Zeus tarafından taş edilen Niobe, o gün bugündür Sipilos Dağı'nın Manisa'yı okşadığı sırtların birinde korkunç cezasını çekmektedir. Taşın üstündeki deliklerden binlerce yıldır süzülen sular, halk tarafından Ağlayan Kaya diye çağrılmasına sebep olmuştur.

Ağlayan Niobe Kayası'nı, İsa'dan sonra 2. Yüzyılda yaşamış İzmirli Quintus kitaplarında anlatmışlardır. İsa'dan önce 500 yıllarında yaşayan Teos'lu Şair Anakreon da Anakreanta isimli yapıtında Niobe'ye değinmişti. 1938 'de Arkeolog Bossert, Ağlayan Kayayı Manisa'da bularak Mitolojideki Niobe'yi gün ışığına çıkarttı.

Amazonlar ve İzmir'in İsmi

Milattan önce yıllarında Anadolu, büyük Hitit Uygarlığının egemenliğine sahne oldu. İşte tarihe geçen efsanevi İzmir kenti ismini, M.Ö. 15. Yüzyılda Doğu Karadeniz'in Themiskyra kenti çevresinden kalkıp gelen Hititlerin kadın

savaşçı papazlardan aldı. Tarihin ilk yazıcıları, bu esrarlı kadınlara Amazon ismini takmıştır... (Bu yorum tamamen efsanelere dayalıdır.)

Sağ memeleri kesilmiş, kalkanlı ve mızraklı, sırim gibi vücutlara sahip, adaleli ve yanık yüzlü bu kadınlar, dev gibi atların üzerinde Pagos (Kadifekale) eteklerinden tozu dumana katarak, Meles Çayı kıyılarına ve Halkapınar bağlarına indiler. Uzun saçlı bu kadınların şakları yoktu ve iyi savaşıyorlardı. Yerli halkın bu yeni kavimi kabullenmekten başka çareleri olamazdı. Tarihin Babası Halikarnassos'lu Herodotos, Amazonların Yunan dilindeki Oiorpato sözcüğünden kaynaklanan "erkek öldürenler" anlamına geldiğini yazmaktadır. Herodot, Strobon, İkonomos ve Halikarnas balıkçısı, bu kadınların ne yaman dilberler oldukları ve Ege'nin en güzel kentine ismini verirken, tüm dişiliklerini en dipteki harca karıştırdıkları konusunda hemfikirdiler. İzmir gibi Efes'in de Amazonlar tarafından söylencelere karışmış tarihsel bir gerçektir.

Bir başka söylenceye göre ise, bugünkü İzmir yöresinde yaşamış olan Elektid isimli bir kavim, Amazonlarla savaşarak onları yenmiştir. Sonra, kralları These Amazon önderi Smyrna ile evlenmiş ve kente onun adını verilmiştir.

Böylece, Herakles ve Thesus mito-öykülerinde ismi geçen Amazon Kraliçesi Samornia, kente ismini vermiştir. Smyrna... bu efsanevi kelime, çeşitli dillerde aksan farklılaşmalarına uğrayarak benzer biçimlerde kullanılmış: Zmirna, Smirne, Siniros, Mirina, Samorna, Simira, Zmirna, Esmira gibi... Bütün bu erişilmez kız imgeleriyle yüklü isimler, Hitit, Helen, Roma, Latin, Bizans, Slav, Arap, Hun ve Türk dillerindeki İzmir'di. Eski İyon lehçesi, isimlerin başına "İ" belirleme sözcüğü getirilerek, kentin adını "İzmirni" olarak söylemiştir. Bu gün kullanılan İzmir sözcüğü bu kökten gelmektedir.

Bilim Adamları ve İzmir'in İsmi

Ord. Prof. Ekrem Akurgal'a göre İzmir (Smyrna) kelmesinin kökü şöyledir: "İzmir sözü eski İyon lehçesinde Smure, Attika (Atina çevresi) lehçesinde ise Smyrna diye yazılırdı. Bugünkü Hellenler bu kentin adını Smirni biçiminde okumaktadırlar. Ancak söz konusu Smyrna sözcüğü Yunanca olmayıp, Ege yöremizdeki birçok yer adı gibi Eski Anadolu kökenlidir. Nitekim M.Ö. 2. Binin başlarına ait Kayseri'deki Kültepe yerleşmesinde elde edilen metinlerde İsmurna diye bir yer adına rastlanmaktadır. Tismurna'daki "ti Sedat Alp'in belirttiği gibi bir ön ek olup, şahıs ya da yer adına işaret etmektedir. Anlaşılan Hellenler onlardan önce Bayraklı Höyüğünde oturanlar ön eki atmışlar ve asıl adın kendisini, "Smurna" sözünü kullanmışlardır. Böylece kent büyük bir olasılıkla M.Ö. 3000 ya da en geç M.Ö. 1800 sıralarında Smurna adı ile anılıyordu. Kültepe tabletlerinde rastlanan yer adının bugünkü İzmir kenti olup olmadığını söyleyecek durumda değiliz. Çünkü aynı adı taşıyan birkaç kentin daha var olması mümkündür. Örneğin eski Yunan kaynaklarından öğrendiğimize göre hem Bayraklı'daki yerleşme, hem de Ephesos'un kendisi ya da onun bir bölümü Smurne adını taşıyordu. (Eski Çağda Ege ve İzmir, S:45)

İzmir'in yetiştirdiği önemli bir araştırmacı olan Prof. Dr. Bilge Umar ise kendine özgü ve farklı bir yorum getirir:

"İzmir kenti adının bildiğimiz en eski biçimi. Aynı sözcük, Hellen dilinde, Arabistan Mersini (Myrte d'Arebie) ağcından elde edilen güzel kokulu öz suyunu anlatır. (Herodotos, II 40, 73, 86 vs.) Bu anlamıyla dahi Hellen diline, yabancı bir dilden geçme olduğunu A. Bailly kaydediyor. O anlamda Smyrna sözcüğünden üretilen, Hellen dilindeki (Smyrna ile merhemlemek) fiili Markos İncilinin Hellen dilindeki metninde geçiyor.

Bürchner (RE Smyrna maddesi) İzmir kentinin en eski adı olarak ve Ephesos kentinin adlarından biri olarak Smyrna adının, o kentlerde tepki gören, Helenleşme öncesi dönem kültürüne ait bir tanrıçanın, "Büyük Tanrıça" niteliğinde bir tanrıçanın adıyla bağlantılı olduğunu savunuyor. (s731 sonu) Sezgisinde çok haklıdır. Ancak, Samorna, aynı tanrıça ile yani Smyrna'ya döndüğünü söylemesi yanlıştır. Samorna adını sonradan Smyrna'ya döndüğünü söylemesi yanlıştır. Samorna, aynı tanrıça ile yani Smyrna'ya döndüğünü söylemesi yanlıştır. Samorna, aynı tanrıça ile yani Swa-Ma, Kutsal Ana ile bağlantılı olmakla birlikte, Arna sözcüğünü de içeren bir addır. Smyrna ise aslında Smurna'dır ve S (wa)-M(a)-ur(a)-(wa)na, "Kutsal Yüce Ma Ülkesi" öğelerinden türetilmiştir. Bkz. Swa, Ma, ura, mura, wana: karş. Myrina, Samardos, Satrote" (Türkiye'de Tarihsel Adlar, S:740)

Asya'nın Birincisi İzmir'liler

İzmir'e sahip çıkan birçok uygarlıklar, bastırdıkları paralarda Amazon resmi bulunmasına özen göstermişlerdir. Örneğin Mareus Tartius zamanı roma egemenliğinin bir simgesi olan bir sikkeyi inceleyelim.

Sikkenin bir yüzünde bir Prenses büstü görülmektedir. Bu prensesin Sabina Tranquilina olduğu tahmin edilmiştir. Prenses, bir elinde başak, öbür elinde boynuz tutmaktadır. Bu kompozisyonun etrafında çepeçevre "Asya'nın Birincisi İzmir'liler" cümlesi görülmektedir. Sikkenin öbür tarafında ise, ayağını bir geminin baş tarafına koymuş ve zırh giymiş bir Amazon kabartması bulunmaktadır. Kadının sağ elinde Mabetlerde kullanılan bir kadeh ve sol elinde Pelto denilen Amazon kalkanı vardır. Kabartmanın alt kısmında bir perde parçası veya kalkanı iyi tutmaya yarayacak bir peşgir ucu görülmektedir. Amazonun başında kuleli bir taç vardır. Bu taç İzmir egemenliğini yansıtır. Gemi ise Ege'nin en işlek limanına sahip olan kentin denizci özelliğini gösterir.

“İzmir Üzerine Tetkikat” isimli kitabın yazarı Konstantin İkonos, üzerinde Amazon olan kabartması olan Roma sikkelerini uzun uzun anlatarak, dikkati çekmiştir. Sikkeler üzerindeki Asya’nın Birincisi İzmirli sloganı da kentin Roma döneminde bile hala görkemli şöhretini devam ettirdiği ispatlamaktadır.

İzmir Şair Hüseyin Coşkunay, kentin Amazon özelliğini Smyrna isimli şiirinde ne güzel anlatır;

“...Ben İzmir'im,

Bir aydınlık kent olup Tanrıça bakışlarından.

Ben İzmir'im,

İyot kokusunda arınmış yüreğim.

Ninnilerini dinlemiş çocukken Tanrıların,

Mitoloji benim mayam.

Üç güzellik budu bende toplanır;

Gök, deniz, toprak...

Göğüsleri dağlı Amazonlar geçer gözlerimden dört nala

Smyrna daha güzel, daha büyük caddelerimde şimdi...”

Karabel'deki Hitit Savaşçısı

Bayraklı höyüğünde yapılan kazılar, yaklaşık M.Ö. 2000 yıllarında İzmir'de önemli uygarlık değişiminin gerçekleştiğini göstermiştir. Aynı dönemde Orta Anadolu'ya Hitit'ler gelmişler, yeni ve özgün uygarlık kurmuşlardı. Bu

uygarlığın Batı Anadolu ile çok sıkı ilişkiler içine girdiği gözlemlenmiştir. Hititlerin en güçlü oldukları M.Ö. 1400-1200 yıllarına isabet eden dönemle ilgili olarak, Bayraklı'da Hitit vazolarının taklidi çok enfes toprak çanak ve çömlekler bulunmuştur.

Kemalpaşa-Torbalı yolu üzerinde Karabel'de bulunan iki Hitit savaşçısı kabartması ile Manisa Spil Dağı'ndaki Kibele kabartması, Hitit sanatçıların elinden çıkmaktadır. (Prof. Bilge Umar, Karabel'de ki kabartmanın bir Luwi Kralı'na ait olduğu konusunda dikkat çekici yayınlar yapmıştır.) Karabel'deki kabartmalardan biri son yıllarda çözme sonucu vadiye yuvarlanmış ve kaybolmuştur. Tüm bu bulgular, M.Ö. Binli yıllar boyunca Hitit'lerin Batı Anadolu'yu siyasi egemenlik altına bulundurdıklarına işaret etmektedir.

İzmir, Phokai (Foça) ve Efes'i Hitit başkenti Hattuşaş'a bağlayan yolun izleri bugün bile görülmektedir. İzmir, Foça ve Efes'ten çıkan yollar birleştikten sonra Lidya Başkenti Sart'a uğruyor, Hermos (Gediz) boyunca ilerleyerek Eski Frigya'yı aşıyordu. Sonra Çeşme Köprü'den Kızılırmak'ı aşarak doğuya uzanıyor ve Hattuşaş (Boğazköy) geliyordu. Bu yol boyunca çeşitli yerlerde gözlemlenen Hitit eserleri, Anadolu'nun en büyük uygarlıklarından birinin Ege'ye ve İzmir'e yönelen eğilimlerinin kanıtıdır.

İlk İzmir'liler Kibele'ye Tapıyorlardı

Anadolu'nun en eski halkları, Tanrıça Kibele isimli güzellik, bereket ve iyiliği simgeleyen sevimli bir kadına taparlardı. Anaerkil bir toplum düzeninin egemen olduğu o çağlarda Anadolulular, özgürlük ve uygarlığın temel dayanağını bu tanrıçada bulmuşlardır. Üç kadınsı özelliği (kız oğlan kızlık, kadınlık ve analık) şahsında bütünleştiren bu Tanrıça, Luvi, Leleji, Frig, Amazon, Eti veya Hitit kavimlerinin kutsal önderi idi... Daha sonra Anadolu'ya gelen

Helen kavimleri de Kibele'yi kabullenerek, kendi Olympus Tanrılarının Anası ilan etmişlerdir.

1866 yılında, Buca'nın kuzeydoğusundaki bir mağaranın içinde kayaya oyulmuş bir dev kadın tanrıça kabartması bulunarak, British Museum'a taşınmıştı. Bu kabartmanın Hitit ve Amazon öncesi ilk İzmir'liler tarafından yontulduğu sanılmaktadır. Batı Anadolu'daki Hitit kavimlerinin Kibele'ye taptıklarına dair en önemli bulgu ise, Manisa'nın Spil dağında bulunan 8 metre boyundaki Kibele kabartmasıdır. Bu kabartmanın yanında yarı hiyeroglif Hitit yazıları vardır. Kabartma, yapıldığı yerde aşınmış bir şekilde aynen durmaktadır.

Luvi, Lelej, Frig (Erektid) ve gidere Amazon veya Hitit türevi halkların oluşturduğu ilk İzmirlilerce adı, "Spiloslu Ana" idi. Savaş barışlarda onun üzerine yemin edilir ve paraların üzerine "Tanrıların Smyrnalı Anası" ibaresi konmuştur.

İzmirli Kibele şerefine şimdilik Tepecik civarında Matroon denilen bir tapınak inşa etmişlerdi. İ.Ö. 300 yıl önce kentin en görkemli yapısının Matroon olduğu birçok eski yapıtta geçmektedir. Homeros, tapınağın özel şarabını Pramniyalı Şarap olarak isimlendirir ve çok över. Tanrıça Kibele'nin Matroon Tapınağı, Eğer Lidya Kralı Alyttas'ın tahribinden kendisini kurtarmışsa, günümüz Yeni İzmir'in altında mışıl mışıl yatmaktadır.

İyonya'nın Kraliçesi Smyrna...

Hitit Devleti'nin çöküşüne ve Troya'nın yıkılışına rastlayan M.Ö. 1200 yıllarında, İzmir kenti yepyeni bir uygarlık değişimine sahne oldu. Helenistan'dan göç eden Aiol lehçesi ile konuşan bir kavim, bölgeye gelerek yerleşti. Biga yarımadasından İzmir'in kuzeyine kadar olan bölgedeki bu yerleşme sonucunda Eolya denilen bir uygarlık fişkırdı.

İzmir, Kolophon'dan (Değirmendere) gelen İonlarca ele geçirildi. Ancak bu olayın kesin tarihi belli değildir. Ancak, tarihçi Pausanias 23. Olimpiyatlarda yumruk güreşinde (Boks) birincisi gelen İzmir'li Onomastos'tan söz ederken, İzmir'in daha o yıllarda İyonya Federasyonu'na girmiş olduğunu bildirir. Bu da 688 yıllarına isabet etmektedir.

İyonya İttihadı (Federasyon) çeşitli kent devletçiklerinin bir araya gelerek oluşturduğu bir siyasal ve dini birliktir. Bu birliğe bağlı kentleri şöyle sıralayabiliriz: İzmir, Efes, Mile, Kolophon, Teos, Klozomonía (Klizman), Khios, Erytraí, Piriene, Sakız (Samos) ve Miyous...

Bu 12 kent içinde, en zengini ve en mutlusu İzmir idi. Uzak Asya'da uzanan İpek Yolunun denize açıldığı yerdeki İzmir, bölge ticaretini ve kültürel yaşamını elinde tutuyordu. Asya Ana Tanrıça Tapınma Ayini'ni ve Apaturia Festivallerini düzenleme hakkı İzmir'indi. Delos Adası'nı da yapılan Geleneksel Apollon Törenleri'nde İzmir'e delegasyon imtiyazı verildi.

Antikçağın bir çok yazarları, o dönemdeki Smyrna'nın baş döndürücü güzelliğini anlata anlata bitiremezler. Homeros'un da bu dönemde İzmir'de yetişmesi bir tesadüf değildir.

İzmir'in Hemşehrisi Homeros...

İlyada ve Odysseia isimli efsanevi yapıtları günümüze kadar ulaşmış olan tarihin ilk ve en büyük şairi Homeros, İzmir'de doğmuştur. Halikarnaslı Tarihçi baba Herodost'a göre İ.Ö. 850 yıllarında yaşadığı ileri sürülen Homeros kadar gelmiş geçmiş tüm dünya halklarını etkilemiş bir başka ozan daha yoktur.

Homeros'a 7 kent sahip çıkararak, kendi hemşehrileri olduğunu iddia etmişlerdir. Bu kentler içindeki Salamis, Argos, Atina ve Rodos'ta Homeros'un

yaşadığını ileri sürmek bilim dışıdır. Çünkü Homeros destanlarını bir Anadolu lehçesi olan İyonca-Olca karışımı bir üslupla söylenmiştir. İyonya ile Eolia'nın sınır kenti İzmir'dir. Bu sözlü şiirler daha sonra yazıya geçirilmiştir. Ayrıca o çağlarda bu eserleri Yunanistan'da değil yazacak, okuyacak ve anlayacak bir kültür düzeyinin bulunabilmesi imkansızdır. Homeros'tan ancak 200 yıl sonra, örneğin bir Solon alışverişi için geldiği Anadolu'da okuma yazma öğrenebilmiştir. Homeros'un Sakız'lı olduğunu gösterecek en ufak bir işaret ve belge de yoktur. Geriye Kolophon (Değirmendere) ve Smyrna (İzmir) kalmaktadır.

Homeros'un en ünlü lakabı Melesigenes, yani Meles Çayı'nın çocuğudur. Meles Çayı'da İzmir'de olduğu için, Can Homeros'un sütbesüt İzmirli olduğu kesinleşmektedir. Tarafsız bilim adamları da bunu açıkça belirtmişlerdir.

Homeros'un başyapıtı İlyada Destanı, Greklerle Anadolu'lu Troya halkı arasında 10 yıl süren savaşların son 40 günlük bölümünü içerir. Yaklaşık 16000 mısradan oluşmuştur. Yurt sevgisiyle tutuşan Homeros, bu destanında açık ve net olarak Troyalıları tutmuştur. Yunanlı önder ve savaşçıları gaddar ve saldırgan olarak göstermiştir. Onun Anadolu'lu olduğunu gösteren en büyük delil de budur. Homeros'un ikinci yapıtı Odysseia Destanı ise, Troya savaşlarından on sene sonraki dönemi anlatır. Bu Destanda Odysseus isimli bir savaşçının yurduna dönmek için gösterdiği çaba işlenir. Yaklaşık 12000 mısradır.

Anadolu Uygarlıklarının en eski Tarih ve Kültür kaynaklarını olan İlyada ve Odysseia Destanları, Dünya Edebiyatının en çarpıcı metinleri olarak günümüz yaşamında etkisi tüm şiirselliği ile sürdürmektedir.

Homeros'un Lir Çaldığı Meles Çayı...

Aristo, Homerosun doğumunu şöyle anlatır; Anadolu'ya İyon göçleri sırasında İos Adası'nın bir kızı olan Kriteis, bir ilah tarafından hamile kalır. Bu kadın Egina'ya kaçarsa da, korsanlar, kadını İzmir'de Lidya Kralı Maion'a sunarlar. Kral, kadına aşık olur ve onunla evlenir. Bir süre sonra Kriteis, Meles Çayı kenarında Homeros'u doğurur ve akabinde ölür. Maion bu kendinden olmayan çocuğu büyütür ve ona doğduğu yere izafeten Melesigenes (Meles'in çocuğu) ismini verir.

Antikçağın çeşitli yazarları Homeros'un yaşantısı hakkında farklı şeyler söylemelerine karşın birleştikleri iki önemli konu vardır: Homeros, İzmir doğumludur ve bu şair Meles Çayı'nın kaynayıp şiirlerini yazmış, çayın denize kavuşmak için kıvrıla fışkıra ilerlediği yörelerde lir çalarak destanlar şakımıştır.

Eski yazarlar, sözü geçen Meles Çayı'nın günümüzdeki Halkapınar Çayı olduğu konusunda birleşmişlerdir. Ancak, Modern Çağın yazarları, tarihçeleri ve arkeoloğları, Meles Çayı'nın Kemer Çayı olduğu konusunda bir eğilime sahiptirler...

Yaşanını İzmir'e geçiren, Roma döneminin ünlü Söylevcisi, Aristides, bakın Meles Çayını nasıl anlatıyor;

"...Deniz perilerine ismini veren ve kaynağından denize kadar yatağını kazan Meles, kentin kapıları önünde kolunu uzatır. Kaynadiğı yer, denize doğru suları akan bir hamamdır. (Diyana Hamamları)... Meles, mağaraların, evlerin ve ağaçlık korulukların arasından geçip gider. Meles çağıldamaz, bunun dalgaları sessiz ve usulca denize kavuşur. Bazen, denizin dalgaları köpürünce Meles'in dalgaları geri bile çekilir. Meles'in her tarafı balıkla doludur. Yaz, Kış aynı seviyededir. Ne kurur ve ne de kükrer... Meles, serseri değildir, yatağını terk

etmez, çünkü İzmirin aşığıdır. Onun amacı, şehri öpe koklaya, yavaş yavaş sevişerek, denize ulaşmaktır...”

İzmir’in Esaret Dönemi...

İzmir, M.Ö.600 yıllarında Lidyalıların hücumuna uğradı. Frigya devletinin nüfuzunun kırılması üzerine Batı Anadolu’da güçlenen Lidyalılar, devamlı olarak salih kentlerini ele geçirmeye uğraşıyorlardı. Bu bölge de egemenlik kurmak isteyen Kimiri ve Asur yanlısı kavimlerde İyon kentlerini huzursuz ediyordu. M.Ö.652-615 yılları arasında Batı Anadolu siyasi bakımından karmakarışık. Lidya-Asur-İyon ittifakının Kimiri’leri yenmesi, yeni bir dönem başlattı. Bu kez, güçlenen Lidya, İyon devletlerini ele geçirmek istiyordu.

İzmir Lidya Kralı Alyettes tarafından kanlı bir şekilde zapt edildi. Kent, baştan başa tahrip edildi. Bayraklı kazılarında ortaya çıkan yanmış kalıntılar, bu dönemde kentin yakıldığını ortaya koymaktadır. Katliam devam ederken, İzmirliiler çevreye kaçtılar. Böylece, İzmir civarında Bornova, Naldöken, Hacılar, Pınarbaşı, Narlıdere, Altındağ ve Buca gibi köyler kurulmuştur. Bu dönemde bağımsızlıktan yoksun İzmirliiler vatan hasreti çekerek, tutsak yaşamlarına devam ettiler. Bölgenin ticari ve kültürel üstünlüğü Foça’nın eline geçti. 30 yıl kadar sonra, bazı İzmirliiler, kente döndüler ve 25 yıl kadar yıkık sönük İzmir’de yaşadılar. Ancak, bu kez de Pers istilası başladı. İzmirliiler, yine çevreye dağılacaklar ve ancak 150 sene sonra geri döneceklerdir.

İzmir, M.Ö.546-334 yıllarını acımasız Pers zulmü altında geçirdi. Bu dönemde İyonlular bazen Perslere karşı direndiler ve bazen de Pers orduları saflarında Helenistan’a karşı savaşa zorlandılar. Vahşi bir tarihsel süreci yaşayan İzmirliiler, gittikçe fakirleşen kentleri için inim inim inlediler. İzmir,

yeniden kuruluşunu Pers'lere karşı büyük bir seferi başlatan Makedonyalı Büyük İskender isimli bir Fatih'e borçlu olacaktı...

Büyük İskender'in Rüya Gördüğü Kadifekale

M.Ö.333 yılında Sardes'ten İzmir'e gelen İskender o zaman ormanla kaplı Pagos Tepesi denilen Kadifekale'de avlanırken bir ara ulu çınarın altında daldı. Rüyasındaki iki nemesiz (Su Perisi), İskender'den yepyeni bir İzmir kentini uyuduğu tepenin eteklerinde kurmasını istedi. Uykusundan uyanan İskender, Klaros (Ahmet Beyli) kahinine gördüğü rüyayı anlatarak, fikrini sordu. Kahini Rüyayı tek bir cümlede yorumladı:

-Kutsal Meles Çayı kenarındaki Pagos Tepesi eteklerinde yerleşecek İzmir'liler, eskisinden dört kez daha mutlu olacaklardır.

İskender generalleri Antigonos ve Lizimahos'a yeni kenti kurmaları için emir verdi. Kentin inşaatını bitiren ise, Lizimhos oldu. Nemesis adında Kadifekale'de bir tapınak yapıldı. İzmirliilerin yeni kentte, Kadifekale'nin tarih içinde pek mutlu olabildiği söylenemez.

Çünkü Kale, tam on kez yıkılıp yeni baştan yapılmıştır. İki zelzeleden olmak üzere, İskender, Çaka Bey, I. Murat, Timurlenk, Cüneyt Bey, Rodos Şövalyeleri, Çelebi Mehmet ve II. Murat, önce bu Kale'yi yerle bir edip, sonra yaptılar.

İzmir'i Koruyan Surlar

Büyük İskender'in emri ile yer değiştiren İzmir kenti M.Ö. 4'üncü yüzyılın sonlarında Kadifekale yamaçlarına nakledilmişti. İskender'in ünlü Generali Lizimahos'un kurduğu kent, Kadifekale'yi İçkale/Akropol kabul ediyor ve tepenin batı yamaçlarını kaplıyordu.

Kadifekale'nin kuzey ve batıya bakan köşesinden başlayan İç Liman ağzında bir zincirle kapanan surlar ve bunlara bağımlı müstahkem mevki, İzmir'i dışa karşı koruyan Dışkale'yi oluşturuyordu. Kadifekale'nin kuzeyindeki köşeden aşağı sarkan surlar, Tiyatroyu içeride bırakarak, günümüzdeki 967 sokak boyunca Basmane'ye geliyordu. Sadık Bey Otelı civarında önce batıya, 100 metre ileride ise kuzeye dönüyordu. 1364 nolu Sokağın Garaj tarafındaki köşesinden tekrar batıya yöneliyordu. Surlar, buradan itibaren Hisar Camii civarına geliyordu. Eskiden burada İç Liman uzantısı olduğu için güçlü bir tahkimat vardı. Hisar Camii ismini 1402'de Timurlenk'in yerle bir ettiğı bu Kale'den almıştır.

Kadifekale'nin güneybatı köşesinden gelişip ilerleyen surlar ise, stadi içine almakla ve beş tepeleri takip edip Değirmen Dağı'na ulaşüyordu. Buradan denize sarkarak, 859 nolu sokak kenarına geliyordu. Burada denize ulaştığı yerde de bir kale olma olasılığı vardır.

Görüldüğü gibi, yabancı kavimlere karşı İzmir kendini çok güçlü bir koruma sistemiyle sarmıştır. Evliya Çelebiye göre "Fil cüssesi kadar kocaman taşlarla örölmüş olan " Kadifekale, kenti kuşatan Dış Kale, İç Limanı çevreleyen küçük surlar ve liman ağzındaki kalelerle, Kent gerçekten iyi korunuyordu.

Roma'nın Aşık Olduğu Kent

Roma'lılar, İzmir'e İ.Ö. 133 ile İ.S. 395 yılları arasında egemen olmuşlardır. Roma dönemi İzmir'i başlı başına dev ve görkemli bir dönemdir. Sezar, Oktavyanus, Markus Avrelyus, Brütüs ve Hatrianus gibi Romalı imparator ve şöhretlerin, Kraliçe Faustina'nın aşık oldukları doğunun efsane kızıdır İzmir... Asya'nın Gerdanlık Kızıdır, görkemli Smyrna... Romalı

imparatorlar, ünlü savaşçılar, generaller ve konsüller dinlenmek ve yaşadıklarını anlamak için İzmir'e gelirler.

Küçük Asya'da Tiber Irmağı yapılması için on bir kent arasında bir tercih yapılması gerekiyordu. Bu kentler şunlardı: Sardes, Troya, Tralles (Aydın), Hypepes (Ödemiş), Laodikya (Denizli), Halikarnas, Mağnesia (Manisa), Efes, Milet, Bergama ve İzmir... Tüm bu ünlü kentler içinde M.S. 14 yılında, bizzat Roma İmparatoru tarafından yapılan seçimde önceliği İzmir almıştır. Kent Romalılar zamanında gemi inşa eden tersaneleri yüzünden tüm Akdeniz'de büyük bir üne sahip olmuştur.

Bu arada Asya Olimpiyatları'nın İzmir'de yapılmasını ilave edelim. İmparator Maksimiyen, Gordiyen ve Galiyen zamanında basılan madalyalar üzerinde "İzmir'de Asya'nın Genel Olimpiyatları" cümleleri vardır.

Antik çağın Tarihçilerinden Filostrat'ın yazdığına göre Roma dönemi İzmir'i tüm Avrupa kentlerinden daha güzel ve mamur imiş. İzmirli, bu dönemde Ticaret, Bilim, Sanayi ve Eğitim alanlarında zamanın en ileri düzeyini temsil ederlerdi. Tapınaklar, Okullar, Kültür Sarayları, Hastaneler, Muazzam Taklar, Geniş Caddeler, Büyük bir mimari sezgi ile düzenlenmiş mahalleler, Jimnazyumlar, Koşu Alanları ve Tiyatroları ile İzmir: Coğrafyacı Strabon'un dediği gibi, dünyadaki kentlerin en güzelleri arasındadır. Bu yüzden İtalya'dan, Yunanistan'dan, Adalar'dan ve Asya'dan birçok öğrenci okumak için İzmir'e gelmektedir.

Roma döneminde İzmir'de yontulan bir mermer kitabede, İzmir'e "Alimler Ormanı" denmesi herhalde boşuna olmasa gerek...

Strabon'un Anlattığı İzmir...

Antikçağın ünlü Coğrafyacısı ve Seyyahı Strabon, Milada yakın tarihlerde İzmir'e gelmişti. Roma Dönemi İzmir'ini anlatan Strabon, kenti yüzyıllarca sonra gözlerimizin önüne getirir.

"...Burada İzmir'lilerin körfezi ve kent var. Derhal bir ikinci körfez daha var ki, bunun sonunda Eski İzmir kenti, Lidyalılar burayı tahrip ettiklerinde İzmirliiler dört yüz sene kadar çevre köylerde yaşadılar. İzmir daha sonra Antigonos ve Lizimakhos tarafından yapıldı ve bu İzmir şehri hepsinin en güzeli oldu. Kentin bir kısmı Pagos-Kadifekale üzerinde olup, büyük kısmı ovada limana, Kibele Tapınağına ve Jimnazyum'a doğru uzanmaktadır. Mahalleler düz hatlar halinde ve gayet güzel yapılmıştır. Sokaklar kaldırımlarla döşenmiş olup, sütunlara dayalı kemerli dehlizler dörtgen şeklinde gerek ovada, gerekse kentin yüksek kısımlarına uzanıyorlar. Kentin bir kütüphanesi, bir Homeron'u (Kültür Sarayı), bir Homeros Tapınağı ve Homeros Heykeli vardır. Kentin duvarı dibinde Meles nehri akmaktadır ve kentin diğer ucunda bir kapalı liman vardır..."

Strabon'a ek olarak İzmir'i anlatan bir çok eski yazar, kentin Agoralar, Tiyatro, Tapınak ve Stadyum ile dolu olduğunu anlatmaktadır. Değirmendağı'nda Sağlık Tanrısı Eskulap ile Vesta için bir tapınak bulunurmuş. Homeros tapınağı, Halkapınar'da, Kibele Tapınağı, Tepecik'te, Nemesis Tapınağı ise Kadifekale'de imiş. Jimnasyum'un şimdiki İtfaiye Binası yakınında olduğu tahmin edilmektedir.

Aristides'in İzmir Sevgisi...

M.Ö. 133 yılında Bergama Krallığı'nın sahnesinden çekilmesi üzerine Roma İmparatorluğu egemenliğine giren İzmir, özellikle İmparator Avgustus

(M.Ö. 44-M.S.14) zamanında barış ve sükun içinde geçecek görkemli bir döneme adını attı. İnsanları sevgi ve aşk dolu idi...

Kent, kısa sürede Roma mimarisinin özgün eserleriyle süslendi. Cadde ve sokaklar köşeli ve düzgün taş plakalarla döşendi. Muhteşem binalar inşa edildi. Her yıl ilkbaharda müzik festivalleri, atletizm yarışmaları ve şiir gösterileri yapılırdı. Zamanının tüm yazarları ve ozanları hemfikirdi: Doğunun Gerdanlık Kız'ı Smyrna, en güzel çağını yaşamaktadır...

Ne yazık ki, M.S. 178'de müthiş bir deprem oldu. Mermer sütunlu binalar, kağıttan şatolar gibi devrildiler. İzmir, yerle bir olmuştu. Açlık, yangın ve salgın hastalık, vahşi kurtlar gibi saldırdı güzelim İzmirli'lere...

O yıllarda kentte Ailios Aristides isimli bir söylevci yaşıyordu. Balıkesir doğumlu bu söylevci astımlı olmasına karşın, eşsiz söylevleriyle halkın sevgisini kazanmıştı. Manisa'lı Antik Çağ Tarihçisi Pausanias'e göre depremin olduğu yıllarda 60 yaşında olan Aristides, bir gün rüyasında Baş Tanrı Zeus'u gördü. Zeus, İzmir Agorası Zeus Soter Sunağında bir boğa kurban ederek kent üzerindeki felaket bulutlarının dağıtılmasını istemişti. Aristides, İzmirli'lere rüyasını anlattı. Halkın arasına karışarak, yeniden kentlerini kurmaya çabalamaların ve kesinlikle göç etmelerini istedi. Morallerini düzeltmek için onlara şiirler okudu. Aristides şiir okurken, halk sarsıntıların durduğunu fark etti. Aristides, İmparator Markus Avrelyus ve Romalı senatörlere baş vurarak yardım istedi. Çok geçmeden yardım getiren yüzlerce kadirga Kordonboyu'nu doldurmaya başlamıştı. Kent, yeniden inşa edilmeye başlandı.

İzmirli'liler, yüce Aristides için Agora'ya bir büst diktiler. Büstün kaidesinde "Aristides Smyrnos" (İzmir'in çocuğu Aristides) yazılmıştı.

Günümüzdeki İzmir'i, belki biraz da Aristides'e borçluyuz değil mi?

İzmir Agora' sı...

İzmir Agorası, Büyük İskender tarafından yeniden kurulan kentin iskan sahası Kadifekale'nin kuzey yamacında, şimdiki adı ile Namazgah mahallesindedir. Eskiden Türk mezarlığı olan Agora kalıntıları, yüzyıllardır yarı açıkta duran bazı mermer sütunların ilgi çekmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Agora'nın ortaya çıkarılmasından en büyük hizmeti, İzmir Arkeoloji Müzesi'nin eski Müdürü Selahattin Kantar yapmıştır. Türk Tarih Kurumunun yardımı ile 1932-1941 yıllarında bizzat kazıları yürüten Selahattin Kantar ve daha sonra Agora hakkında çeşitli yayınlar yapan Arkeolog Hakkı Gültekin, Roma dönemi İzmir'ini aydınlatma açısından paha biçilmez bir hazine olan Agora'yı gözler önüne sermişlerdir.

İzmir, M.S.178 yılında müthiş bir deprem sonucu yerle bir olmuştu. Kalıntıları bulunan Agora'nın 178 yılından sonra İmparator Marcus Avrelyus'un yardımları ile yeniden inşa edilen Agora olduğu tespit edilmiştir. Çünkü imparatorun kardeşi Küçük Faustina'nın büstünün yapışık olduğu bir kemer bulunmuştur. Bu nazlı Kraliçe'nin güzelim büstü günümüzde de Agora'yı süslemektedir.

İzmir Agorası bir ticari Agora değil, aksine bir devlet Agorasıdır. Yani devletin ticaretinin ve ekonomisinin düzenlediği bir kurumdur. Ticari Agoralarda bulunmayan bir Bazilikanın ve içinde mahkeme salonlarının bulunuşu ve 28 adet dükkanın devletin emtia ve donanımını korumakla ilgili bulunması, bu yapının İzmirdeki Roka Bürokrasisi için son derece önemli bir yer olduğu belgelenmektedir. Balıkesir'li Aristides'e göre, Agora aynı zamanda dini bir hüviyet taşımaktaydı.

İzmir Agorası günümüzde turistlerin büyük ilgisini çeken bir yapı olarak, yarı yarıya gün ışığına çıkarılmış görüntüsü ile İzmir'i süslemektedir. Agora'nın çevresinde daha nice Eski İzmir kalıntılarının bulunduğu tahmin edilebilir. Bu konuda Yusuf Gül'ün çabaları takdirde şayandır.

Tanrı Poseidon

İzmir Agorası kazılarında Roma döneminde yapılmış Tanrı Poseidon'un kabartma şeklinde enfes bir heykeli bulunmuştur. Bu kabartma, Tanrıça Demeter'in kabartması ile yan yana günümüzde İzmir Arkeoloji Müzesindedir.

Kentin deniz ticaretindeki önemli Poseidon kabartması, Bazilika'nın batı ucunda yerin altına ele geçmişti. Burnu kırıktı. Bir kaya üzerinde sola dönmüş vaziyette oturan ve krepis denilen ayakkabılarını giymiş olan Poseidon'un belden aşağısı bir mantoyla sarılı, yukarı kısmı ise çıplaktır. Sağ elinde üç dişli bir asa, sol elinde Yunus balığı vardır.

Bilindiği gibi Poseidon, Denizler Tanrısıdır. Denizdeki tayfunların, dalgaların ve girdapların hakimi olan Poseidon, iyi insanları taşıyan gemilerin koruyucusu, kötü bandıralı donanmaların amansız düşmanıdır. Mitolojiye göre Baştanrı Zeus ile devamlı didişen Poseidon Anadolu'lu olduğu için, Troya savaşlarında Yunanlılara karşı, Anadolu özgürlük savaşçılarını tutmuştur. Yunanlı savaşçılar, Poseidon'un müthiş öfkesinden şikayet edip dururlar, tüm İlyada Destanı boyunca... Yine aynı sebepten, Yunanlı savaşçı Odysseus denizyolu ile ülkesine dönerken, kükremitmiş Poseidon'dan az çekmez...

İsterseniz Homeros'u dinleyelim. Bakın Poseidon, Odysseus'a nasıl saldırıyor: (Odysseia, Bölüm 5 satır 291)

*“... Böyle dedi, yığdı bulutları üstüste,
bir anda, allak bullak etti denizi,
üçlü yabasını tutuyordu elinde,
salıverdi çeşitli yellerin kasırgasını teknil,
toprağı, denizi kapladı göklerden,
Euros’la Notos ve uyuyan Zephyros,
Ve koca dalgalarla açık gökten kopan Boreas,
Estiler dört bir yandan boğuşa boğuşa.
Sızladı yüreği Odysseus’un çözüldü dizlerinin bağı
İnleye inleye şöyle dedi ulu canlı yüreğine:
... Vay benim talihsiz başım, vay.
Bunu da mı görecektim sonunda?
Tanrıça’nın dediği doğru mu çıkıyor ne?
Daha çok çile dolduracaksın demişti,
Baba toprağına varmadan önce...”
Saçları Buğday’la Örgülü Demeter...*

İzmir Agorasında Poseidon kabartmasının hemen yanı başında Tanrıça Demeterin de bir kabartması bulunmuştur. Kırık parçalardan oluşan bu mermer kabartmanın Roma döneminde Poseidon ile bitişik durduğu tahmin edilmektedir. Homeros’un destanlarında “Güzel Saçlı Kraliçe” veya “Güzel Örgülü Demeter” diye geçen Toprak ve Bereket Tanrıçası Demeterin kabartması ayakta ve sağ ayağı üzerinde doğrulmuş olarak tasvir edilmiştir.

Agoradaki Demeter, kemersiz bir hiton üzerinde, baştan aşağı örtülü bir manto kuşanmıştır. Bağı eliyle uzun elbisesinin ucunu omuzu, sol eliyle aşağı sarkan elbisesini yukarı doğru çekmektedir.

Demeter, ekinleri ve özellikle buğdayı simgeler. Ge-Meter, yani Toprak Ana olarak da telaffuz edilir. İlkçağ Helenlerinin tapındıkları tanrıça Demeter, daha sonra Romalıların Tanrıçası Ceres Demeter'e dönmüştür. İzmir Agorasındaki Demeter Kabartması da, bu Demeter'dir. Gerçekten Demeter simgesi, Anadolu'nun Bereket tanrısı Kibele'nin farklılaşarak inançlar dünyasında yeni bir görünüme bürünmesidir.

Saçları buğdayla örgülü bir Bereket anası olarak, dünya sanatçılarının yüzyıllarca ilham kaynağı olan Demeter, İzmir Agorasındaki kabartması ile kentin kara üretime ve ticareti açısından önemini vurgulamıştır. Agoradaki Poseidon la yan yana yontulan Demeter, İzmir'in Roma döneminde Asya'nın en işlek kenti olduğunu belirtmekte. İzmir Arkeoloji Müzesi'ni ziyaret ederken, Demeter'in enfes kabartması önünde uzun uzun durup, Tanrıça ile sessizce fısıldaşırız değil mi?

Agamemnon (Balçova) Kaplıcaları

İzmir'den Çeşme'ye giden karayolu, Inciraltı kavşağına gelince, soldaki yol bizi 1 km sonra Balçova'ya bağlı Agamemnon Kaplıcaları'na götürür.

Dünyanın ilk hastanesi olarak haklı bir üne sahip olan bu şifalı sular, ismini Troya kentine saldırılan Mykene Kralı Agamemnon'dan almıştır.

Kardeşi Melelaos'un karısı güzeller güzeli Helen'i Troya'lı çapkın Paris'e kaptıran Agamemnon, on yıl süren savaşıldan sonra Troya'yı yakıp yıkmıştır. Bergama yöresindeki Anadolu'lu kavimlerle çarpıştıktan sonra, yaralı ve hasta

askerlerini bir kahinin önerisi üzerine Smyrna (İzmir) yakınlarındaki ılıcalara getirmiştir. Binlerce askerin tedavi edildiği ve daha sonra hamam ve mikropları yok etmek için etüvlerin inşa edildiği bu kaplıcalar, Antikçağdan Osmanlılara kadar ününü sürdürmüştür.

Balçova aşığı ve Agamemnon Kaplıcaları üzerine araştırmaları ile tanınan hemşehrimiz Gürol Tolunay'dan öğrendiğimize göre, kaplıcanın Osmanlının son döneminde yeniden düzenlenmesi sonucu, Şair Seyit Efendi, İzmir Valisi Rıfat Paşa'ya şu şiiri yazmıştı. (İzmir Hizmet Gazetesi, 20 Temmuz 1981):

Kaynağında yol açıp, sahile dek verdi şeref

Eyledi onda nice kaplıca, inşa oldu.

Bu himmet büyüğüne, tarih düştü Seyit

İlca, Efendi Rıfat Paşa'da buldu hayat.

Tarihi Okşayan Şifalı Sular

Tarih genelde yerin altında esrarlı bir uyku içindedir. Arkeologlar, bu derin uykunun içine girip tarihin sırrını çözerler... Tarih, Ege tarihi ve toprak da Batı Anadolu ise, arkeologlara çok iş düşer. Oysa, bazen tarihle merhabalaşmak için arkeologlara bile gerek kalmaz. Her şey, apaçık gözlerimizin önündedir ve birazcık çaba koskoca uygarlıkları önümüze seriverecektir. Yalnızca, birkaç kürekçik çaba...

Agamemnon Kaplıcaları ve çevresi de, böylesine bir tarihi içinde barındırmaktadır. Binlerce yıllık eski kaplıca, hamam ve etüv kalıntıları, toprağın dibine ve çevresine yayılmıştır. Evet bazen dozer gelip temelini İyon yalılarının attığı, kubbesini Selçukluların kurduğu bir tarihi hamamı yerle bir edebilir. Ama, bulunan enfes bir sütun başlığı ve geçmişte var olup da mahalle aralarında yok

olup giden buna benzer yedi sütun başlığı, tüm eski kaynaklardan anlatılan 8 sütunlu Koca Apollon Mabedi'nin varlığını bize fısıldamaz mı?

İ.S.129-189 yıllarında İzmir'de yaşamış olan yazar ve söylevi Romalı Aristides, "Kutsal Söylevler" isimli kitabında 30 yaşlarında tutulduğu hastalıktan kurtulmak için bu kaplıcalarda verdiği çabayı anlatmıştır. İster Kocaman Kral Agamemnon tarafından isimlendirilsin, isterse Prof Dr. Bilge Umar'ın ileri sürdüğü gibi çok daha sonra Kyme'nin Küçük Kralı Agamemnon tarafından isimlendirilsin, şu bizim Balçova'daki şifalı sular, batık bir tarihi okşayıp durmaktadır.

Kızılçulu Su Kemerleri

Kadifekale'nin eteklerinde, Kemer Çayı üzerinde hala ayakta durabilen Kızılçullu Su kemerleri, İzmir kenti Romalılar tarafından yönetilirken yapılmıştı. M.Ö.133 ile M.S.395 yıllarını kapsayan Roma Dönemi'nde İzmir, Ege'nin en görkemli kenti olarak İyonya dönemindeki şöhretini sürdürüyordu.

Eskiçağ Tarihçelerinin "*Akvadük Kemerleri*" diye isimlendirildiği bu kemerler, Kemer çayının öte tarafından kente gelen suyun akışını düzenlerdi. İki sıra halindeki kemerlerin inşaatında taş, tuğla ve Roma harcı kullanılmıştı. Kızılçullu Kemerleri Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar tarafından çeşitli kez tamir edildi ve uzun süre kullanıldı.

Ne zaman uzaktan bu kemerleri görsek, Roma Dönemi İzmir'ini hulyalı bir heyecanla düşleriz...

Küçük Faustina'nın Öyküsü

Küçük Faustina, kıvarcık sarı saçlı, zümrüt yeşili gözlü, şeker gibi tatlı ve kumru gibi masum bir kızdı. Babası Roma İmparatoru Antoninus Pius'un

görmekli sarayında yaşayıp giderken, İspanya kökenli savaşçı bir aileden gelen yakışıklı Marcus Avrelyus'a aşık oldu. İki genç, romantik bir aşk yaşayarak İ.S.145 yılında törenle evlendiler. Prenses Faustina ile mutlu bir evlilik geçiren Marcus Avrelyus, kayınpederinin ölümü üzerine güçlü bir politik özgeçmiş olması yüzünden İmparator ilan edildi.

İmparator Marcus, İ.S.175 yılında kendisine karşı isyan eden Romalı General Cassus "karşı Asya Seferi"ni başlattı. Yanına sevgili karısı Küçük Faustina'yı ve oğlu Commodus'u da almıştı. İzmir'e geldiklerinde, Faustina, Doğu'nun bu masmavi ketine vuruldu. Kadifekale surlarına çıkar, denizden esen güzelim imbata karşı, bembeyaz güvercinlerini azat edip gökyüzüne salıverirdi.

Ne yazık ki, Roma ordusu Toros Dağlarını aşarken, Halalı kenti civarında Küçük Faustina hastalandı ve kocasının kolları arasında ölüverdi. İmparator Marcus Avrelyus, büyük bir üzüntüye kapılmıştı. Suriye ve Mısır'a gittikten sonra, İzmir'e döndü ve karısının sevdiği bu kentten ayrılmak istemedi. Bu arada İzmir'li Aristides ile çok yakındostluk kurdu. İşte bu hüznü dolu günlerin dostluğu sonucu, İzmir İ.S. 178'de korkunç bir depremle yıkılınca İmparator'un özel ilgisiyle yeniden inşa edilebilmiştir.

İzmirliiler, sevgili kentlerini yeniden kurarken Agoranın batı yapısı girişindeki kemerli kayıya Küçük Faustina'nın sevimli bir kabartmasını yerleştirdiler... Burun, dudaklar ve çenesinin hafif zedelenmesine rağmen, günümüz İzmir Agorasını süsleyen Küçük Faustina'nın güzel yaşıyor değil mi?...

Diyana Hamamları...

Antikçağ İzmir'inin ünlü Diyana Hamamları, Halka pınar Çayı'nın kaynayıp köpürdüğü yerde kurduğu için yüzyıllar sonra büyük bir çöküntü

yüzünden suların içine göçmüş, tamamına yakın kısmı suların ve toprağın altına gömülmüştür. Bugün Halka pınar Su deposunun yemyeşil suların altında izleyebileceğimiz birkaç sütun başlığı, vaktiyle hamamın çatısını taşıırlardı.

Bayraklı ile Halkapınar arasına yayılmış eski İzmir kentinin büyük anıtlarından birini oluşturan Diyana Hamamları, Roma döneminde ününü devam ettirmiştir. İzmirliilerin bu hamamlara Tanrıça Artemis'in ismini vermeleri ilginçtir. Mitoloji şöyle anlatır: Babası Tanrı Zeus'un tavsiyesine uyarak aşk yaşamaktan çekinen Tanrıça Artemis bir gün, bir su kaynağında çıılçıplak yıkanırken, güzel ve yabancı bir erkeğın kollarında bulmuştu kendini. Cesur aşığııı derhal bir geyik şekline sokan Artemis, daha sonra onu köpeklerine parçalamıştı.

Eski İzmir'liilerin, Halkapınar'da çağıldayan su kaynağına Tanrıça Artemis'in saflığını, bekaretini ve kız oğlan kızlığını temsil etmesi sebebiyle Diyana Hamamları ismini takmaları bu yüzdendir. Belki de Artemis'in başından geçen olay, gerçekten Halkapınar'ın masum sularında oluşmuştur. Ege Mitolojisini her şeyi kendine mal eden Yunan mantığıyla yorumlamazsak, aklımıza buna benzer nice sorular geliverir...

Vaktiyle, Mermer Kanalları'nda Nemezis'lerin (Su Perileri) yıkandığı Diyana Hamamları'ndan çok az bir kalıntı kalmıştır, ancak Halkapınar Çayı mışıl mışıl akmaya devam ediyor...

Hristiyanlığın İzmir'de Yayılışı...

Hazredi İsa, Çarmıha gerili iken anası Meryem'i, havarisi Yuhanna'ya emanet etmişti. Yuhanna ve Meryem ama M.S.42-48 yıllarında uzun bir yolculuktan sonra Ege'ye muhtemelen İzmir'e geldiler. Roma yönetimi altındaki bu yörelerde inançlarını yaymak için, Efes kenti civarına giderek bugün Panaya Kapulu denilen yere yerleştiler. Günümüzde Meryem Ana'nın yaşadığı ev,

Hristiyanlarca Hac yeri olarak kullanılmaktadır. Meryem Ana'nın mezarı ise bulunamamıştır. Çok büyük bir ihtimalle B lb l dağındaki bir h y kte, bulunacağı günü heyecanla beklemektedir.

Yuhannadan sonra havarilerden Pavlus'un Ege'ye gelmesiyle İzmir, Efes, Bergama, Sardes, Alaşehir, Denizli ve Akhisar'da yedi Hristiyan Kilisesi kuruldu. Ancak, İzmir'de Hristiyanlığı gerçek yayan Polikarp oldu. Polikarp, M.S.80 yılında Smyrna'ya gelmiş k        bir çocuktur. Kallitos adındaki zengin bir kadın tarafından İzmir Agorasında esirler arasından satın alınarak ve evlatlık yapılarak okutulmuşt . Polikarp, okudu, çalıştı ve b y   nce korkusuz bir Hristiyan militan oldu. 34 yaşımda İzmir Piskoposu olacak ve hızla dinini İzmir ve çevresine yayacakt .

Ancak düşmanları gittikçe zalimleşen Roma yöneticileri tarafından Kadifekale'deki yanmakta olan odun yığınlarının üzerinde öldürüldü. (M.S.155). Polikarp, öldürüldükten sonra Aziz ilan edildi ve Hristiyanlarca İzmir'in Efendisi olarak kabul edildi. İzmir'i yangın ve felaketlerden koruyacağına inanıldı. Bu inanç, yıkılmasına az kalmış olan Roma yönetimi ve daha sonraki Bizans döneminde kuvvetlenerek devam etti. Günümüzde İzmir'de ismini yaşıatan St. Polycarpe Kilisesi bulunmaktadır.

Malazgirt Savaşı ve  aka Bey

Malazgirt Savaşı (1071) ile Anadolu'nun Sel uklukların anavatanı haline gelmesi, Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'dan çekilmesine bir başlangıç oluşturdu. Bu savaşta bütün kuvveti eridi. Bundan sonra Anadolu'da Türk fethi yayılmay başladı. Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın komutasındaki Türk beyleri, Anadolu'nun dört bir yanını ele geçirdiler. Bizans kaynaklarının verdiğı bilgiye göre İzmir, 1081 yılında  aka Bey tarafından fethedildi.

Çaka Bey, İzmir'de egemenliğini sürdürebilmek ve genişleyebilmek için donanmaya salıp olması gerektiğin çabuk kavradı. Kırk gemilik bir filo yaptırarak, sahil şehirlerini ve adaları ele geçirmeye başladı. Bir Bizans donanmasını bozguna uğratarak, Ege Denizi'nde hatırı sayılır güçlü bir donanma oluşturdu. Klazeomani (Kilizman), Phokea (Foça), Khios (Sakız), Lesbos (Midilli), Adramittium (Edremit), ve söylentiye göre Samos (Sisam) ve Rodos da Çaka Bey tarafından ele geçirilmiştir. Anadolu Selçuklu Sultanı I.Kılıç Arslan'a kızını vererek Büyük Selçuklu soyu ile akrabalık kuran Çaka Bey, Çanakkale Boğazı'na salıp olmak için Abidos'u kuşattı. Onun İstanbul'u zaptederek İmparatorluğu ele geçirmek niyetinde olduğuna dair söylentiler etrafa yayıldı. Çakanın faaliyetlerinden telaşa kapılan Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos çok eski bir Roma-Bizans politikasına başvurarak, Kılıç Arslan ile Çaka Bey'in arasını bozmaya çalıştı ve bunda da başarı sağladı. Bizans'ın davatı ile yola çıkan Haçlı ordusundan habersiz olan I. Kılıç Arslan, İmparator'un yazdığı, "Onun bütün bu fena planları hakikat halde sana karşıdır" gibi sözlere kanarak, İzmir'de ilk Türk Beyliği'ni kuran Çaka'yı öldürttü (1096).

1097 yılında Haçlıların Anadolu'da ilerlemesinden yararlanan Bizanslılar, Ege'de Türklerin elinde bulunan yerleri geri almaya başladılar. İzmir'i savunacak bir kumandan olmadığından şehir teslim oldu. Bizanslıların şehri aldıktan sonra 10 bin Türk'ü katlettiler.

Bundan sonra Türk istilasını durdurabilmek için Avrupa'ya başvurarak, haçlı seferlerinin hazırlanmasında etkili olan Bizans, siyasi ve ekonomik yönden kısa bir sürede Haçlı ordularının esiri oldu. Haçlılar ele geçirdikleri toprağın büyük bölümünün yönetimine el koydular. 1204 yılında İstanbul'u da ele geçirerek, Bizans İmparatorluğunun dağılmasına sebep oldular.

İzmir, 1261 yılında Latinleri kovalayarak, tekrar İstanbul'a sahip olan İznik İmparatorlarının elinde bulunuyordu. Haçlı seferleri sırasında Akdeniz ticareti iki İtalyan şehir, Venedik ve Ceneviz'in eline geçmişti. Bu iki şehir devleti, Bizans'ın aczinden yararlanarak İmparatorluğun ticaretinde büyük ayrıcalıklar elde ettiler.

Cenevizliler aldıkları ayrıcalıklarla adeta İzmir'in yönetimini ele geçirdiler. Ancak İzmir'de Ceneviz üstünlüğü uzun sürmedi. Batı Anadolu kapılarında XIII.yy da başlayan kaynaşma, İzmir'in yeni ve son sahiplerinin harekete geçmek üzere olduğunu belirtiyordu.

İzmir'de İki Kale

Anadolu'da XIII. yy ikinci yarısında şiddetlenen ezici Moğol baskısını, üç beyliklerini cazip hale getirdi. Binlerce insan, Moğol baskınının en az hissedildiği sınır boylarına akın etti. Bu birikim, her an patlamaya hazırды. Türkmen Beyleri, 1097 yılında kaybedilen toprakları geri almak için sabırsızlanır olmuşlardı. Sonunda 1300 yıllarına doğru Ege'ye Türk hüviyeti kazandıracak büyük yürüyüş başladı. Kısa bir sürede bütün Batı Anadolu Türk Egemenliği altına girdi.

Aydinoğlu Mehmet Bey İzmir'e girdiği zaman şehirde iki kale vardı. Birisi Kadifekale, öteki iç liman kıyısında, bugünkü Hisar camii civarında San Pietro Hisarı idi. Mehmet Bey her iki kaleyi alıp, yönetimini oğlu Umur Bey'e verdi. 1320 yılında Umur Bey İzmir hakimi oldu. Umur Bey, Çaka Beyden sonra Türk tarihinin büyük denizcilerindendir. Yaptığı deniz seferleriyle denizin önemini herkese kavratmaya çalışmıştır.

İzmir'de oluşturduğu deniz üssüyle Ege'de üstünlük kuran Umur Bey, tam bir savaşçıydı. Ömrü savaş meydanlarında geçti. 1333 yılında İzmir'e giden

nl seyyah İbni Batuta, Umur Bey'in cömert, doğru ve cihadla uğraşan bir bey olarak tanıtır.

Bu dönemde İzmir lızlı bir Haçlı Seferinin düzenlenmesine sebep oldu. Papa II.Clemens'in ęabasıyla toplanan Haçlı Kuvvetleri 28 Ekim 1344 tarihinde İzmir'in i limanını koruyan San Pietro (Gavur İzmir) kalesini işgal ettiler ve yakaladıkları tüm Türkler ldrdler. Umur Bey yılmadan Haçlıların eline geçen aşağı İzmir'i kurtarmak için çalıştı. Kaleyi mancınıkla dvdryor, sürekli baskı yapıyordu.

Umur Bey 1348 yılında Hisarı geri almak için büyük bir harekata girişti ve bu hareket sırasında alnına isabet eden bir okla şehit düştü. Umur Beyin ölümünden sonra Aydınoğulları'nın saldırıları başarısız oldu. şehrin bu biinde Müslüman ve Gavur olarak ikiye ayrılması ticaret hayatını da etkiledi.

Aşağı İzmir'i 10 yıl kadar ellerinde tutan Rodos şövalyeleri kentin hinterlandından, dışarıyla bağlantıları olmadığından yararlanamadılar. Aydınoğulları, Ayasulug'un (Selçuk) gelişmesini sağladılar. İzmir ancak Osmanlı egemenliğinde huzura kavuştıktan sonra eski ticari saygınlığını elde etti.

Osmanlılar XIV. Yy Anadolu ve Rumeli'de başarılı bir şekilde toprak kazandılar. Anadolu için genel Osmanlı politikası Türk Birliği'nin sağlanmasıydı. Yıldırım Beyazıt devrinde girişimler olumlu sonuçlar verdi ve Anadolu Osmanlı yönetimi altında birleşmeye başladı. Yıldırım Beyazıtın 1390 Batı Anadolu seferinde Müslüman İzmir, Osmanlı egemenliği altına girdi. İzmir'de ilk Osmanlı yönetici Kara Subaşı İbrahim Ağa'dır. İzmir'de Osmanlıların bu yönetimi 12 yıl sürdü. 1402 Ankara savaşında yenilen Osmanlılar, bundan sonra bir süre saltanat çekişmeleri ile uğraşmak zorunda kaldılar. Bu olaylar dizisinden

yararlanmaya çabasına giren eski Anadolu Beyleri Timur'un da yardımıyla bağımsızlıklarını yeniden elde ettiler.

Timur İzmir'de

Ankara Savaşından sonra İzmir'e gelen Timur, Rodos şövalyelerinin elinde bulunan Gavur İzmir'in ele geçirilmesi için uğraşmaya başladı. İlk olarak dışarıyla bağlantısını tamamen kesmek üzere iç liman girişinin kapatılmasını istedi. Şövalyeler limanın ağzının kapatılmakta olduğunu görünce gemilerine binerek kaçtılar.

1402 yılı Aralık ayı sonunda şehir Timur'un eline geçti. Kale, temellerine kadar yıkıldı. Timur'un Anadolu'da yaptığı bir yığın kötülükten sonra İzmir'i ele geçirmesi Anadolu için de Türkler içinde bir nimetti. Böylece bütün İzmir, Türk yönetiminde bir daha birleşti. Timur, şehrin yönetimini tekrar ortaya çıkan Aydınoğullarına verdi.

Aydınoğulları, İzmir'i bu kez de ellerinde uzun süre tutamadılar. Yıldırım'ın İzmir'e Subaşı atadığı İbrahim'in oğlu Cüneyd, Süleyman Çelebinin yardımıyla İzmir'i zaptetti (1405-1406). Cüneyd'in hayatı tam bir maceraya dönüştü. Son derece cesur, kurnaz ve mücadele azmi yüksek bir insandı. Süleyman Çelebi bağımsızlık peşinde koşan Cüneyd'i Rumeli de bir valiliğe atayarak, İzmir'de huzuru sağlamaya çalıştı.

Cüneyd, kardeşler arasındaki çekişmelerden yararlanarak, 1413 yılında yeniden İzmir'e hakim oldu. Bu sefer artık devletin tek hakimi olan Çelebi Mehmet İzmir'e gelerek Cüneyd'i esir etti (1415).

Dukas'ın verdiği bilgiye göre, Çelebi Mehmet, Cüneyd'i ayaklarına kapanan annesinin ve karısının ricası ile affetmiştir. Çelebi Mehmet şehirde iken

Rodos şövalyelerinin Timur'un yıktığı Gavur Kalesini yeniden inşaa etmeye çalıştıklarını görünce, derhal müdahale etti ve inşaatı durdurdu, yapılanları da yıktırdı.

1420 yılında İmparatorluğu ciddi bir biçimde tehdit eden Şeyh Bedrettin olayına adı karıştı. Şeyh Bedrettin'le Börklüce Mustafa'nın İzmir'deki faaliyetleri olumlu bir sonuç verdi. Beş-on bin civarında adamı olan Börklüce Mustafa, İzmir Sancak Bey'ini yenmeyi başardı. Ancak daha sonra devlet kuvvetlerinin müdahalesiyle her ikisi de alt edildiler.

1421 yılında Çelebi Mehmed'in ölümü ve yerine II. Murad'ın geçmesi, arkadan Düzmece Mustafa olayı, Cüneyd Bey'in yeniden İzmir'de sahneye çıkmasına sebep oldu. Cüneyd, 1422 yılında son kez İzmir'de hakimiyet kurmuştu. II. Murad, Cüneyd olayına kesinlikle çözümlenmesine karar verdi. Cüneyd, 1425 yılında ele geçirildi ve bütün yakınlarıyla birlikte idam edildi.

500 yıla yakın bir süre bir daha sürekli bir düşman işgali görmeyecek olan İzmir kenti, Osmanlı yönetiminde yeniden gelişmeye başladı.

Osmanlı Döneminde İzmir

Osmanlı Devleti'ne 1425 yılında bağlanan İzmir ve dolayları "Sığla" Sancağı adanı alıyor ve Anadolu Eyaleti'nin de parçalarını oluşturuyordu. Eyalet Merkezi inceleri Ankara kentindeyken, 1461 yılında yapılan idare değişikliklerle merkez Kütahya'ya nakledilmiştir. Bu arada şehir 1472 ve 1473 yıllarında iki kez Venediklilerin saldırısına uğramıştır. Fatih Sultan Mehmet, savunması zayıflayan İzmir'i takviye için Gavur kalesini yeniden yaptırmak zorunda kaldı.

XVI. yy İzmir her türlü saldırıdan uzak bir şehirdi. Osmanlılar, karadan ve denizde en üstün dönemlerini yaşıyordu. Bu yy ikinci yarısında İzmir'e gelen Piri

Reis, liman hakkında şu bilgileri verir: “İç limanı vardır, etrafı bir mildir. Limana önce büyük gemiler ile girdik. Amma sonra vardığımızda dolmuştu. Küçük gemilerle girip hem de haritasını yapmışızdır.”

XV. yy ikinci yarısında imparatorluk yönetiminde başlayan bozulma, isyanlar ve yenilgiler İzmir’i etkiledi. Suhte ve Celali isyanları, İzmir ve yöresinde korkulu günler yaşattı. XVII. yy Venediklilerle yapılan deniz savaşlarının Ege’ye intikal etmesi, İzmir ticaretini zamanla olumsuz biçimde etkiliyordu. Barış olunca yoğun bir ticaret faaliyeti görülüyordu. IV. Mehmet devrinde, İzmir’in zarar görmemesi için körfezin en dar yerinde Sancak Burnu’na bir kale yapıldı. Evliya Çelebi bu kalenin, gümrük vergisi vermeden kaçan “Kafir” gemilerinin durdurulması için yapıldığını anlatmakta ve kaleye Sancak Burnu Kalesi adanın verilmesinin sebebi, “gemiler önünden geçerken beyaz sancak dikilip itaat alametini gösterir” dendiğı Piri Reis’in anlatımından bilinmektedir.

Evliya Çelebi’nin Gelişi

İzmir 1694 yılında yeni bir savaş tehlikesi atlattı. 1683 yılında meydana gelen II. Viyana bozgunundan bu yana Osmanlılar hem karada hem de denizde gerilemekteydiler. Bu tarihte bir kısım Türk Kalyonlarının İzmir’e girdiğini gören Venedik filosu, takiple körfezin ağzına gelerek kenti denizden abluka altına aldı. İzmirliilerin gerekli önlemleri aldığı anlaşılmaktadır. İzmir’de çıkacak bir savaşın kendileri için zararlı olduğunu anlayan Fransız konsolosu bir filikayla Venedik amirlerine giderek, onların körfez önünden çekilmesini sağladı. İzmir XVIII. Yy çok canlı bir ticaret merkezi oldu. 1671 yılında İzmir’e giden Evliya Çelebi, kenti uzun uzadıya anlattı.

Yüzyılın başında İzmir, doğunun en büyük kentlerinden biri oldu. İthalatı ve ihracatı büyük bir servet kazandırmaktaydı. Ancak servet sahipleri paralarını

gizlemeyi yeğlediklerinden İzmir'e görkemli bir görünüm kazandırılmamıştır. Bu yüzyılda İzmir isyan ve eşkiya olaylarıyla yüz yüze kalmıştır. 1768 ve 1774 yıllarında Yeniçerilerin kente hakim olmak için çıkardığı olaylar, yöneticileri uğraştırmıştır. Bu süre kentin yönetimini bile ele geçirmeyi başaran Yeniçeriler daha sonra alınan sert askeri önlemlerle ortadan kaldırılmışlardır. Eşkiya ise sık sık kervanlara saldırmakta, malları yağma etmekte ve insanları öldürmekteydiler. Alınan bütün sıkı önlemlere karşın bu olaylar önlenemiyordu. Üstelik eşkiya vurgunlardan kazandığı paraları gelip İzmir'de rahatça yiyordu. Eşkiya reislerinin Lale Devri'nin sohbetlerini taklit ederek İzmir'de eğlenceler düzenlenmesini buyurdıkları görülmektedir. Bu buyruklara uyulmaması için İstanbul'dan emirler yollanıyordu.

Osmanlı-Rus Savaşı ve Önemli Olaylar

1768 yılında başlayan Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rus donanmasının beklenmedik bir biçimde Ege Denizi'ne gelerek Çeşme önlerinde Osmanlı donanmasını yakması, büyük bir şaşkınlık yarattı. Ruslar daha öteye gidip İzmir Körfezi'ne giremediler. XVIII. Yy İzmir'de önemli olayları şöyle sıralayabiliriz:

1712 yılında İzmir'de meydana gelen veba salgınlarında 10 bin kişi olmuş, 1717 yılında yeniden veba salgını baş göstermiş. Ekim 1723'te İzmir'de 60 evin yıkılmasına, 500 ölüm verilmesine sebep olan deprem olmuş, 1727 yılında Yeniçeriler ve Voyvoda arasında çatışma çıkmış ve bu çatışmada Voyvoda öldürülmüş. 1736 yılında Saray köylü Sarıbey oğlu büyük bir kuvvet ile İzmir'e yürüyerek şehirden haraç almış. Nisan 1736 'da şiddetli bir deprem olmuş. 1740 yılında şimdiki Basmahane yöresinde çember ve yazma imal eden firmaya fabrika yapım izni verilmiş (Osmanlı döneminde İzmir'de açılan ilk dokuma fabrikasıdır.) 1740 yılında Kapitülasyonların Osmanlılar aleyhine tekrar düzenlenmesinde birçok yabancı İzmir'e gelerek yerleşmiş, 1750 yılında

Dominiken Rahipleri İzmir'e gelerek yerleşmişler, 1762 yılında Ermenilerce, "Gezgin" adlı bir kitap basılmış (Şehirde bilinen ilk kitap), 1763 yılında Frenk mahallelerini tahrip eden büyük bir yangın olmuş, ardından da 1764 yılında veba salgını baş göstermiş, 1770'de Osmanlı Donanması Ruslar tarafından Çeşme'de yakılmış (5-7 Temmuz), 1775 yılında Karaburun Voyvodası desteğinde Sağnacıklı Veli adındaki Bergama Voyvodası İzmir önlerine gelerek şehri tehdit etmiş, 1778'de (3-8 Temmuz) şiddetli deprem ve yangın sonucu şehrin tamamı tahrip olmuş, 1795 yılında Basmahane'de 500-600 işçi çalıştıran bir pamuk fabrikası açılmış, 1797'de (13-15 Mart) İzmir'de yangın ve kargaşalık baş göstermiş, 15 Mart 1797'de Avusturyalıların Paralı Köprü mevkiinde kurdukları bir sirkte, çıkan olay sonucu Venediklilere ait Sakız Han'ının yakılması ile çıkan büyük yangın ve yağma meydana gelmiştir. (Türkler ve Zanta'lar arasında).

XIX. yy İzmir tarihi çok hareketlidir. İç ve Dış olayların İzmir'deki etkilerinin yanı sıra, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk tren yolunun İzmir'de hizmete girmesi, Gediz mecrası değiştirilerek körfezin dolmaktan kurtarılması, rıhtımın inşa edilmesi, yeni yollar yapılması, "idadi, darülmualimin ve sanayi okullarının, karma ticaret mahkemelerinin, kağıt imalathanelerinin açılması, itfaiye kurulması, basın faaliyetlerinin genişlemesi ile resmi gazetenin yanı sıra, özel gazetelerin de çıkması, İzmir için sevindirici olaylardır.

Bu yy Halil Rifad Paşa, Mithad Paşa, Hasan Fehmi Paşa gibi valiler İzmir'in gelişmesine yardımcı olmuşlardır.

19. Yüzyılda İzmir

XIX. yy şehrin genel bölünüşü şöyleydi: 1811 yılında yapılan idari değişiklikle Sıgla Sancağı yeni kurulan Aydın eyaletine bağlandı ve Aydın kenti

merkez oldu. İzmir'in Aydın eyaletine merkez olması 22 Haziran 1850 tarihinde gerçekleşmiştir. 7 Kasım 1864 tarihli Viyaset Nizamnamesi ile merkezi yine İzmir olmak üzere 23 Mayıs 1867 tarihinde yeni Aydın viyaseti kuruldu. Bu vilayetin 4 sancağı vardı. (İzmir, Aydın, Saruhan ve Menteşe) Merkez sancağının adı olan Sığla da İzmir olarak değiştirildi. Bu yeni kuruluştaki İzmir Sancağı'na bağlı ilçeler Bayındır, Çeşme, Menemen, Ödemiş, Tire ve Urla'ydı. Bu tarihte İzmir sancağı içinde 8 ilçe, 9 bucak ve 702 köy yer almaktaydı. 1890 yılında yapılan idari değişikliklerle temelde örgüt ağı kalmakla birlikte, bazı ilçe ve bucaklar el değiştirdi. Ayrıca 1883 yılında Karşıyaka adlı yerde Tatar Muhacirleri gelerek yerleştiler ve bunların kurdukları köyün adına "Feyziye" denildi.

1890 yılında İzmir merkez Sancağı'nın 10 ilçesi, 19 bucağı, 704 köyü vardı. 1893 yılında Çeşme'ye bağlı Yeninahiyeye adlı bucağın kurulması ile İzmir 10 ilçe, 20 bucak ve 675 köyü kapsar hale geldi.

İzmir'de siyasi olaylar ise şu şekilde gelişti:

İzmir'i Yunan isyanıyla Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın isyanı da etkilemiştir. Yunanistan'ın bağımsızlığını sağlamak için kurulan Etniki Eteria Cemiyeti'nin İzmir'de şubesi vardı. Görünüşte bir kültür cemiyeti olan Etniki Eteria, aslında tam bir ihtilalci teşekküldü. 1820-1821 yıllarında Rumların daha önce yaşadığı yerlerde büyük ayaklanmalar çıkmasına sebep olmuştur. Bu isyanlardan biri de Sisam'da çıktı. Sisamlı korsanlar İzmir dolayına sarkarak, halkın güvenliğini tehdit etmeye başladılar. İzmir'de bu isyanlara karşı gerekli önlemler alınmış, şehirde gönüllü birlikler oluşturulmuştur.

Bu arada Yunan isyanı sırasında yararlı hizmetleri görülen Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın isyan etmesi, Osmanlı Devleti'nin başına büyük bir gaile açtı. Asi Mısır Paşa'sının, oğlu İbrahim Paşa komutasında gönderdiği kuvvetler,

Osmanlı ordusunu arka arkaya yenilgiye uğratarak İstanbul yolunu açtı. Avrupa devletlerinin müdahalesiyle Kütahya önlerinde durdurulan İbrahim Paşa, İzmir'in yönetimine el koymak için bir takım hazırlıklara girişti. İzmir'de Mehmed Ağa adında bir, Mehmed Ali Paşa'nın egemenliğini ilan etmeye kalkıştı. 1883 Kütahya Barışı ile Kavalalı kuvvetlerin Anadolu'dan ayrılırken, onlara ataraftarlık etmiş olanlara da genel bir af çıkardı. Bu şekilde İzmir'de yeniden huzura kavuştu.

XIX. yy İzmir'de meydana gelen önemli olayları kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz:

Deprem ve Veba Salgını

1801 yılında şiddetli bir deprem oldu. 1809'da ise veba salgını baş gösterdi. Üç yıl süren veba salgınında 45 bin civarında insan hayatını kaybetti. (1809-1812). Bu hastalık 1816 'da yeniden baş gösterdi. 1824 yılında, İhtisap Nezareti kuruldu. 19-20 Eylül 1825 gecesi çıkan bir yangında 2 bin ev tahrip oldu. 1829'da Kel Mehmed isyanı oldu. 1829'da askeri bakımdan İzmir ve Anadolu'da özellikle Yahudiler arasında çıkan kolera salgınından 3 bin kişi öldü. 1834 yılı 3 Haziran öğleden sonra çıkan bir yangın ile Frenk mahalleleri ve çarşının bir bölümü tahrip oldu. 5 bin kişinin ölümüne sebep olan yeni bir veba salgını oldu. (1837). Karantina idaresi kuruldu (1840). 30 Temmuz 1841'de çıkan ve 17 saat süren bir yangın sonucu Türk ve Yahudi mahalleleri ile çarşının bir bölümü yandı. 1841 yılında İzmir iki yıl süreyle Aydın eyaletine merkez oldu. Haziran 1846'da şiddetli bir deprem oldu. 1844 yılında yapımına başlanan ve 1847 yılında faaliyet geçen bir kağıt fabrikası açıldı. 1849 yılında Padişah Abdülmecit İzmir'i ziyaret etti. 1850 yılında yeni bir deprem oldu. Katırcı Yani adında bir eşkıya etrafa dehşet saçtı.

1851 yılında yeni bir deprem oldu. Mısır dönüşü Abdülmecit yeniden İzmir'e uğradı (1853). Aynı yıl Katırcı Yani ve diğer Rum eşkiya Vali Ali Paşa tarafından Buca'da yakalanarak idam edildi. Bundan sonra Sinanoğlu isyanı başladı. 22-24 Eylül 1856'da İzmir-Aydın demiryolu sözleşmesi imzalandı. 1857 yılında Vali Mustafa Paşa tarafından ilk olarak demiryollarının temeli atıldı ve 1858 yılı 23 Martta İzmir'den ilk tren işlemeye başladı. 12 Mart 1863'te İğneli fıçı hikayeleri üzereni Rumlar ve Yahudiler arasında büyük kavga çıktı. 20 Nisan 1863'te Sultan Abdülaziz İzmir'e geldi. 1863 yılında bir Ermeni hasta hanesi kuruldu. 25 Haziran 1864'te sokaklar havagazı ile aydınlatılmaya başlandı. 20 Temmuz 1865'te İzmir ile Menemen arasındaki demiryolu bağlantısı kuruldu. 1865 yılı yazı İskenderiye'den gelen kolera salgını İzmir'de 3 bin kişinin ölümüne yol açtı. Bornova-İzmir tren yolu bağlantısı işletmeye açıldı. 22 Ocak 1866'da İzmir-Kasaba demiryolu tamamlandı. 1867 yılında havagazı fabrikası kurma imtiyazı bir İngiliz şirketine verildi. 1868 yılında İzmir Limanı yapımına başlandı. 1884'te Alman firmasına tarım aletleri yapmak üzere fabrika açma hakkı tanındı. 1885 yılında 5 km uzunluğundaki Bornova-Bayraklı karayolu bağlantısı açıldı. Aynı yıl Gediz Nehri'nin su yatağı değiştirilerek körfezin batısına akıtılmaya başlandı. 22 Eylülde Aydın demiryolu fermanı imzalandı. Ekim 1890 da Bornova'da ilk resmi futbol maçı oynandı. Sportif faaliyetler çeşitli dallarda gelişti. Nitekim 24 Ocak 1892'de Bornova ve İzmir takımları arasında ilk futbol maçı oynandı. İlk resmi atletizm müsabakaları ve Temmuz 1892'de ilk kayık yarışları yapıldı. 1901 yılında İzmir Saat Kulesi'nin yapımına başlandı 1907 yılında Asansör Kulesi'nin, Bayraklı oğlu adında bir Yahudi tarafından yapımına başlandı. 1908 yılında burada başlayan Rumlara askerlik yapma zorunluluğu getirildi. 1912 yılında İzmir Milli Kütüphanesi kuruldu.

Sonuç olarak XIX. Yy ikinci yarısından ve XX. Yy başlarında, İzmir devrin teknik olanaklarından en iyi şekilde yararlandı. Şehirde tren, tramvay, körfez

vapurları, modern bir rıhtım, PTT, havagazı, elektrik ve su şebekeleri vardı. Ancak bunları tümü yabancılar tarafından işletilmekteydi. Bu dönemde İzmir'e frenkler Petit-Paris (Küçük Paris) demişlerdir.

İzmir'in Kurtuluşu

İzmir'de Zeybeklerin de ayrı bir yeri vardır. 1877 Osmanlı-Rus savaşı sürerken, dağlarda eşkıyalık yapan zeybekler de gönüllü yazılıp, İzmir'e geliyorlar, buradan cepheye gönderiliyorlardı. Zeybekler, XIX. Yy İzmir tarihinde önemli bir yer tutar. Rum şakilerinin başlattığı eşkıyalıkları bunlar sürdürmüşlerdir. Asıl büyük ölçüde isyanlar Atcalı Kel Mehmed ve 1855 yılında Sinanoğlu tarafından yapıldı. Sayıları oldukça artan bu Türk çetecilere karşı Mithad Paşa'nın 1880'lerde başlattığı takip harekatı, daha sonra şiddetle sürdürüldü. Hacı Naşid Paşa vali olunca (20 Temmuz 1883). Bazıları öldürülmüş, bazılarına da aman verilmemişti. Naşid Paşa bu hareketin kökünü kazımak için genel bir zeybek kırımı planlamış zeybeklerin en ünlülerinden Yörük Osman Efe, 27 Aralık 1883 günü Hükümet Konağının merdivenlerinden inerken öldürülmüştür. Çakırca Mehmed Efe ve başka efeler de çeşitli yerlerde aynı gün öldürülmüşlerdir.

Şehir birinci Dünya Savaşı sonrasında Yunanlılar tarafından işgal edildi (15 Mayıs 1919). Ancak 26 Ağustos 1922 günü Türk taarruzunda, Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nden sonra şehir kurtuldu. 9 Eylül 1922, bu mutlu günün tarihidir. 9 Eylül sabahı Türk orduları İzmir'e girerken, Teğmen Ali Rıza Akıncı Hükümet Konağına Türk Bayrağını çekti. Teğmen Ali Rıza Akıncı'nın yanında Yüzbaşı Şerafettin ile Teğmen Hamdi vardı. Sarı Kışla'ya ise Binbaşı Zeki Doğan bayrağı çekmiştir. Bundan böyle Cumhuriyet Dönemini İzmirli özgür biçimde yaşamaya geçmiştir.

(Not: Osmanlı döneminde İzmir bölümünde Pars Tuğlacı'nın "Osmanlı Şehirleri" yapıtından büyük ölçüde yararlanılmıştır.)

Kuşbaşı Günümüz İzmir'i...

İzmir, Anadolu Yarımadası'nın batısında bulunur. Türkiye'nin Ege kıyılarının tam ortasına yerleşmiştir. En kuzey noktasından $38^{\circ} 20'$ kuzey paraleli geçer. Burası Madra Dağlarının kuzeye doğru alçalan yamaçları üzerinde bulunur. En güney noktasında ise $37^{\circ} 40'$ kuzey paraleli geçer, burası da İzmir ilinin Aydın ilinden ayıran sınır çizgisinin Kuşadası Körfezi'nde son bulduğu yerdir.

İzmir ilinin batıya doğru en fazla uzanmış yeri, Çeşme Yarımadası'nın batısında Teke Burnu üzerinde bulunur. Buradan $26^{\circ} 10'$ doğu meridyeni geçer. En doğu noktası Kiraz ilçe merkezinin doğusunda yer alır ve $28^{\circ} 30'$ doğu meridyeni üzerinde bulunur.

İzmir ilinin sınırları; kuzeyde deniz kıyısında Ayvalık ile Dikili arasında bir noktadan başlar, kuzeydoğuya doğru ilerler, Madra Dağlarının kuzey eteklerinden geçer. Bu dağlar tamamı ile İzmir ili içinde kalır. Oradan güneye doğru yönelir. Bakırçay Ovası'nın doğusundan Sultan ve Yunt Dağlarının en yüksek noktalarından Dumanlı Dağlarını İzmir ili içinde bırakacak şekilde, bu dağların doğusunda Menemen Boğazı'nın Manisa Ovası'na ulaştığı yerlerden geçer. Daha sonra Manisa Dağları üzerine çıkar. Bu dağların bir yarısını İzmir ilinde, diğer yarısını Manisa ilinde bırakır. Kemalpaşa Ovası'nın doğusundan geçerek Bozdağlara ulaşır. Bu dağların en yüksek noktalarından geçerek doğuya doğru ilerler. Kiraz ilçe merkezinin doğusunda Aydın Dağlarının doğu

kısımlarına ulaşır. Buradan itibaren batıya yönelir. Dağların en yüksek noktalarını takiben Kuşadası Körfezi'ne varır.

Bu sınırlar içinde kalan İzmir ilinin kuzeyinde Balıkesir ili yer alır. Doğusu, Manisa iline bağlı arazi ile çevrilmiştir. Güneyinde Aydın ili vardır. Batısında Ege Denizi bulunur.

İzmir ili sınırları içinde, verimli, bereketli ovalar, geniş alanlar yer alır. Bakırçay Ovası, Gediz Deltası, Bornova ve Kemalpaşa Ovaları, Küçük Menderes Ovası bu arada hatırlanması gereken önemli yerlerdir. Bunların dışında hafif meyilli yamaçlar da zeytin yetiştirilir. Daha yüksek yerler maki veya çam ormanları ile kaplıdır.

İzmir ili Ekvatora, Kuzey Kutbu'ndan 700 km. kadar daha yakındır. Ilık bir denizin kenarında bulunmaktadır. Kıyı çizgisine dikey durumunda uzanan sıradağlar, deniz etkisinin, ilin en uzak yerlerine kadar ulaşmasını sağlar. Bu sebeplerle, İzmir ilinin her tarafında yaşamaya elverişli bir iklim bulunur. Yazların sıcak ve kurak, sonbaharın uzun olması; kışların ılık ve yağışlı geçmesi, ilkbaharın erken gelmesi ve kısa sürmesi, yaza çabuk geçilmesi, İzmir ilini tarım bakımından çok önemli bir yer haline getirmiştir. Gerçekten burada tahılın her çeşidi yetiştirilmektedir. Çok para getiren turfanda sebzeçilik gelişmiştir. Pamuk ve tütün gibi endüstri bitkileri en önemli ürünlerdir.

İzmir ilinin durumu ve yeri, yollar bakımından da büyük değer taşımaktadır. İl sınırları içinde ulaşımı önleyen veya zorlaştıran doğal maniler yoktur. Sıradağlar üzerinde, bir taraftan diğer tarafa geçişi kolaylaştıran alçak geçitler vardır. Onun için İzmir ilinde birbirine en uzak yerler arasında bile bağlantı vardır, gidiş geliş kolaydır. Güzel, işlek, rahat karayolları kuzeyden

güneye, doğudan batıya uzanmakta, her tarafı ağ gibi kaplamış bulunmaktadır. Bu hal, sosyal kaynaşma ve ekonomik canlılığın baş dayanağı olmuştur.

İzmir ilini ve İzmir şehrinin diğer illerle bağlantısı çok kolaydır. Bu kolaylık, İzmir'e eskiden beri önem kazandırmıştır. İzmir'den doğuya doğru uzanan bir yol 250 m. yüksekliğinde bir eşikten atlayarak Kemalpaşa ve Gediz Ovası'na ulaşır, oradan Uşak-Afyon üzerinden Ankara'ya doğru uzanır. diğer bir yol Yamanlar Dağı ile Manisa Dağı arasındaki Sabuncubeli'nden geçerek Manisa'ya ulaşır, oradan kuzeye Akhisar-Balıkesir-Bandırma veya Bursa'ya doğru uzanarak Marmara kıyılarına varır. İzmir'den kuzeye giden bir yol Bergama-Ayvalık-Edremit üzerinden Çanakkale'ye, Edirne ve İstanbul'a kadar uzanır. İzmir'den Küçük Menderes Vadisi'ne kolaylıkla geçilir. Torbalı'nın güneyinde birkaç yüz metre yüksekliğindeki bir eşikten atlayarak, Büyük Menderes Vadisine ulaşılır. Aydın-Denizli ve Göller Bölgesine kolaylıkla gidilir.

İzmir şehri, derin bir körfezin nihayetinde kurulmuştur. Gemilerin buraya girip çıkması kolaydır. Bu sebeple İzmir'le memleketimizin kıyı kentleri arasında deniz bağlantısı kurmak mümkündür. Denizaşırı ülkelere gitmek, oralara gemi ile mal göndermek veya oralardan, ihtiyaç hissedilen maddeleri getirmek gayet kolaydır.

Ortaya çıkan duruma göre, İzmir, çeşitli ürünler yetiştiren geniş bölgelere, kolaylıkla bağlanmıştır. Buraların ürünlerinin dışarıya gönderilebileceği merkezdir. Buralarda yaşayan insanların mevcut ekonomik faaliyetlerin ihtiyaçlarını sağlayacak bir liman şehridir. Bu bakımdan İzmir'in önemi büyüktür.

“İmbat” İsimli Sevgili

İmbat İzmir'in içini ferahlatan meltemin ismidir. Deniz, imbat ve gamsız martılar kentin psikolojisini belirleyen unsurlardır. Körfez'i kirli olsa da, deniz

“İzmirli” için vazgeçilmez bir sevgilidir. İmbat ise bu sevgilin nefesidir. Denizden karaya doğru esen imbat için nice şarkılar söylenmiş, nice şiirler yazılmıştır. Rıhtımdaki genç kızlardan pos bıyıklı palmyelere, körfez vapurunun yorgun yolcularından müşteri bekleyen buzlu bademiciye kadar herkesin bir an önce esmesini beklediği imbat; aşk, huzur ve hoşgörü yayar kent insanlarına.

İmbat bazen uzak tütün depolarından taşıdığı ekşi bir kokuyla geniz yakabilir. Ama ne Kordonboyu'nda çipurasını yiyen yarlıklılar, nede sokak aralarında kokoreççilerin önünde kuyruğa giren yoksullar; hiçbiri bundan şikâyetçi olmazlar. Çünkü suların kesilmediği, elektriğin sönmediği, kaldırımların düzenli olduğu, bulvarın geometrik çizildiği, kahvelerin sokaklara taşıdığı, pastanelerinden birahanelerine, kaldırımlardan sinemalara kadar her yerde kadın kalabalıklarının özgürce bulunabileceği bu ayrıcalıklı kentte yaşamak, gerçekten bir şans, bir mutluluktur.

Şehir, Türkiye'nin diğer liman şehirlerinden farklı olarak, gerçekten denize, Karaburun'un ötesindeki denize, ufukta görünmeyen, ancak günbatımlarında Çatalkaya isimli dağın üstü kızarıp morarırken varlığı hissedilen efsanevi denize dönük olduğu için, baştan başa Akdenizlidir. Şansın ve mutluluğun büyüğü Akdenizli olmaktır galiba.

Modern Kentleşme

Birinci Dünya Savaşı sonrasında uğradığı Yunan İşgalinden büyük bölümü yanmış olarak kurtulan kent, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte büyük imar hareketlerine sahne oldu ve yeniden yapılanmaya başladı. Çankaya, Pasaport, Alsancak ve Kahramanlar gibi yangından arta kalan alanlarda modern semtler oluşturuldu. İzmir'in ünlü Belediye Başkanı rahmetli

Dr.Behçet Uz'un bu imar hareketlerini büyük bulvarlar açarak süslemesi, kentin şimdiki Batılı görünümünü ayarttı.

Birinci Kordon'a (Atatürk Caddesi) paralel uzanan İkinci Kordon (Cumhuriyet Bulvarı) ile bunları dik kesen Fevzi Paşa Bulvarı, Şehit Nevres Bulvarı, Vasıf Çınar Bulvarı ve Alsancak'ın ünlü güzergahlarından Şair Eşref Bulvarı ile Talat Paşa Bulvarı geniş ve ağaçlıklı düzenleriyle ticari bir potansiyeli de barındırmaya aday oldular. Bu alanın tam ortasında gerçekleşen Kültürpark ve Enternasyonal Fuarı ise kente hem yeşili, hem ekonomik canlılığı, hem de eğlenceyi armağan etti.

1950 sonrasındaki sanayileşme ve nüfus hareketleri sonucu İzmir, günümüzde kuzeyde Büyük Çiğli'ye, güneyde, Gaziemir ve Buca'ya doğuda Bornova ve Pınarbaşı'na, batıda Narlıdere ve Urla'ya kadar uzanan çevresi gecekonduyla kuşatılmış geniş bir alana yayılmıştır.

Karayolu ile İzmir'e beş yönden giriş yapılır. Çeşme-Urla yönünden gelenler. Balçova Fahrettin Altay Meydanı'nı geçtikten sonra Mustafa Kemal Sahil Bulvarı'nı izleyerek Konak Meydanı'na ulaşırlar. Adnan Menderes Havaalanı'ndan gelen karayolu ise Basmane'ye varır. Kuzeyden Balıkesir, Alağa, Menemen, Karşıyaka yolu Bayraklı'dan başlayarak Halkapınar'a kadar Altinyol'dan gelen yollardır. Her ikisi de Bornova'dan kente giriş yapar. Günümüzde İzmir, Büyükşehir, Konak, Buca, Karşıyaka ve Bornova olmak üzere 5 belediyeye bölünmüştür. İzmir Büyükşehir Belediyesi, Konak'taki dev Belediye Sarayı'nda çalışır.

2.5 Milyon İnsan

Yüzölçümü bakımından Türkiye'nin 24.ili olan İzmir, (göller hariç) 11.973 kilometrekarelik bir alana sahiptir. Toplam nüfus yönünden İstanbul ve

Ankara'dan sonra gelir. Kentin nüfusu son sayıma göre 3 milyon civarındadır. Kentin sokakları çarşıları sürekli kalabalıktır.

Kemeraltı, Tilkilik çarşılarını da içeren Anafartalar Caddesi ve çevresi, ticarethaneler, işyerleri, oteller ile yoğun bir iş merkezi durumundadır. Resmi binalar daha çok Konak çevresinde ve Fevzi Paşa bulvarı boyunca yoğunlaşmıştır. Kızılçullu Deresi'nin (antik Meles) İzmir Körfezi'nde yaydığı küçük deltanın ucunda İzmir'in yeni ticaret iskelesi Alsancak Limanı'nın rıhtımları yer alır. Alsancak Limanı'nın başlayarak kıyı boyunca Kordonboyu adı verilen cadde uzanır. Bu cadde üzerindeki Pasaport kesiminde, İzmir'in mendireklerle korunmuş eski limanı yer alır. Konak Meydanı'ndan sonra kıyı boyunca sıralanan Kanatina, Göztepe, Güzelyalı semtleri, batıya doğru genişler ve Balçova, İnciraltı semtleriyle birleşir.

Güneydeki yamaçların üzerindeki düzlükler Eşrefpaşa, Kadifekale eteğindeki düzlükler, 1922 yangınının yok ettiği mahallelerin yerine kurulan Kültürpark'ı da kapsayan Basmane semti bulunur. Körfezin doğu ve kuzeydoğu ucunda Halkapınar Bayraklı arasındaki alanda ağır sanayi yoğunlaşır. Ovanın yamaçlarında yeni mahalleler oluşur. Eski bir yazlık olan Bornova, Ege Üniversitesi Kampüsünün kurulmasıyla doğu yönünde genişlemiştir. Güneydoğuda, Kızılçullu Vadisi'nin doğu yamaçlarında Buca, batısında Seydiköy, Gaziemir semtleri vardır. Körfezin kuzey kıyısında Yamanlar Dağı etekleri ile kıyı arasında yer alan Karşıyaka, zamanla gelişerek kent bütününün bir parçası durumuna gelmiş ve nüfus 1 milyona yaklaşmıştır.

Atatürk'ün Gözdesi

İzmir kenti, Türklerin bağımsızlık savaşında önemli bir rol oynamıştır. 15 Mayıs 1919'da Yunanlıların kenti işgal etmesiyle başlayan Kurtuluş Savaşı, 9

Eylül 1922 günü kentin Türk ordularınca kurtarılmasıyla son buldu. Başkumandan Mustafa Kemal bu yüzden İzmir kentine özel duygularla bağlanmıştır. Annesi Zübeyde Hanım'ı İzmir'e yerleştiren, vefat ettikten (14 Ocak 1923) sonra Karşıyaka'ya gömen, eşi olarak İzmirli bir genç kız olan Uşşakkizade Latife Hanım'ı seçen ve onunla İzmir'de evlenen (29 Ocak 1923) Atatürk, İzmir için "Kurtuluşu tüm millet için ülkü olmuş şehrimizdir" demiştir.

Atatürk, kendisini Türk halkına "Ata" kılan eylemlerin çoğunu İzmir'de düşünmüş ve uygulamıştır. Yine tarihe silinmez sloganlar halinde yazılmış sözlerinin bir çoğunu da İzmir'de söylemiştir. Halifeliği kaldırmayı İzmir'de kararlaştırmıştır. 17 Şubat 1923'te ilk İktisat Kongresi'ni İzmir'de toplamıştır.

Gazi, yaşamının çeşitli dönemlerinde İzmir'e 17 kez gelmiş, toplam 152 gün, yani beş aydan fazla kalmıştır. 11 Ekim 1925 günü Naim Palas balkonundan (şimdiki Atatürk Müzesi) özel vapur kiralayarak gelen Karşıyakalılara ve Göztepelilere şöyle seslenmiştir:

"İzmirliiler sizi derin muhabbetle selamlarım. Ben bütün İzmir'i ve bütün İzmirliileri severim. Güzel İzmir'in temiz kalpli insanların da beni sevdiklerinden eminim. Yalnız bir olay beni Karşıyaka'ya daha fazla bağlamıştır. Karşıyakalılar, annem sizin sinenizde sizin topraklarınızda yatıyor. Karşıyakalılar, İzmir'i gördüğüm gün, öncelikle Karşıyaka'yı ve oradan sizin Türk topraklarınızda yatan anamın mezarını gördüm."

Atatürk'ün İzmir'le ilgisi şu bağlamda nitelik kazanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in anası, tüm Türk analarının yüceler yücesi anası Zübeyde Hanım 15 Ocak 1923 günü vefat edince İzmir'in kutsal topraklarına emanet edilmiştir.

Atatürk İzmir'den evlenmiştir. Bu seçimini nasıl gerçekleştirmiştir, kimin için yapmıştır? Yaratmayı düşündüğü Türk kadınına uygun düşecek bir tipi İzmir'd' bulmuştur. İzmirli aydın bir genç hanımefendiyi görünce, ilk kez yuva kurmayı düşünmüştür. Böylece Uşşakizade ailesine mensup olan Latife Hanım ile 29 Ocak 1923 günü yaşamını birleştirmiştir.

İlk Türkiye İktisat Kongresi'ni 17 Şubat 1923 günü İzmir'de toplamıştır.

Cumhuriyet'le devrimlerle, kadınla, sanatla, öğretmenlikle ve nice konuyla ilgili birçok yaşamsal anneme haiz sözlerini İzmir'de söylemiştir.

Harf devrimi hazırlığını 9.kez geldiği İzmir'de 1 Ocak ile 22 Şubat 1924 günleri arasında yapmıştır.

Yine aynı tarihler arasında gazetecilerle ve ordu ileri gelenleriyle gerçekleştirilen Kültürpark ve İzmir Enternasyonal Fuarı'nın açılışına Başbakan İsmet İnönü'yü göndermiştir.

Ne yazık ki, İzmir için bunca güzel duygular içinde olan Gazi'ye İzmir'de 16 Haziran 1926 günü bir suikast düzenlenmek istenmiştir. Ancak bu adi girişimi İzmirli kişilerin değil, dışarıdan bu iş için gelen haydut ve çetelerin yapmak istemesi bu kötü olayı İzmir'in birgünahı olarak tarihe yazdırtmamıştır.

İzmir, sevgili Gazi'sine derin hislerle bağlıdır. Atatürk'ün sağlığında, Pasaport Meydanı'na 30 Temmuz 1932 günü anlamlı bir heykelini diken İzmirli, yalnızca 9 Eylül günleri değil, yılın her günü, 9 Eylül heyecanı ile dopdolu olarak Gazi'lerine şükran duygularını yüreklerinin en derin köşesinde tekrarlanmaktan büyük gurur duyarlar.

İzmir Doğumlu Sanatçılar

Fransa'ya yerleştikten sonra dünyaca tanınan çok ünlü bir sanatçı olan Daria Moreno, İzmirliydi. Ve şarkılarında sık sık söz açardı doğduğu ve hasretini çektiği bu kentten. Taşıyla, toprağıyla, doğasıyla, imbatı ve insanlarıyla daima Dario Moreno'ya ilham kaynağı olmuş İzmir kenti, birçok ünlü sanatçı yetiştirmiştir.

Klasik Batı Müziği tarzında çok ünlü bir besteci Ahmet Adnan Saygun ilk Klasik Tür Musikisi tarzında yine dev bir besteci olan Rakım Elkutlu, İzmir'in yoksul, ama asude Türk mahallelerinden yetiştiriler. Yine Halit Ziya Uşaklıgil, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ahmet Haşim, Tefik Nevzat, Tokadizade Şekip, Türkçü Necip, Şair Eşref gibi Türk Edebiyatı'nın öncü isimleri ya İzmir doğumludur yada İzmir'de ilk çocukluk ve gençlik yıllarını geçirmişlerdir. Günümüze doğru uzanırsak Salâh Birsell, Kemal Bilbaşar, Samim Kocagöz, Atilla İlhan, Ziya Somar, Şükran Kurdakul, Tarık Dursun K., Necati Cumalı, Nahit Ulve Akgün, Ali Gevgilili, refik Durbaş, Özdemir Hazar, gibi nice ünlü yazar ve sanatçının, edebiyatçının İzmirli olduğunu görürüz.

Halikarnas Balıkçısı, Asım Kültür, Hikmet Bozkurt, Suad Yurdkoru, Hakkı Gültekin, Bilge Umar gibi yurdumuzun antik çağları ile ilgili kitap ve yazılarıyla tanınan yazarlar da İzmir'de yaşamışlardır. Özellikle Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir, 1950'li yıllardan vefatına kadar geçen son 25 yılını izmir'de geçirdi ve tüm eserlerini bu kentte yazdı.

Hafif Türk Müziği'nde Ali Kocatepe, Sezen Aksu, Selmi Andak, Ferdi özbeğen, Kayahan gibi ünlüler, sinema ve sahne sanatçısı Gönül Yazar, ünlü Türk modacısı Zuhâl Yorgancıoğlu, seramik sanatçısı Ümran Baradan, heykeltıraş Turgut Pura, Klasik Türk Musikisi solist Nalan Altınörs, flüt

sanatçımız Gülşen Tatu, eleştirmen ve edebiyatçı Turgay Gönenç, öykücü Feyza Hepçilingirler, Türk resim sanatının öncü ustalarından Fuad Mensi Dileksiz ile Abidin Elderoğlu da İzmir doğumludurlar. Hepsi de İzmir aşığı olduklarını özellikle vurguladılar. Muzaffer İzgü, Mehmet H.Doğan, Hüseyin Yurttaş, Hidayet Karakuş, Aydoğan Yavaşlı, Asım Öztürk, Dinçer Sümer, Şadan Gökovalı, Dinçer Sezgin, Avram Ventura, Sina Akyol İzmir'in ön plandaki seçkin edebiyatçılarıdır. Kibariye, Yıldız Tilbe de İzmirlidir.

Sinema Gibi Kent

İzmir deniziyle, ünlü balığı çipurasıyla, imbatıyla, palmyeleriyle, süslü faytonlarıyla, güzel kızlarıyla, döner kebabıyla, bulvar ve gazinolarıyla, Kordonboyu'yla, geceleri yenen çöp şişleriyle, Kokoreçleriyle, fesleğen bitkisiyle, ünlü çöreği boyozuyla, Agora'sı, Kadifekale'si, Karşıyaka'sı, Balçova Kaplıcaları, Teleferik'i, Kemaraltı7sı, Kültürpark'ı tütün kokusu, oldukça coşkulu geçen >futbol maçları ve yakın sayfiye kentleriyle bir sinema kenttir. İzmir'de dolaştıkça, hele sokak aralarından kentin içlerine doğru uzandıkça bir belgesel filmin içinde yaşarsınız sanki.

İzmir'in caddelerinde kaldırımlar üzerine dizilmiş"bulvar kahveleri"ne bol bol rastlanır. Bunların kimi kafe, gazino ve birahane, kimi lokanta ve pastanedir. Masalara oturmuş yiyip içen insanların arasından, siz yolcu olarak yürüyüp geçebilirsiniz.

Kordonboyu baştan sona böyledir. Konak'ın az ilersindeki Gümrük mevkiinden başlayan sahil Kafeleri, Alsancak'ın en uç noktasına kadar uzanır. Bu adresler, gerçekten tam Akdenizli bir özgürlük ortamı içinde size tercihinizi soracaklardır.

Kordonboyu'nda Alsancak'a doğru ilerlerken Deniz Restaurant size yaşamınız boyunca unutamayacağınız deniz ürünleri lezzeti sunar. Bu yol boyunca birahaneler, barlar adım başında karşılaşacağınız balık lokantaları vardır. En ünlüsü Kemal'in Yeri'dir. Buralarda balığınızı afiyetle yer, gün batarken de içkinizi içebilirsiniz. Yol kenarından geçen midyecisi, kokoreççi, çöp şiş seyyar satıcıların tezgâhlarına da iştahla bakabilirsiniz. Umut dağıtan falcı kadınlar ile çiçeğini zorla satmaya kalkan çingene kızlardan vakit bulabilirsiniz, yanınızdaki sevgilinize aşkınızı itiraf edebilirsiniz.

Kordonboyu'nda iç kısımlara geçerseniz adım başı karşılaşacağınız çayhane, meyhane, bar, restaurant, pastane ve cafe birahaneden başınız dönmemeli. Özellikle Gündoğdu Meydanı'nda gençlerin uğrak yeri olan Kalyon sevimli bir birahanedir. Mavi, Punta, Kâos, Kybele, Nektar gençlerin tercih ettikleri bar ve diskolardır. Sevinç Pastanesi yaşlı ve orta yaşlıların ünlü bir durağıdır, hemen karşısındaki Fil Restaurant pizza, spagetti ve et ürünleri üzerinde servis yapan ünlü bir lokantadır. Civarında o kadar çok sandviççi ve hafif cafe var ki!... Cafe Plaza, Reyhan, Bonjour gibi lüks restoranları tavsiye ederiz daima. Miko, Coelte, sardunya gibi kuytu kafelere de mutlaka uğramalısınız.

Ama nostaljik bir ortamda yiyip içmek isterseniz, İzmir'in eski evleriyle süslü sokaklarındaki mekânlar ne güne duruyor. En geniş mutfağı olan 1888 Restaurant, tam 112 yıllık eski bir Rum evidir. Kemeraltı deyince ünlü dönercilerini de unutmamamız gerek. Hisarönü tarafına doğru uzanırsak son derece temiz, tertipli ve fantastik bir ortamda küçük kebabçı dükkanlarında karnınızı doyurabilirsiniz. Mezarlıkbaşı'nın en ünlü lokantası, içkili Yalova'dır.

Hilton, Büyük Efes Otel, Etap Pasaport, Etap Pulman Konak (Şimdilerde Mercury) gibi dev otel ve tesislerdeki lokanta ve kafeleri de saymamız gerek.

Balçova Termal Tesisleri lokantası da ağzının tadını bilenler için önemli bir duraktır.

Buluşalım Kordon'da

İzmir'in bir başka simgesi nazlı faytonlarıdır. İki yanı palmiyeli caddelerden, sarı madeni kısımları pırıl pırıl parlatılmış, tekerlekleri allı yeşilli, özenle boyanmış süslü faytonlar geçer. Bu faytonların atları, koşumlarından yerlere kadar uzanan rengâreng ponponlar ve kurdelalar arasında bir İspanyol dans özünü andırırcasına raks ederek koşar gider. Tırıstaki bu atların nal sesleri, o sıcak yaz akşamlarının serinlik getiren imbatıyla beraber müziklerin en güzeli olarak çevreye yayılır.

Akşamüzeri oldu mu, üç tekerlekli el arabalarıyla çeşitli satıcılar çıkar ortaya. Kimi arabalarında kocaman bir buz kalıbının üzerine dökülmüş taze badem yığınları kristal avize gibi durur. Kiminden insanın iştahını sanki cinsel bir haz aşısı yapan nefis kokoreç kokuları yayılır. Arada bir rüzgâr tütün depolarının arasından, genizi okşayan Ege'nin en ünlü tütünlerinin kokularını da getirir.

Ve insan ister istemez Dario Moreno'yu anımsar:

“..... İzmir, tatlı ve sevgili şehrim....”

Pasaport'taki Atatürk Heykeli parmağıyla Akdeniz'i gösterirken çevreye park etmiş otomobillerde el ele, dudak dudağa sevgililer oturur, deniz kıyısı ise birbirine dolanmış, gençlerle doludur; kâh gezerler, kâh banklara oturmuş denize dalmışlardır.... Eski NATO Karargâhı önündeki Mehmetçik ise, memleketindeki yavuklusunu düşlemektedir...

Pasaport İskeleyi'yle Konak arasında rıhtıma irili ufaklı tekneler bağlıdır. İngiliz bandralı beyaz bir yatın arkasıyla, Deniz yollarının Kadifekale römorku

arasına sıkışmış bir teknede balıkçılar ağlarını temizlerler. Daha çok entellerin ve üniversiteli gençlerin barınağı olan Rıhtım Çay Salonu, aynı zamanda nargilecilerin de randevulaştıkları bir yerdir. İzmirli denize karşı nargile içtikleri gibi, Kültürpark'taki çayhanelerde de nargile içmenin keyfini çıkarırlar.

İzmirli bestekâr Necip Mirkelamoğlu'nun ünlü bestesini mi mırıldanır
acaba geçkince bir nargileci?

“Ey benim gonca gülüm

Kalmadı tahammülüm

Sensiz hayat İzmirim

Zor gibi geldi bana.

Bir münasip zamanda

Mesela saat onda

Buluşalım kordon'da

Der gibi geldi bana...”

Çöp Şiş Cenneti

Geceleri ise İzmir'de çöp şiş yenir. İzmir'e has bir yemek olan çöp şiş, ufacık et parçalarının bir karış boyundaki sazdan şişlere dizilerek kömür ateşinin üzerinde pişirilmesiyle yapılır. Izgaranın üzerine domates, ekme ve soğan da konularak pişirilir. Ve bunlar çöp şişle beraber yenir.

İzmir'in bir başka yiyeceği de kumrudur. İzmir'e özđü küçük, el kadar hamur işi boğaca tipindeki bir yiyecektir. İçine peynir, domates, biber konur. Kumru kuşuna benzediği için halk buna kumru demiştir. Klasik simitler kadar sevilen kumrular İzmirlinin en ucuz bir şekilde karnını doyurur.

Bahar ve yaz aylarında yalnız Kordonboyu ve Alsancak değil, baştan başa tüm Karşıyaka sahili, Konak'tan Üçkuyular'a uzanan Mustafa Kemal Sahil Bulvarı, Hatay Caddesi, Bornova'nın cennet parkları, Buca bahçeleri, Narlıdere Sahil Evleri Caddesi de insandan geçilmeyecek kadar yoğun halk kalabalıklarının istilasına uğrar.

Ülkenin En Büyük Çarşısı

İzmir'in en yoğun alışveriş trafiğine sahne olan sokakları, Anafartalar Caddesi'nni sağında ve solunda yer alan ve hâlâ 100 yıl öncesinin atmosferini kepenklerinin kıvrımlarında, kapı eşiklerinde, basık tavanlarında, eski kiremitlerinden taşıyan Kemeraltı sokaklarıdır. Eski görüntü tamamen olmasa da hâlâ işportacıların bağrışmaları, bakırcılar çarşısının kendisine has sesleri, Şadırvan Camii yanındaki sebilin şırıltısı, Kestane Pazarı'ndaki balıkçıların ıslak önlükleri ile bağrışmaları, Kemeraltı'nın pek değişmediğini gösteren belirtilerdir. Urgancılar çarşısı, kuyumcular çarşısı, basmacılar, ayakkabıcılar... Hepsi de hâlâ işlerini sürdürmektedir. Caddenin iki tarafına sıralanmış dükkanlar, kentin daha çok orta gelir gruplarına hitap eden perakende satış merkezleridir. İzmirli her tür ihtiyaçlarını bu dükkânlardan temin ederler. Kemeraltı'nı çevreleyen sokakların bazıları, özellikle SSK Blokları ve arkası büyük işhanlarına dönüşmektedir. Burada büyük perakende mağazaları gelişmeye başlamış, özellikle de taksitli satışlarla halkı kendilerine çekmeyi başarmışlardır. Bu gelişme Cumhuriyet Meydanı'na doğru uzanmakta ve büyük perakende mağazaları türünde daha küçük çapta modern satış üniteleri kurulmaktadır.

Ayakkabı, züccaciye, tuhafiye, konfeksiyon gibi alanlarda ihtisaslaşan bu mağazalar Kordon'da, Cumhuriyet Meydanı çevresinde ve Gül Sokak'ta yoğunlaşmaktadır. Diğer tüm İzmirli ve kenti gezmeye gelenler, Hilton Çarşısındaki mağazalardan çeşitli armağanlar satın alabilirler. Çankaya ve çevresinde yer alan mağazalar ise daha çok ticari emtianın alınıp satıldığı bir alanı oluşturur. Araba yedek parçaları, elektrik malzemeleri, su motorları ve aksamı mağazaları, hırdavatçılar, nalburiyeler, boya satış mağazaları bu civara yerleşmiştir. Tekrar Kemeraltı'na döndüğümüzde, yukarıda belirtilen sokaklar ve çarşıların yanı sıra artık işlevini ve niteliğini değiştirmiş birçok hanın da yeni alışveriş hayatına ayak uydurduğunu görürüz. Bunların başında Salepçioğlu İşhanı gelir. Salih Ağa İşhanı ve benzeri de yanı sıra şekilde, kırtasiyeden konfeksiyona, züccaciyeden nalburiyeye kadar birçok çeşitli dükkânı barındırır. Son yıllarda açılan Bornova ve Çiğli Kipa ile EGS-Park gibi dev alışveriş merkezleri de kente canlılık katmıştır.

Tapınakları Bol

Kemeraltı'nın dini bir cephesi de vardır. Bu semtteki İslam ibadethanelerin inşa tarihleri şöyledir: Kemeraltı Camii(1690), Başdurak Camii (1652), Kestane Pazarı Camii (1667), Şadırvanaltı Camii(1636), Salepçioğlu Camii(1900), Hisar Camii(1592)... Bütün bu camilerin dizilişi dikkate alınırsa, bunun bir hilal şeklinde konumlandırıldığı ve hilalin boyunca Kemeraltı Caddesi'nin uzandığı, hilalin iç kısmında ise alışveriş sistemlerinin iç içe yerleştiği görülür. Bu hilal, eski iç limanı işaretlemektedir. Böylece Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde belirttiği gibi denizin 400 yıl önce bu camilerin bulunduğu noktalara kadar uzandığı bir gerçektir.

Öte yandan Kemeraltı içinde Havra Sokağı'nın çevresinden de irili ufaklı birçok Musevi tapınağı yerleşmiştir. Çoğu çalışmayan ancak özenle korunan bu

havraların en eskisi ünlü Talmut Tora (Havra diye anılır) Havrası'dır. Böylelikle Kemeraltı'nın en eskisi 400 yıllık Hisar Camii başta olmak üzere 6 camii ve havralarıyla dini bir özelliği olduğu hemen göze çarpmaktadır. Camiler gerek mimari üslupla, gerekse içi düzenleriyle kendilerine has bir tarihi hazineyi saklamaktadırlar.

İzmir'deki çeşitli kiliseler içinde en ilginç olan Sen Polikarp Kilisesi'dir. Çankaya'da Gazi Osmanpaşa Bulvarı üzerinde, Yeni Asır Gazetesi'nin tam karşısında yer alır Se Polikarp Kilisesi, İsmi İzmir'de Hristiyanlığı yaydığı için M.S. 155 tarihinde Kadifekale'de çarpmıha gerilen ünlü bir azizden almıştır. Sen Polikarp, turistlerin hayretle izlediği tarihi, anlamı yoğun duvar resimleriyle süslü, oldukça pitoresk bir kilisedir.

Kültür ve Sanat

Yüzyılımızın başında baştan başa nefis yalılar ve köşklerle süslü İzmir'de ne yazık ki elin parmağı kadar tarihi köşk kalmıştır. Karşıyaka'da Alyoti, Penetti, Van Der Zee ve Löhneri ile Alsancak'ta Alman ve Yunan konsoloslukları vb. bir iki köşk geçmişin izleridir. Alsancak'taki 1448, 1451, 1453, 1482 ve 1462 no'lu sokaklarda bir dizi cumbalı eski Rum evleri hâlâ vardır. Kentin Bornova ve Buca semtlerinde bazı görkemli köşkler tek tük yaşamlarını sürdürmekte, özellikle Namazgâh, Tilkilik, ikiçeşmelik semtlerinde ise yüzlerce yıllık Türk evleri hâlâ ayakta dururlar.

İzmir deyince akla hemen İZFAŞ tarafından düzenlenen Fuar gelir. Kültürpart gibi kentin oksijen alıp verdiği bir yeşil alan üzerinde 20 Ağustos- 10 Eylül tarihleri arasında kurulan İzmir Enternasyonal Fuarı, İzmir'in simgesi ve gururudur. Fuar denince çocukların aklında hemen Lunapark canlanır. Çocuklar Fuar'a adımlarını atar atmaz büyükleri sürükleyerek Lunapark'a dayarlar.

Ondan sonra ver elini eğlence... Atıklarıncaıardan tutun salıncaklara kadar her şeyi bulabilir burada çocuklara. Fuar'daki çeşitli eğlence yerleri, Ada, Göl, Mogambo, Kübana, Golf gibi ünlü gazinolar ise ülkemizin en çarpıcı sanatçılarını ağırlar. Fuar geceleri ışıı ışıı, zevk ve eğlence yüklüdür.

İzmir bir sanat ve kültür kentimizdir. Haziran ayının ortasında başlayan Uluslar arası İzmir Fesitivali, kente çağdaş sanatın rüzgârlarının sunar. Birçok yabancı orkestra, solist, sanatçı grupları İzmir Festivali kapsamanıd asanat severlerle tanışır. Efes Antik Tiyatro, Efes Celsius Kütüphanesi, Efes Odeon tiyatrosu ve kapalı bir mekan olarak çok nefis düzenlenmiş olan İsmet İnönü Sanat Merkezi, İzmir Festivali'nni emrine hazır sanat mekanlarıdır. İzmir kenti Resim Heykel Müze ve Galerisi, Devlet Tiyatrosu, çeşitli özel sanat galeri ile sanatın icra edildiği kurumlara sahiptir. Vakıflar ve dernekler bu sanat yaşamına etkin biçimde katkı sağlar. Yerel gazete Yeni Asır ise, ülkenin en büyük tirajlı bölge gazetesidir. Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Evrensel, Sabah, Türkiye, Zaman gazetelerinin İzmir'de bölge merkezleri vardır.

İzmir'in Simge Yapıları

1.Tarihi Yapılar

Hükümet Konağı – Konak Meydanı

1868-72 yılları arasında inşa edilmiş olan Hükümet Konağı, İzmir için mimari özelliğinden çok, Kurtuluş Savaşı'ndaki yeri nedeniyle önemli olan bir yapıdır. 9 Eylül 1922'de Türk ordusunun İzmir'e gelmesi ile Hükümet Konağı'na çekilen Türk Bayrağı adeta zafer ile özdeşmiş bir görüntüdür. Bu nedenle, Konak 1970'de yandıktan sonra 1971 yılında açılan Yeni Hükümet Konağı mimari proje yarışmasında, yapının, bayrağın çekilmiş olduğu balkonlu bölümünün korunması öngörülmüştür.

1970'lerin ortalarında tümüyle yıkılan Konak, uzun süre tartışmalar sonucunda 1980'den sonra cepheleri orjinaline çok yakın bir şekilde yeniden inşa edilmiştir.

Saat Kulesi – Konak Meydanı

1901 yılında II.Abdülhamit'in tahta çıkışının 25.Yılı için Sadrazam Küçük Said Paşa tarafından Alınan Konsolosluk Binası'nı yapan mimara yaptırılmıştır. 25 m yüksekliğindeki kulenin saati Alman imparatoru II.Wilhelm'in armağanıdır.

Dört köşesinde çeşmeleri bulunan Saat Kulesi'nin yazıtı yoktur.

Memleket Hastanesi (Diş Hastanesi) –Konak

1849'daki deprem ve salgından sonra Emin Muhlis Paşa İzmir'de ilk darüşşifayı kurmuştur. Bu günkü hastanenin yerindeki İngiliz mezarlığı boşaltıldığında, İngiliz Konsolosluğu arsayı, hastane yapılması koşulu ile Osmanlılara vermişti. 1851'de padişahın izni ve halkın da bağışları ile bu arsada İzmir'in ilk müslüman hastanesi (Guraba-i Müslümin) kuruldu. 1897'de artık yetersiz kalan hastaneye cephane depolarının bulunduğu arsa tahsis edildi. 1903'de o dönem için tam teşekküllü sayılabilecek bir hastane oluşturuldu. 1913'de yeni yerine taşınmasından sonra, 1985'de İzmir Doğumevi olarak kullanıma açıldı. Sonra Diş Hastanesi oldu.

Milli Kütüphane ve Milli Sinema

İzmir Milli Kütüphanesi, İzmirli avukat Kadızade İbrahim Bey'in öncülüğü ile 1911 yılında kurulmak istenmiş, mali yetersizlikler sonucunda kütüphanenin açılışı bir yıl sonraya kalmıştır. 23 Haziran 1912 tarihinde Beyler Sokağı'nda Salepçizade konağının selamlık bölümünde hizmete giren kütüphanenin bugünkü binasına taşınması ise uzun yıllar almıştır.

Kütüphanenin açılışından kısa bir süre sonra valilik, kütüphane ve ona gelir sağlamak amacıyla planlanan sinemanın tesisi için arsa bulmuş, hatta duvar inşaatının bitirilmesini sağlamıştır. O dönemde sinemanın yanındaki bina patinaj salonu olarak düşünülmüş, kütüphane için ise Bahribaba Parkı'nda bir yer ayrılmıştı. Bu yapı da temel üstüne kadar inşa edilmişti. Ancak, Balkan Savaşı, Dünya Savaşı ve işgal yılları inşaatın durmasına neden olmuştu. 1922'den sonra özellikle sinemanın inşaatı ele alındı ve o zamana kadar birikmiş olan 23.000 TL ve sinemanın işletmesini altı yıllık peşin kira karşılığı 45.000 TL nı üstlenen İpekçi kardeşlerin yardımı ile Milli Sinema (Elhamra Sineması) 1926 yılında hizmete açıldı.

Bu arada, Bahribaba parkındaki kütüphane arsası Belediyece kamulaştırılmış, elde edilen gelir ile yangın yerinde alınan arsaların satışı sonucunda toplanana 92.212 TL. ile de kütüphanenin inşaatına geçilmişti.

Milli Kütüphane 29 Ekim 1933'de Cumhuriyet'in onuncu yıl şenliklerinde hizmete açıldı.

Neo-Klasik tarzdaki Milli Sinema ve Milli Kütüphane'nin projeleri Vari Rahmi (Arslan) Bey tarafından 1909'da Sanayi-i Nefise Mektebi'nde (daha sonraki Güzel Sanatlar Akademisi) mezun olmuş olan kolordu mimarı Tahsin Sermet'e yaptırılmıştı.

Pasaport İskelesi

1867'de başlayan İzmir Limanına inşaatının bir bölümünü oluşturan Pasaport rıhtımı, 1876'da Fransız Guiffray şirketi tarafından ve İngiliz mühendislerin projelerine göre bitirilmişti. 184'de kurulan İzmir Körfezi Osmanlı Vapurları Hamidiyye Anonim Şirketi, Karşıyaka, Alaybey, Osmanzade, Turan, Bayraklı, Pasaport, Konak, Karataş, Salhane ve Göztepe vapur iskeleleri

arasında sekiz gemilik filo ile hizmet veriyordu. Eski bir kartpostalda "debarcadere et Bureau de Passeports" (İskele ve Pasaport Bürosu) olarak belirlenen yapının 1884'den önce inşa edilen bu ilk yapı olması gerekmektedir. Günümüzdeki Pasaport İskelesi ise örneklerine Cumhuriyet'in ilk yıllarında rastladığımız, Osmanlı ve Selçuk mimarlığından esinlenen I.Milli Mimari stilindedir. Bu yapının, halen iskelenin cadde üzerindeki kanadında yer alan Kantar Polis Karakolu göz önünde bulundurulacak olursa Halil Rifad Paşa'nın yaptırdığı Karakolun Kantar Dairesi olması muhtemeldir.

Alsancak Garı

Robert Wilkin adlı İzmirli İngiliz tüccar ile dört ortağı 1855'de İzmir- Aydın deminyolu için imtiyaz talebi ile Osmanlı Hükümetine başvurmuş ve 1856'da imzalanan sözleşme ile bu imtiyazı almışlardı. 1857'de şirket el değiştirmiş ve "İzmir'den Aydın'a Osmanlı Demiryolu" adını almıştı. 1857'de Vali Mustafa Paşa döneminden temeli atılan demiryolunun başlangıcından yer alan Alsancak (o günkü adıyla Punta) Garı, 1858'de hizmete açıldı.

Borsa Sarayı

1891'de kurulan ve Türkiye'de ilk ticaret borsası, 1919'a kadar bugün Gümrük Posta Müdürlüğü olan yapıda, işgalden sonra Gümrük'deki bir fabrikada, kutuluştan sonra ise Metveter sokaklarındaki değişik yapılarda etkinliğini sürdürmüştür. 1928'de, özel olarak inşa edilen ve halen kullanılmakta olan Borsa Sarayı'na taşınmıştır.

Sivri kemerleri, bitkisel motifli alçak kabartmaları, sütunçe (sahte sütun) ve kabaların (yarım küre şeklinde kabartma) ile İzmir Borsa Sarayı, Osmanlı ve Selçuk mimarisinden esinleşmiş olan I.Milli Mimari döneminin İzmir'deki en önemli örneklerinden biridir.

Atatürk Müzesi

Hristiyan bir halı tüccarına ait olan 1.Kordon'daki bu ev, 1922'de terk edilmiş ve bir süre Türk ordularının karagahı olarak kullanılmıştır. daha sonra yapıyı kiralayan Naim Bey burada 1926'ya kadar bir otel (Naim Palas) işletmiş ve Mustafa Kemal bu dönemde İzmir'e gelişlerinde Naim Palas'da kalmıştır. 1926'da İzmir Belediyesi yapıyı eşyaları ile birlikte satın alarak Mustafa Kemal'e hediye etmiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra 1940'da Belediye tarafından kamulaştırılan yapıda 1941'de Atatürk Müzesi açılmış, birkaç kez yeniden düzenlenen ve bir süre Atatürk Genel Kitaplığını barındıran müze 1978'de Kültür Bakanlığı'na bağlı İzmir Atatürk Müzesi olarak son şeklini almıştır.

Yapı, döneminin (XIX. Yy.sonu XX.Yy.başı) balkonlu Kagir İzmir evlerini tipik bir örneği olup cumbası, daha sonraki yıllarda balkonun kapatılması ile oluşturulmuştur.

İzmir Atatürk Lisesi

1888'de kurulan İzmir İdadisi, Konak'ta bir yapıda öğretime başlamış, işgalden sonra ise bu yapı adliyeye tahsis edilmiştir. (adı geçen yapı Hükümet Konağı'na bağlı ve şimdi yıkılmış olan eski Adliye'dir). Kuruluşundan bir süre sonra Mekteb-i Sultani adını alan bu eğitim kurumu, 1925'den sonra Rum Gündüzlü Kız Okulu'na taşınmıştır. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra İzmir Erkek Lisesi ve İzmir Birinci Erkek Lisesi olarak anılan okul, 1942'de İzmir Atatürk Lisesi adını almıştır.

Asansör – Karataş

Karataş semtinde, Mithatpaşa caddesinde yaklaşık 40 m yükseklikteki Halil Rifat Paşa caddesine çıkan Asansör, 1907 yılında Nessim Levi tarafından

yaptırılmıştır. Asansör'ün giriş kapısı üzerindeki yuvarlak madalyon içindeki kitabede bulunan "Ascenseur, Construit par Nessim Levi, 1907" yazısı bu konuya bir açıklık getirmektedir. Tescil fişinin yaptıran hanesinde yer alan bu isim, daha sonraki metinde asansörü yapan usta olarak tanımlanmaktadır.

1942 yılında Şerif remzi Reyent'e satılan Asansör, onun ölümün üzerine yeğeni Ayla hanıma kalmış, Ayla hamın ise, 1977 yılında Belediye'ye bağışlamıştır.

Asansör kulesinde iki asansör bulunmakta, bunlardan soldaki buharla, sağdaki ise elektrikle çalışmaktadır. 1985 yılında gerçekleştirilen restorasyonda her iki asansör de elektrikle, çalışmak üzere düzenlenmiştir.

Mithat Paşa caddesi girişinde holün solunda hidrolik kazan dairesi yer almaktadır. Eski İzmir'lilerin söylediklerine göre, asansör, buhardan önce su gücü ile çalışmış.

Halil Rifat Paşa caddesi seviyesinde, Asansör'ün solunda makine dairesi yer almaktadır. Ayrıca, istinat duvarı içinde de kullanılabilecek mekânlar bulunmaktadır.

Asansör'ün Halil Rifat Paşa caddesine ulaştığı yerde demir konsollar ile taşınan ahşap bir balkon bulunmaktadır. Balkonun dökme demir korkuluklarının o dönemde İzmir ve İstanbul'da çok sık kullanılan motifleri taşıması ilgi çekicidir.

Kule, taş olan ilk bölümden sonra tuğla olarak yükselmekte ve balkona kadar iki kademede ufalmaktadır. Balkonun üzerinden kalan bölüm ise daha ufaktır. Günümüzde Asansör'e Daria Marino Sokağı'nda geçilerek girilmektedir. Asansör'ün yanındaki park, Yaşar Aksoy Parkı ismini taşımaktadır.

Mithatpaşa Sanat Enstitüsü

Mithat Paşa tarafından 1881'de Askeri Hastane Sahil Sıhhiye Karantina Tahaffuzhanesi yakınından kurulan İzmir İslahhanesi, mahkumlara daha iyi koşullar sağlama amacının güdüyordu. Kundura, çorap, fanila ve marangoz atölyelerinin yer aldığı bu ıslahhanede mahkumlara beceri kazandırılıyordu. İslahhane, hem bu atölyelerde imal edilen malların satışı hem de İzmir'in çeşitli yerlerindeki iradiyle, kendi kendine yeten bir kurumda. Daha sonra öksüzlere ait bir Mekteb-i Sultani olan kurum, bugünkü binasına geçtiği II.Abdülhamit döneminde Hamidiyye Sanat Mektebi adını almıştı. Yıllar geçtikçe yeni atölyeler de eklenen okul, 1927 ve 1928 Beynelmilel Birinci ve İkinci 9 Eylül Sergileri'ne (ki bu sergiler daha sonra uluslar arası İzmir Fuarı'na dönüşmüştür) ev sahipliği yapmıştır. 1997'de yanmış yeniden aynen inşa edilmiştir.

Etnografya Müzesi (Piçhane)

İzmir ve Piçhane adıyla bilinen bu yapı, 1831'de vebalılar için St. Rock Hastanesi olarak inşa edilmişti. Bizans mimarisinin süsleme özelliklerinden izler taşıyan bu neo-klasik yapı, 1845'de Fransızlar tarafından onarılarak fakir hristiyanların bakımına ayrılmıştı. Daha sonraları Hıfzısıhha Müessesesi ve Sağlık Müdürlüğü olarak da kullanılan Piçhane, 1984'de Etnografya Müzesi olarak yeniden düzenlenmek üzere Kültür ve Turizm Bakanlığına devredilmiş ve 1987'de hizmete açılmıştır.

Gümrük Posta Müdürlüğü

1891'de kurulan İzmir Ticaret Borsası, 1919'a kadar bu yapıda etkinliğini sürdürmüş, işgalden sonra 1921'de ise Yunan Milli Bankası'nın kullanımına ayrılmıştır. 1922'den sonra İzmir Merkez Postanesi ve Paket Postanesi olan yapı, halen İzmir Turizm Bölge Müdürlüğüdür.

İzmir'deki XIX. Yüzyıl sonu XX.Yüzyıl başı kagir mimarisinin tipi bir örneği olan yapını özellikle dövme demir parmaklık ve korkulukları ile kapı saçağı Art Nouveau sitilindedir.

Vakıflar Bankası

Çatalkaya Hanı 1931'de Mimar Mühendis Kemal Bey tarafından yapılmıştı. 1938'de Vakıflar İdaresi'ni eline geçen yapının Cumhuriyet Bulvarı kanadında halen İzmir Vakıflar Bölge Müdürlüğü T.C.Vakıflar Bankası T.A.O.Ege Bölge Müdürlüğü ve Vakıflar Bankası İzmir şubesi, Şeyit Fethi Bey caddesi ucunda ise kiralık dükkân ve bürolar bulunmaktadır.

Yapı, 1.Milli Mimari ve Art Deco stillerinin özelliklerini taşımaktadır.

Ziraat Bankası

izmir Ziraat Bankası 1930'da yapılmıştır. Hem 1.Milli mimari hem de Art deco stillerinden izler taşıyan bu yapı, camlı tavanlı banka holü, özel bir duvar sistemi olan kasa dairesi ve ağır kapıları ile banka mimarisinin ilginç örneklerindendir.

Osmanlı Bankası

1926'da Mimar G.Mongeri tarafından yapılan İzmir Osmanlı Bankası, 1.Milli Mimari dönemi yapılarından. Camlı tavanlı banka holü, cephe süslemeleri ve üstü kapalı bir teras olarak projelendirilmiş olan en üst katı ile yapı, aynı mimara ait olan en üst katı ile yapı, aynı mimara ait olan ve Ankara'da bulunan Osmanlı Bankası'nın bir benzeridir. Teras katı, sonraki yıllarda, yapının mimari karakterine yabancı kalan doğramalar ile kapatılmış, özgün projede banka ile birlikte tasarlanmış olan komşu parseldeki iş hanı

tasarlanmış olan komşu parseldeki iş hanı ise sonradan yıkılarak yerine bir şube binası inşa edilmiştir. Banka kapısı da son yıllarda yıkılarak değiştirilmiştir.

Döner Taş Sebili – Tilkilik

Tek kubbeli kare planlı bir XIX. Yüzyıl başı yapısı olan Döner Taş Sebili, Osanzade yokuşu ve Anafartalar Caddesi'ne baka cephelerinde yer alan Barok tarzı mermer süslemeleri ile ünlüdür.

sebilin iki cephesinin birleştiği köşede süslü başlıklı yuvarlak bir sütun gibi görünen taşın aslında döner olması, yani bir tür terazi oluşu nedeni ile bu sebil "Döner Taş Sebili" olarak anılmıştır.

Sebilin bezemelerinde kullanılan bitki motiflerinin yanı sıra, asıl önemli özelliği iki cephesinde, biri kapı üzerinde, diğeri ise çeşme üzerinde yer alan alçak kabartma tekniği ile yapılmış camili manzara tasvirleridir. XIX. Yüzyıl başlarında İzmir, Aydın ve Afyon'da çeşitli yapı ve mezar taşlarında görülen bu tarz tasvirlerden özellikle 1805 tarihli İzmir Çakaoğlu Hanı'nın deniz tarafındaki kapısının sağ yanında yer alan çeşmedeki kabartmalarının bu sebildeki aşırı benzerliği, her iki eserin de aynı ustaya ait olduğu düşüncesini akla getirmektedir.

Bu mermer tasvirlerden kapı üzerinde yer alanında, adeta külliyesi ile birlikte resmedilmiş bir büyük cami yer almaktadır.

Çeşme üzerindeki tasvirde ise, üç kubbeli son cemaat mahalli ile, tek kubbeli bir cami ve çevresindeki evler görülmektedir. Bu caminin Hisar Cami'sini andırmasının ise yalnızca bir rastlantı olup olmadığı bilinmemektedir.

Her iki tasvir de Osmanlı Minyatür sanatında görülen anlatım şekli, perspektif anlayışı ve bitkisel motiflerle işlenmiş, adeta mermerden oyulma birer

minyatür gibidir. Tasvirlerde yer alan ve R.Arık'ın "ağaç gibi görünen tek tek çiçek motifleri" diye tanımladığı biçimler, Osmanlı minyatürlerindeki ağaçların renksiz ve üç boyutlu olarak ifadesi gibidir.

Bu nedenle, bu düzenlemede, tasvirlerden, çeşme üzerinde yer alan, çizgileri tüm ayrıntıları ile korunarak, ama renkli bir minyatür şeklinde işlenmiştir. Resmin alt bölümünde ise Döner Taş Sebili'nin iki cephesi, köşede, günümüzde bulunmayan feneri ile birlikte yer almaktadır.

Kapı üzerinde "yuvarlak iki madalyon ve ortasında kulplu bir güğümü tasvir eden yazı motifleri vardı. ... aynı yerde Ali Vehbi İzmir', imzası dahi bulunmaktadır.

Sebilin silme üzerinde yer alan diğer tabelalarında, yaptırılan kişi ile ilgili bir kayıt bulunmakla beraber, 1229 (1814) tarihi görülmektedir. İzmir tarihi yazarı H.Gültekin'in bu sebili Osmanzade'nin yaptırdığı konusunda, kaynak vermeden ileri sürdüğü görüş, M.Aktepe tarafından vakfiyeler üzerinde yapılan araştırmada bir dereceye kadar açıklığa kavuşmuşsa da, kesinlikle kazamnmamıştır. 1229 tarihi bir vakfiye, "Osmanzade Seyyid İsmail Rahme Efendi'nin Tilkilik'de ve köşe başında, kargir bir sebil yaptırdığı açıkça göstermektedir." Bu ifade Döner Taş adıyla anılan sebilin adı geçen sebil olması olasılığını kuvvetlendirmekte ise de, adı geçen sebilin üzerinde bir de okul bulunduğu ifadesi ve Tilkilik semtinde benzer konumda, bugün ayakta olmayan, başka sebiller de bulunması, konumun kesinleşmesini güçleştirmektedir.

(Not: Kitabın "Tarihi Yapılar" bölümü için, Mimarlık Fakültesi, İzmir Mimarlar Odası Yayınları ile Turizm İl Müdürlüğü Yayınlarından faydalanılmıştır.)

II.Anıtlar

Anıt, hemen her uygarlığın ya da ulusun kendi tarihini veya tarihinde olmuş olan anlamlı bir olayı, sonsuza dek yaşatmak amaç ve arzusunun bir ürür olarak dikilir. Bu nedenledir ki her anıt kendi uygarlığının ve çağının, mimari ve heykeltraşlık alanındaki en özgün, görkemli yapıtları arasında yer alır.

Bir şehrin, bir devlet büyüğü tarafından ziyaret edilmesi adına, savaşlarda yitirilen binlerce askerin anısına, toplumsal bir anlam ifade eden örnek davranışı sonsuza kadar yaşatmak için anıt dikilir. Bu anlamda İzmir'de de son derece anlamlı ve yapı itibarıyla de son derece anıtlar bulunmaktadır.

Atatürk Anıtı- Pasaport

Cumhuriyet alanında büyük önderimizi "Ordular ilk Hedefiniz Akdeniz'dir İleri" komutunu taşıyan anıt 1933 yılında yapılmıştır. Atatürk'ü üniforması ile ve bir at üzerinde tüm heybeti ile gösterir.

İlk Kurşun Anıtı – Konak

Yunan Ordusunun İzmir'i işgali sırasında, denizinden karaya çıkan düşman askerlerine karşı ilk kurşunu sıkarak, Türk direnişinin ilk örnek davranışının gösteren ve ardından şehit olan gazeteci Hasan Tahsin adına dikilen ve onu ilk kurşunu sıkarken gösteren heykel-anıt bugün Konak Meydanındadır. Anıt, 1974 yılında yaptırıldı.

Dokuz Eylül Anıtı

İzmir'in 1922 yılında kurtuluşu esnasında şehit düşen Türk askerleri için yapılmış olan anıt, Halkapınar semtinde bulunmaktadır.

Zübeyde Hanım Mezarı

Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanımın mezarı anıt şeklinde 1940 yılında İzmir Belediyesi tarafından Karşıyaka semtinde yaptırılmıştır. Zübeyde Hanım caddesi üzerinde Ferik Osman Paşa Camii yanındadır.

III.Hanlar

Kızlar Ağası Hanı

Kızlar Ağası Hanı, Kemeraltı'nda Halim Ağa Çarşısı'ndan Hisar önüne giden yol üzerinde, arka duvarı Hisar Camii avlusuna, bir yanı ise Bakır Bedesteni'ne bitişik konumdadır.

Kapı üzerindeki kitabeye göre 1157 (1741) yılında 1.Mahmut'un Kızlar Ağası Hacı Beşir Ağa tarafından yaptırılmıştır.

Bazı yazarlar, kitabedeki açık ifadeye karşın hanın inşa tarihini 1779 olara belirtmektedir. 1768'de İzmir'e gelmiş olan B. De Riedesel'in bu handan büyük övgü ile söz ettiği ayrıca, Hacı Beşir Ağa 1746'da ölmüş olduğu için 1779 yılı olsa olsa 1778 depreminden sonra hanın onarılma tarihi olabilir.

Bu han, Hacı Beşir Ağa'nın diğer hayır eserlerini yaşatmak için vakfettiği binalardan biridir.

İzmir'deki eski kargir hanlar genellikle kare ya da dikdörtgen açık bir avlu etrafında, tek ya da iki katlı olarak inşa edilmişti. Bunlardan bazılarında hem avluya, hem de sokağa bakan dükkanlar bulunmakta idi. Kızlar Ağası Hanı iki katlı ve dört kapılıdır. Avlusunun ortasında bulunan mescid bugün dini özelliğini yitirmiş, alt katı kahve, üstü ise halı ve kilim satan bir mağaza olarak kullanılmaktadır. Kızlar Ağası Hanı'nın kumaş ve dokuma ile ilgili malların

(Halep kumaşları, muslin, sim, ipek, çarşaf gibi) pazarlandığı bir yer olduğu buna karşılık XIX. Yüzyılda bu değerli kumaşların yerini kanavice ve cuha gibi daha kaba kumaşların aldığı bilinmektedir. Kızlar Ağası Hanı 1989 yılında restorasyon amacıyla yeniden inşa edilmek için kullanım dışı bırakılmıştır. Günümüzde restore edilmiş haliyle hizmet vermektedir.

Çakaloğlu Hanı

Yine 18.Yüzyıl dönemi eserlerinden biri olan Çakaloğlu hanı İzmir'in önemli tarihi eserleri arasında yer alır. Han, uzun dikdörtgen planlıdır ve üstü tonozlu kapalı bir çarşı şeklindedir.

Dış duvarlar kesme taş ve bir iki sıra tuğla hatlı olarak inşa edilmiştir. Üstü tonozla örtülü uzun yolun iki tarafında karşılıklı dükkânlar sıralanmıştır. Yolu örten tonozların kaide kısımlarında ve dükkanların üstüne gelen kısımlarda sıra ile pencelere açılmıştır. Çarşı bu pencerelerden gelen ışıkla aydınlatılmıştır. dükkanlar aynı büyüklükte olup bir kısmına yuvarlak kemerli bir kısmına düz ahşap kapılarla girilir.

Başka bir sokağa açılan yuvarlak kemerli büyük demir bir kapısı daha bulunur. Kapının üstünde kitabe yeri gibi bir boşluk vardır. Aynı boşlu diğer kapının üstünde de bulunmaktadır. Kapının iki yanında 1805 tarihli mermerden yapılmış bir sebil ve çeşme bulunmaktadır. Sebil'i Hacı Ahmed'in yaptırdığı üstündeki yazıdan anlaşılmaktadır. Sebil ve çeşme yanı mimari tarzda olup, lale-barok üslupta son derece güzel kabartmalarla süslenmiştir. Bugün bakımsız olmakla birlikte oldukça sağlam olan çarşı dükkanları depo olarak kullanılmakta ve mülkiyeti şahıslara ait bulunmaktadır.

Diğer Hanlar

Hanlar ve Bedestenlerin İzmir'in Osmanlı –Türk çehresi içinde son derece önemli bir yere sahip olduğu açıktır. Özellikle 17. ve 18.yy.da gelişen bu mimarinin tipi örneklerinden bugüne kalanlar son derece azdır. Varolan da bakımsızlık nedeniyle harap durumdadır.

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın yapımını başlattığı ve kendisinde sonra tamamlanan "Vezir Han" oldukça büyük ve geniştir. Yangınlara karşı son derece dayanıklı ve korumalı inşa edilen "Küçük Vezir Han" da önemli hanlar arasında yer alır. 18.yy.Osmanlı eserleri arasında yer alan "Küçük Karaosmanoğlu Han'ı" da merkezi iş mntıkasında yer alan diğer önemli bir yapıdır. Duvarları taş ve tuğla dizili olarak inşaa edilen üzeri beşik tonozlarla örtülü merdivenli bir girişten çıkılır. Bugün orjinalitesini tümüyle yitirmiş durumdadır. Girit Hanı, ne yazık ki yok edilmiştir.

19.yy.Osmanlı eserleri arasında olup, bugüne belli ölçüde kalabilen hanlar arasında. Selvili Han, Mirkelam Han, Esir Han, Küçük Demir Han sayılabilir.

IV.Hamamlar

Hamamlar hakkında oldukça az bilgiye sahibiz. Üstelik bu hamamların çoğu da bugüne gelememiştir. Ancak yine de başlıcaları şöyle sıralayabiliriz.

Lüks Hamam

Kadı Hamamı da dene hamam, ilk Osmanlı eserleri arasında sayılmaktadır. İnşa tarihi 16.yy. olduğu sanılan hamam çifte hamamdır. Soyunma yerleri basık sekizgen kemerli kasnaktan kubbeye geçilir. Buradan da ortası beşik tonozlu ılıkılığı geçilir. Yıkanma alanı dikdörtgen sahanlı olup, iki

yanda sivri kemerli eyvanın meydana getirdiği üstü beşik tonozlu bölmeler bulunur. Doğusunda traş yeri olan bölmeni kubbesi asıl kemerlere dayanır. Karşısında ise halvet yeri mevcuttur. Sekizgen tonozlu yüksek kubbesi olan hamamın kadınlar kısmında her şey aynıdır. ancak havetleri yanda bulunur. Bugün bakımlı olan bu yapı özel bir şahıs malı olarak faaliyetini sürdürmekte olup Anafartalar caddesinde bulunur.

Basmane Hamamı

17.yy.Osmanlı dönemi eseri olan hamam halen bakımlı ve işler durumdadır. Ortası havuzlu, soyunma yerleri dıştan sekizgen tanburlu havuz, üstü sekizgen sivri kemerli kasnağı olan orta büyüklükte bir kubbe ile örtülü olan hamam tipik özelliklerini korumaktadır.

Kıllıoğlu Hacı İbrahim Vakfı Hamamı

Klasik Osmanlı eseri olan yapının yıkanma yeri kare planlı olup, sekizgen tonozlu bir kubbesi bulunduğu halvetsiz ancak nadir klasik bir eser olduğu, 1965'e kadar kömür deposu olarak kullanıldıktan sonra bugün izinin kalmadığı bilinmektedir. Yeri Tilkilik semtindedir.

Yeşildirek Hamamı

Halen Yeşildere çarşısı adı ile bilinen çarşı içinde bulunan hamam yine klasik Osmanlı mimarı tarzında tipik bir örnektir. 17.yy.eseridir.

V.Camiler

Osmanlı eyaletleri içinde Osmanlı mimarisini abidevi yapılarının en az olduğu yer İzmir'dir. dikkat edilirse Osmanlı padişahları adına tek bir yapı bulunmamaktadır. Ayrıca İzmir'de bulunan Osmanlı dönemi eserlerinin mimari

üsluplarının son derece sade ve gösterişsiz oldukları da dikkati çeker. Şimdi başlıca camileri şöyle sıralayalım. (Bu bölüm için Prof.Dr. Tuncer Baykara'nın "İzmir Tarihi" isimli kitabından yararlanılmıştır.)

Yalı Camii (İngiliz Ayşe Camii) –Konak Meydanı

Yalı camii'nin hangi tarihte ve kimin tarafından yapıldığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Yurt Ansiklopedisi"İzmir" maddesinde yer alan 1774 yılında katipzade Mehmet Paşa karısı Ayşe hanım yaptırıldığı görüşü, İzmir Tarihi yazarı H.Gültekin'in bir kaynak göstermeden verdiği bilgilere dayanıyor olsa gerek.

Bilim adamı M.Aktepe'nin Ankara ve İzmir'de vakıf defterlerinde yapmış olduğu incelemeler sonucunda, o yıllarda İzmir'de Ayşe hanım adında hayırsever bir hanım bulunduğu, bu hanımın, deniz kıyısında bir medresesi olduğu ve ayrıca dedesinin medresesinin avlusunda bir cami inşa ettirdiği anlaşılmaktadır. Bu durumda, aynı hanımın kendi medresesi avlusunda da bir camii inşa ettirmiş olması çok yanlış gözükmemektedir. Tarih kesin olarak belli olmasa da, caminin bir XVIII.yüzyıl yapısı olduğu anlaşılmaktadır. Bir öğrenci çalışmasında ise vakıf kayıtlarında caminin 1309 (1891-95) tarihinde inşa olduğunun belirtildiği yer almaktadır.

Prof. Metin Sözen bu camiyi Mimar Tahsin Sermet'e atfetmektedir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Vali Rahmi Bey'in camiyi onarttığı bilinmektedir. Caminin kapısı üzerinde bulunan mermer süslemeler ile , Mimar Tahsin Semet'in yaptığı olan Milli Kütüphane ve Milli Sinema'daki mermer süslemelerin benzerliği göz önüne alınırsa, bu onarımın Mimar Tahsin Sermet tarafından yapılmış olduğu düşünülmektedir. 1964 yılında yapılan son onarımda ise

caminin cephesinde bulunan Kütahya çinilerinin büyük bir bölümü sökülmüş, yalnızca pencere ve kapı sövelerindekiler bırakılmıştır.

İç süslemeleri oluşturan malakari bordürle de değişik tarihlerde yapılan sıvalarla kısmen kapanmıştır.

Kemeraltı Camii

İzmir'in belli camilerinin sıralandığı Anafartalar Caddesi kenarında, eski içliman kıyısındadır. 1690 tarihinde inşa edilmiştir. Anafartalar Caddesi ile 853 ve 856 Sokaklar arasında bulunan bu cami, 1812 yılında esaslı bir tamir görmüştür. Etrafında medrese, kütüphane ve sebili de vardı. Zeminde olup, tek bir kubbe bütün cami sathını örter.

Salepçioğlu Camii

850 ve 917 Sokaklarda olup, son derece zarif bir yapı tarzına sahip olan cami Kemeraltında, bulunmaktadır. 1906 yılında Salepçizade Hacı Ahmet Efendi tarafından tek büyük kubbeli olarak yaptırılan camii, ince yapılı, zarif bir mimariye sahiptir. Camii'nin dış duvarları mermer ve yeşil taşlarla örtülmüştür. Büyük kubbesi altın varakla işlenmiş olan cami'nin son cemaat yerinde üç kubbesi bulunmaktadır. İzmir'in en nadide camileri arasında sayılır. Kemeraltı'ndan gitmek istenirse, Salepçioğlu Hanı'nın içinden geçilerek erişilir.

Başdurak (Hacı Hüseyin) Camii

Hacı Hüseyin Camii ile ilgili en eski kaynak Evliya Çelebi seyahatnamesi'nde yer almaktadır. Evliya Çelebi, camini yapısal özelliklerini belirttikten sonra kapı üzerinde yer aldığını söylediği bir kitabenin metnini vermektedir.

“Kıldı hoş sa’y-ı himeme sıdk ile ol Hacı Hüseyin

Yapıldı bu kabe-i uşsak-ı zehi cay-i emin itmamın görücek dedi şifayı
tarihin Barek-Allah zehi cami-i firdevs-i berin. Sene: 1062 (1652)”

Daha sonraki yıllara ait çeşitli vakfiyelerde Hacı Hüseyi Camii’nden söz
edilmekte, XIX.Yüzyıldan sonra ise cami, bulunduğu mevkiin adını alarak
Başdurak Camii olarak anılmaktadır.

Hacı Hüseyin Efendi’nin kimliği ve yaşadığı dönem ile ilgili olmamasını
yanı sıra, camiinin yapılış dönemine ait vakfiyesi de bulunmamaktadır.

Evliya Çelebi’nin sözünü ettiği kitabe halen camide bulunmadığından,
cami ile ilgili en eski bilgi kapı üzerinde yer alan ve 1188 (1774/75) yılında
onarım yapıldığını belirten kitabedir. Bu kitabede, onarımın kimim tarafından
yaptırıldığı belirtilmemesine karşılık, bazı vakfiyelerde adı geçen Hacı Ahmet
Sait Efendi’nin onarımı gerçekleştiren kişi olduğu kanısı belirmektedir. Hacı
Ahmet Said Efendi, gene aynı vakfiyelerden anlaşıldığına göre bir de kütüphane
kurmuştur. Bu kütüphanenin kuruluş tarihi belli olmamakla birlikte, 1188’deki
onarımın Hacı Said Efendi tarafından yaptırılmış olması kabul edildiğinde,
kütüphanenin de aynı yıllarda yapıldığı varsayılabilir. İkinci tamir kitabesi ise
avlu kapısının iç ve dışında yer almakta ve kitabede depremde zarar gören
caminin 1310(1892/93) yıllarında halkın yardımıyla ile onarıldığı belirtilmektedir.
Altında depolar ve dükkanlar bulunan cami fevkani olarak inşa edilmiştir.
Sekizgen çift kasnağa oturan tek kubbeli camiye iki simetrik kubbe ve
aralarındaki manastır tonozu ile örtülü bir son caaat yerinden girilmektedir.
Camini özellikle iç süsmeleri, XIX.Yüzyıl süsleme sanatının örnekleri olup,
yapının orijinal durumundan izler taşıyıp taşımadığı bilinmemektedir. Halen

ibadete açık olan cami, son olara 1972 yılında onarılmıştır. Anafartalar Caddesi ile 863 sokak köşesinde olup, 869 ve 873 sokaklarda da çevrelenmiştir.

Kestane Pazarı Camii

Anafartalar caddesi etrafına yoğunlaşan iş merkezine bulunan camii yerini doldurulan iç liman olması nedeniyle Evliya Çelebi, minareyi güçlükle oturttuklarından söz eder. Çelebi'ye göre 1667 yılında yapılan camii, kare bir mekan üzerine büyük bir kubbeyle etrafında dört kubbeden oluşmaktadır. Son derece güzel olan mihrabı Selçuk'taki İsa Bey Camiinden getirtildiği söylenir. Giriş kapısı üzerinde bir kitabenin yer aldığı Kestane Pazarı Camiinin son cemaat yerinde üç kubbe bulunur. 872 v e882.sokaklardadır.

Şadırvan Camii

Cihannüma'ya göre İzmir'in Ulucamii olan "Niflizada Camii" bu olmalıdır. Ziya "derya tarafından ve denize yakın" idi. Anafartalar Caddesi ile 912 sokak köşesinden olup, ismini altında ve yanında bulunan şadırvanlardan almıştır. Evliya Çelebi camiin yapılışı için 1636 tarihinin vermektedir. 1815 yılında da önemli bir tamir görmüştür. Evliya Çelebi'nin "bir beyaz inciye" benzettiği bu camiin altında o zamanlar "serapa aktar dükkanları" vardır.

Hisar Camii

1872 yılından kale arkasında, bugünkü Kemeraltı iş merkezi Hisarönü mevkiinde buluna camii, 1592 yılında Yakup Bey tarafından yapılmıştır. Ortada bir büyük kubbe sekiz fil ayak üzerinde durmakta, yanlarda üçer büyük -, geride üç küçük ve son cemaat yerinde yedi küçük kubbesi vardır. Batısında bulunan minaresi tek şerefelidir. Mihrap minber ve vaaz kürsüsü son derece özenil işlenmiş tezyinata sahiptir. Sütun başlıkları ve diğer süslemeleri oldukça

korunmalı bir durumda günümüze gelebilmiştir. Camii 1813, 1881, 1927 ve 190'li yıllarda onarım görmüştür.

Faik Paşa Camii

Daha XVI. yüzyılın başlarında İzmir'in bir mahallesine adını veren cami olup, 965 ve 967 sokaklardadır. Evliya Çelebi "kargir kubbesini kurşun örtüsü" olduğunu söylüyor ki, asli yapısı herhalde yangın ve zelzelelerden harap olmuştur. Kitabesindeki 1842 tarihi de , bir yangın sonrası esaslı tamiri göstermektedir.

Hatuniye Camii

Anafartalar Caddesi ile 943 sokak köşesinde olup eskiden yanında geniş bir medresesi de vardı. XVII yüzyıl başlarında Tayyibe Hatun adında hayırsever bir kadın tarafından yaptırılmıştır. Bir büyük ve iki küçük kubbenin örttüğü, iki eklentili bu gayri muntazam planlı camii, 1737 de önemli tamir gördü.

Fettah Camii

1297 ve 1298 sokaklar köşesinde olup XVII yüzyılda yapılmış olmalıdır. Evliya Çelebi"Abdulfettah Çavuş" dediği bu camiden "kiremetli amma mamur" olarak bahseder. 1843 ve 1861 yıllarında da tamir görmüştür. Son şeklini, yakın zamanda almıştır.

Çorakkapu (Taşrakapu) Camii

Basmane'deki bu cami, etrafındaki geniş mezarlığı, medresesi ve diğer yapılarıyla Türk mahallelerinin en ucunda gibiydi. Bostanizade Mehmet Efendi adında bir hayırsever zat tarafından herhalde XVII. yüzyıldan önce yaptırılmıştır. Zarif minaresi ve kubbesi ile İzmir'in güzel camileri arasındadır.

Hacı Mahmud Camii

847 ve 848 sokaklar köşesinde, avlusundaki asırlık selviler ve mezarları ile güzel bir camiidir. Eskiden yanında bir de sübyan mektebi vardı. Evliya Çelebi bu camiden bahsettiğinden XVII yüzyılda yapılmış olmalıdır. Tabii ki yangın ve zelzeleden kendisini kurtarmış değildir.

Selvili Mescid

854 ve 1021 sokaklar köşesinde olup, bugünkü yapısını 1841 yangınından sonra kazanmıştır. 1751 de Selvili Mescid veya Osamn Efendi Camii diye de anılıyordu. Görülüyor ki XVIII. yüzyılın ilk yarısında, Osman Efendi adında bir zat tarafından yaptırılmıştır.

İkiçeşmelik Camii

İkiçeşmelik Caddesi kenarında olup, üzerinde yakın tarihlere ait birçok tamir kitabesi vardır. Fakat daha 1734 de bu camii Kürt Mehmet Yeniçeri veya Kürt Beşe adıyla var olduğunu biliyoruz.

Odunkapulu Camii

427 sokakta yarı ahşap bir camidir. Kitabesine göre 1757'de yapılmıştır; oysa içindeki çeşmenin kitabesi 1728 tarihini gösteriyor Cami herhalde birçok defa yandıktan sonra bugünkü görünüşünü kazanmıştır

Karşıyaka'daki camilere gelince Ferik Osman Paşa Camii, XIX yüzyıl sonlarında yapılmış olmalıdır. Haziresinde Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'ın mezarı vardır. Soğukkuyu Camii, kitabesine göre 1875'lerde yapılmıştır. Kemalpaşa Camii ise daha yenidir. Bornova'daki Ulu Camii, muhtemeler XVI yüzyıl yapısıdır; hatta daha eski de olabilir.

VI.Kiliseler

Katolik Kiliseleri

Dom Kilisesi (Şehit Nevres Bul.29)

Saint Policarpe (Gazi Osman Paşa Bul.No: 18)

Santa Maria (Halit Ziya Bul.No: 67)

Domeniken Kilisesi (1408 sokak No:8)

Notre Dame De Laurdes (81 sokak No:11)

Saint Jean Babtiste (Kemalpaşa cad. 15 Buca)

Santa Maria (Bornova)

Saint Antoine(1611 Sokak No: 7 Bayraklı)

Saint Helene (1729 Sokak No: 53 Karşıyaka)

Protestan ve Anglikan Kiliselerin

St.John Kilisesi (Talat Paşa Bul. Alsancak garı karşısı)

Mary Magdalena (Hürriyet Cad. 18 Bornova)

Felemenk Protestan Kilisesi (1274 Sokak No: 24)

VII. Havralar

Bet İsrail (Mithatpaşa Cad. 265)

Sinyora Giveret (927 Sokak 77)

Şaar Aşamayim (1390 Sokak 4/2)

Hevra (Talmut Tora (937 Sokak 4/17)

Şalom (927 Sokak 38)

Bikur Holim (İkiçeşmelik Cad. 40)

Algazi (927 Sokak 73)

Etş-Hayim (937 Sokak 5)

Bet İllel (920 Sokak 23)

Roşaar (3.Karataş 281 Sokak 67)

VIII.Müzeler

İzmir Arkeoloji Müzesi

İzmir'de ilk Arkeoloji Müzesi üç senelik eser toplama ve derleme çalışmalarından sonra 1927 yılında Tepecik semtinde bulunan Ayavukla kilisesinde ziyarete açılmıştır. Çevredeki antik kentlerden gelen eserlerin yoğun olmasından dolayı yeni bir müzeye ihtiyaç duyulmuştur. Bunun üzerine Konak'ta Bahribaba Parkı içinde yeni ve modern bir müze binası inşa edilerek 1984 yılında ziyarete açılmıştır. Müze, teşhir salonları, labaratuvarları, depoları. fotoğrafhanesi, kitaplığı, konferans salonu ile her türlü ihtiyaca cevap verecek şekilde düzenlenmiştir. Üç katlı olan müze binasında teşhir seksiyonlar halinde

hazırlanmıştır Üst kattaki salonda, İasos, Çandarlı, Bergama antik kentlerine aiti arkeolojik eserler, Protogeometrik ve Geometrik dönem Batı Anadolu seramikleri, Myrina Eros heykelcikleri, cam eşyalar, sikekler ve bronz Demeter heykel bulunmaktadır. Müzenin giriş katı olan orta katta mermer eserleri teşhir edilmektedir. Arkaik döneminden Roma devri sonuna kadar tarihlenebilen heykeller büstler ve portreler sergilenmektedir. Bahçe teşhirinde Roma devrine ait Karacasu mermer firizleri, kolosal heykeller, Lahitler ve mimari eserle sergilenmektedir. İzmir Arkeoloji Müzesi'nde halen bahçe teşhir tanzim çalışmaları devam etmektedir.

Ekrem Akurgal Seramik Eserler Salonu

Arkeoloji Müzesi'nde seramik eserlerin yer alacağı ve iki yıldır düzenleme çalışmaları süren Ekrem Akurgal Salonu 26 Haziran 199 tarihinde açıldı. Anadolu Kültürü'nün açığa çıkarılması yönünde çok önemli çalışmalara imza atan ve günümüze kadar birçok müzemize ve de özellikle İzmir Arkeoloji Müzesi'ne, Ege Bölgesinde yaptığı kazılarla dünyaca ünlü eserleri kazandıran Ekrem Akurgal'ın adının verildiği Seramik Eserle Salonu'nda Batı Anadolu'nun geçmişteki kültür ve sosyo-ekonomik yaşantısının belgeleri ilk defa sergilenecektir. M.Ö.5000 yıllarından Bizans çağına kadar uzanan bir süreci kapsayan ve Bayraklı, Çandarlı, Erytrai, Foça, Limantepe ve İasos gibi antik kentlerinde ve de son yıllarda İzmir Arkeoloji Müzesi Başkanlığında sürdürülen Tahtalı Barajı kurtarma kazılarında ele geçirilen eserlerden oluşan yeni şehirde, gelen ziyaretçilerin görsellik yanında çok doyurucu bilgileri almaları geniş bilgilendirme panoları ile sağlanmıştır. Çağdaş müzecilik anlayışı ile düzenlenen teşhir salonunda yer alan Baklatepe, Limantepe ile Panaztepe'den gelen ilk defa sergilenecek olan Prehistorik eserlerle İzmir Arkeoloji Müzesi Batı Anadolu Prehistoryası iye ilgili dünyada en önemli müze konumuna gelmiştir.

İzmir Etnografya Müzesi

19 yüzyılda neo klasik tarzda, meyilli bir teras üzerine inşa edilmiştir. 1845 yılında Fransızlar tarafından onarıldığı ve bu tarihten sonra fakir Hristiyan ailelerin bakımına tahsis edilen bir kurum olduğu bilinmektedir. 1984'te Kültür ve Turizm Bakanlığı'na Etnografya Müzesi olarak düzenlenmek üzere devredilmiştir. İzmir'de Etnografik eserler İzmir Atatürk ve Etnografya Müzesi'nin alt katında teşhir edilmekte idi. Daha sonra 1985-87 yıllarında restore edilen eski sağlık müdürlüğü binası etnografya müzesi olarak hizmete sunulmuştur. Müze binası zemin kat üzerine üç katlı olarak inşa edilmiştir. 1 ve 2. katlar teşhir salonları 3.kat depo, labaratuvar, fotoğraf stüdyosu ve büro olarak kullanılmaktadır. Teşhirinde İzmir ve yöresinin 19 yy.daki sosyal yaşamından kesitler verilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle endüstrileşme ile birlikte bugün yer yer terk edilen; tekneçilik, nalıncılık, çömlekçilik, halı dokumacılığı, urgancılık, keçecilik ve seraciye gibi el sanatlarımız sergilenerek tanıtılmaktadır.

İzmir Atatürk Müzesi

Müze, Gündoğdu semtinde, Atatürk Caddesi üzerindedir. Bina, 1875-1880 yılları arasında ev olarak yaptırılmış, bir ara otel olarak işletilmiş, 1927'de İzmir Belediyesi evi hazineden satın alarak Atatürk'e hediye etmiştir. Atatürk İzmir'i ziyaretlerinde bu evde kalmıştır. Atatürk'ün İzmir'e gelişinin 19 yılına rastlayan 11 Eylül 1941 tarihinde müze, "Atatürk İl Kütüphanesi ve İzmir Şehri Atatürk Müzesi", daha sonra ise restore ve tanzim edilerek "Atatürk ve Etnografya Müzesi" adını almış, müzedeik etnografik eserlerin yeni açılan Etnografya Müzesi'ne taşınmasıyla yalnız "Atatürk Müzesi" olarak ziyaret edilmektedir. Müze, Osmanlı ve Şevanten mimari karışımından meydana gelen Neo klasik tarzda bir yapıdır. Ön cephesinin ortasında 5 mermer basamaklı

merdiven ve yarım daire kapısı vardır. Giriş kapısından zemin kat salonuna girilir. Yan odalara açılan kapılar ve nişler vardır. Taban ahşaptır. Tavanda kartonpiyeryer ve göbek süsleri bulunmaktadır. Binanın çatısı Marsiyal tipi kiremitli, ışıklık üstleri ise çinko kaplıdır.

Resim ve Heykel Galerisi Müzesi

Müze 1952 yılında resim ve Heykel Galerisi adıyla Kültürpark'ta hizmete açılmıştır. Vilayet –Belediye- Üniversite dayanışması sonunda 29 Ekim 1973'te Konak Modern Müze ve sergi galerisi yapılmıştır. 3 yönde faaliyet göstermektedir.

Müze olarak: Bu bölümde Tanzimat döneminden günümüze kadar gelen Türk Resim ve Heykel örnekleri sergilenmektedir.

Sergi olarak: Bu salonda sanatçıların başvuruları üzerine eserler seçici kurul tarafından değerlendirilir.

Atölye olarak: Bu bölümde halka sanat zevkini aşlamak amacıyla çalışmalar sanatçı öğretmenlerle sürdürülmektedir. Resim ve seramik kursları gibi kurslar da verilebilmektedir.

İzmir Gezileri

İzmir'i gezmek isteyen İzmirliiler veya turistler nereleri gezmeli ve nasıl mutlu olmalıdır? ... Bizim reçetemiz şöyle: İzmir'i sevmek isteyen kişi, ister kentli olsun, ister turist, gezisine Bayraklı'daki eski kent harabelerini belki pek görkemli değildir; ancak tarihin en eski yerleşim biriminin nefis bir belgesini sunar size. Ord.Prof.Dr.Sayın Ekrem Akurgal 1950 yılından bu yana Bayraklı'yı kazmış ve pek çok eserin gün ışığına yardımcı olmuştur.

Daha sonra İzmir Arkeoloji Müzesi, Agora ve Kadifekale mutlaka görülmesi, izlenmesi ve değerlendirilmesi gereken yerlerdir. İyon, Helenistik, Roma ve Bizans dönemi eserleri bu mekanlarda kendini gösterir. Kemeraltı ve fantastik camileri, Hisarönü çevresi, boydan boya tüm Kordonboyu, Fuar, Alsancak'ın bulvarları ve dolup boşalan cafeleri, Balçova Termal Tesisleri, Teleferik, mutlaka gidilmesi gereken yerlerdir. Vapurla bir körfez turu mutlaka yapılmalıdır. İzmir Resim Heykel Müzesi, Etnografya Müzesi, Kordon'daki Atatürk Müzesi gibi sanat ve kültür mekanları da gezilebilir.

Opera, senfoni orkestrası, tiyatro gibi etkinlikler bilet bulunabildiği takdirde mutlaka izlenmelidir. Dünyanın en ünlü solistleri İzmir Devlet Senfoni Orkestrası'nın konuğu olurlar ve her Cuma- Cumartesi günleri İzmirli sanatseverlerle tanışılır. Kordonboyu'nda Kemal'in Yeri veya Deniz Restoran gibi içkili lokantalar İzmir'in en ünlü balık yemeklerini yapan aşçılara sahiptir. Hilton enfestir.... Büyük Efes Oteli'nin havuzu serinlememizi sağlar ve Balçova Termal Tesisleri'ndeki sıcak sulu havuzu tercih edebiliriz. Yaz aylarında birkaç saatlik yolculuğu göze alıp, dünyanın en güzel sahillerinden olan Çeşme, Foça, Kuşadası, Urla, Karaburun, Dikili plajlarına ulaşmaktır.

İzmir'in Sembolü nedir?... Konak'taki ünlü Saat Kulesi mi?... Büyük İskender'in yaptırdığı Kadifekale mi?... Şair Homeros mu?... Nazlı martıları mı?... Pasaport'taki Atatürk Heykeli mi?... Hiçbiri değil. Belki de hepsinin toplamı..

Ama gerçek olan şu ki, şimdi pek kalıntısı olmasa da 5000 yıl öncesine kadar uzanan bu efsanevi kentin en büyük gerçeği tarih kadar eski oluşu, içinden yüzlerce kavmin gelip geçtiği ve Anadolu Uygarlıklarını efsanevi kentlerinden biri olduğudur.

Halikarnas Balıkcısı şöyle demiştir: “İzmir kentinin “İzmir” adını almasında Homeros’un belki az çok yapı vardı. Çünkü İlyada’da Amazon kraliçesi yada tanrıçasından söz ederken, “ölümsüzler ona cömert boy-poslu yada hoplayıcı Mirin’der. Böylece İzmir’i kuran Amazon Mirina olduğunu söylenir.” Yaşamın son 20 yılını İzmir’de geçiren Halikarnas Balıkcısı, kim bilir İzmir’i ne güzel gezmişti. Halikarnas Balıkcısı’nı düşleyerek birçok akslar doğrultusunda İzmir’i gezebiliriz.

Hükümet Konağı ve Saat Kulesi’nden başlayarak Kemeraltı’na girer. Agora’da çıkarız. Eski Memleket Hastanesi, Milli Kütüphane, Alsancak ve Basmane Gar binaları, Borsa Sarayı, Atatürk Müzesi, Pasaport İskeleris, Atatürk Lisesi Binası, Namık Kemal Lisesi’nin bahçesi, Kültürpark, Asansör, Mithat Paşa Sanat Enstitüsü, Pasaport’taki Atatürk Heykeli, Atatürk Müzesi, Devlet Resim Heykel Müzesi, Arkeoloji Müzesi, Etnografya Müzesi, Dönertaş Sebili, Kadifekale, Kordonboyu, Zübeyde Ana Mezarı, Karşıyaka sahili ve çarşısı, Sevgi Yolu, Kızılçullu Su Kemerleri, Tepekule, Smyrna ören yeri, Kızlarağası Hanı, Kemaraltı camileri, kiliseler, Karataş Havrası, sanat galerileri, parklar, sinemalar, cafeler, çarşılar, postaneler, lokantalar.... İçlerinden dört beşini seçip yüzlerce güzergah yaratabiliriz İzmir’in içinde kendimize... Haydi İzmir’i gezelim. Şimdi size seçenekleri önereceğim:

1. Atatürk Turu

Örneğin Bugün “10 Kasım”.... İzmir’in içinde bir “Atatürk Turu” yapacağız. Şimdi koltuklarınıza şöyle bir yaslanın bakalım, bizi keyifle izleyin. Kurtuluş Savaşı’nda, İzmir’i kurtarmayı milli hedef haline getiren, annesini İzmir’e gömen, İzmir’den evlenen, İktisat Kongresini bu kentte toplayan, birçok devrimlerinin işaretimi buradan veren ve tam 17 kez İzmir’e gelen, toplam 152 gün olmak üzere İzmir’de kalan Atatürk’ümüzün, kentte bıraktığı izleri, derli toplu bir “tur organizasyonu” içine almamız gerekiyor.

“AtatürkTuru”, köpür semtindeki “Özel Türk Lisesi Bahçesinden başlar. Bu bahçenin birköşesinde ünlü “Uşşakizade Köşkü” bulunur. Bu köşk, Atatürk ile evlenen Latife Hanım’ın İzmir’in kurtuluşu esnasında tanıştıkları ve daha sonra 29 Ocak 1923 günü imam nikahıyla evlendikleri köşktür. Atatürk, bu köşkün balkonundan yanmakta olan İzmir’i izlemiş, birçok gecesini bu çatı altında geçirmiş, çok güzel yabancı dil bilen Latife Hanım ile dost olmuş ve daha sonra Uşşakizade ailesini defalarca burada ziyaret etmiştir. Köşk şu günlerde Tatiş ailesi tarafından restore ettirilmiştir ve büyük Türk eğitimcisi, eli öpülecek hocamız Bahattin Tatiş tarafından bir “Atatürk Müzesi” haline getirilmeye çalışılmaktadır. Öğretmen Umur Sönmezdağ’ın bu konularda önemli araştırmaları vardır. Atatürk Turu’na katılanlar, önce bur köşkü ve okulun bahçesini gezerler, belki Türk Koleji tarafından okulun sanat galerisinde oluşturulacak daimi bir “Atatürk Fotoğrafları Sergisi”ni izlerler.

Daha sonra, Pasaport’taki “Atatürk Heykeli” önüne gelinir. Bu meydan, Türkiye’nin en ferah ve denize dönük alanıdır. Burada, parmağıyla denizi göstererek, “Ordular ilk hedefiniz Akdeniz’dir, İleri..” diyen Atatürk’ün ata binmiş 1934 yapımı heykelini izlemek, heykelin çevresini dolanarak, her yönden bakarak, alan direklerindeki bayraklarla bütünleşmeyi izlemek, başlı başına heyecan kaynağıdır. Heykel kaidesine epey yaklaşmanızı dilerim. Bu kez birtakım coşkulu kabartma kompozisyonların sanki canlıymış gibi sizi içine çektiğini göreceksiniz. Bunlar Kuvayı Milliye görüntüleridir. İzleyiniz, anlamlarını düşününüz. Oradaki halkın yüzlerine bakınız. Kendinizi göreceksiniz.

Artık sizi Alsancak Kordon’daki “Atatürk Müzesi” beklemektedir. Bu bina eski Naim Palas’tır. Atatürk’ün sağlığında gelip kaldığı, odalarında gezindiği, salonlarında konuşmalar yaptığı ve üst kattaki yatağında uyuduğu bir İzmir köşküdür. Alt katının bir Atatürk Kütüphanesi olarak tanzim edilmesi için yıllardır

Yaşar Holding uğraş vermekte, üst katı ise nefis bir dekorasyon ile Atatürk'ün anılarını korumaktadır. Duvarlarında Atatürk resimleri vardır. Bu müzeyi şimdiye kadar gezmedi iseniz, hemen geziniz.

Şimdi arabalarınıza ve otobüslere binip Karşıyaka'ya Ata'nın anası "Zübeyde Hanım"ın gömülü olduğu "Ferik Osman Paşa Camii" avlusuna gitmeniz gerekiyor. Burası yemyeşil çam ağaçlarıyla örtülü, tipik bir eski Müslüman dokusuna sahiptir. Yasemin dalları altındaki bankları ve çocuk bahçesiyle sanki cenneti çağırıştırıyor. 15 Ocak 1923 günü Karşıyaka'da vefat eden sevgili Zübeyde Ana, burada bir koca Yamanlar taşı altında uyumaktadır. Artık, yanınızda getirdiğiniz kır çiçeklerini bu büyük Türk anasına verebilirsiniz.

Bundan sonra Karşıyaka İstasyonu arkasında inşa edilmekte olan çok katlı Otopark'ın az ilerisinde "Uşşakizade Köşkü" ne gitmeniz gerekiyor. Çünkü Zübeyde Ana burada vefat etmiştir. Atatürk ile Latife Hanım'ın burada da nice anıları vardır. Geniş bir bahçe içindeki bu iki katlı köşk ne yazık ki metruk bir haldedir ve inşaat firmasının malıdır. Devletin bu firmaya takas ile bir başka gayi menkulü vererek binayı kurtarması şarttır. Çünkü burası "Zübeyde Ana Çocuk Kütüphanesi ve Müzesi" olmalıdır.

"Atatürk Turu"nun bu bölümünde artık hedefimiz, "Atatürk Ormanı"dır. Dr. Behçet Uz'un bir vaziyeti olan "Atatürk Ormanı" turun sonunda tüm konukları bağrına basacak ve onları ağırlacak tesislere sahip olmalıdır. "Atatürk Ormanı" nı gezen konuklar, böylece "Atatürk Turu"nu bitirerek, yurt ve halk sevgisiyle dopdolu olarak evlerine dönerler. (Bu turu genişletmek isterseniz. Belkahve Atatürk Anıtı'ndan başlayıp, Kültürpark'ı da içine katabilirsiniz).

Başka hangi Anadonu kentinde (İstanbul ve İzmir dışında) bu olanaklar var? Niçin bu hatıraları, "Bir turistik tur" içinde değerlendirip milletimize sunmuyoruz?

İzmir'de "Atatürk Turu" öneriyorum. Vilayet, belediyeler, silahlı kuvvetler, üniversiteler, milli eğitim müdürlüğü, TÜRSAB ve çeşitli kuruluşlar.. Lütfen... Gözümüzün önündeki bu imkanları kullanalım. İzmir "kurtarıcısı"nın izlerine el atmalı.

II.Antik Çağ İzmir Turu

Eski İzmir (Smyrna): Tepekule Höyüğü (Bayraklı): Izgaralı planlı Kent dokusu, Megaron tipi evler, yol ve caddeler, Athena Tapınağı, antik çağın ilk çeşmesi.

Pagos Tepesi (Kadifekale): Hellenistik Dönem Sur Kalıntıları (Toprağa yakın bölümler), St.Polycarpe kalıntısı, sarnıçlar, kente kuşbakışı gözlem.

Antik Tiyatro Kalıntıları (Kireçlikaya)

Agora (Namazgah): Roma Dönemi kalıntısı (M.S.178 Depremi sonrası inşa edilen), Bazilika, Antik Çağ'dan beri akan su, Küçük Faustina'nın kemer üzerindeki maskı.

İzmir Arkeoloji Müzesi.

III.Kemeraltı Hoşgörü Turu

Üç dinin buluştuğu ilginç bir ticaret aksı

.Saat Kulesi

.Konak Camii(1800)

.Kemeraltı Camii(1690)

.Başdurak Camii(1652)

.Kestane Pazarı Camii(1667)

.Şadırvanaltı Camii(1636)

.Hisar Camii (15929

.Hisarönü

.Kızlarağası Hanı

.Juderia (Musevi Bölgesi) içindeki sinagoglar: Etz Hayım, Şalom, Talmut
Tora (Hevra), Sinyora ve Algazi

.Bikur Halim Sinagogu (İkiçeşmelik caddesi üzerinde, Bizans Dönemiden
temelini atıldığı iddia edilmekte, En eski sinagog).

.St.Polycarpe Kilisesi (Yeni Asır Gazetesi karşısı)

IV.Kilise Turu

St.Polycarpe Kilisesi'nden başlayarak, tüm kiliseleri kapsar.

V.Sinagoglar Turu

.Kemeraltı Sinagogları'ndan sonra, Karataş Beth-İsrael Sinagogu'na uzanır.

.Dario Moreno Sokağı

.Asansör

.Yaşar Aksoy Parkı'ndan kent panoraması

VI.İslam Eserleri Turu

.Kemeraltı Camileri (Salepçioğlu Camii dahil ederek)

.Kızlarağası Hanı

.Dönertaş

.Namazgah Hatuniye Camii ve ara sokaklar

.Namazgah Emir Sultan Türbesi

.Basmahane Çorakkapı Camii

.Sadık Bey Oteli ve Oteller Sokağı

VII. Sanat Turu

.İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi

.İzmir Devlet Opera ve Balesi Binası

.Akbank Sanat Galerisi

.Büyükşehir Belediyesi Sanat Galerisi

.İş Bankası Sanat Galerisi

.Alsancak Sanat Galerileri (Leonardo, Yapı-Kredi, Epsilon, Pam-Center, Turgut Pura Varfı, S.Yaşar Resim Müzesi, Coşku, Adnan Franko, Türk Amerika Derneği, Fransız Kültür Merkezi v.s.)

.Kültürparkta izfaş Sanat Galerisi

.Akşam: Devlet Senfoni Orkestrası Konseri (Günlerden Cuma ise), Mavi Bar'da Caz Gecesi (Günlerden Salı ise)

VIII.Alsancak Turu

.St.Ploycarpe Kilisesi

.Sevgi Yolu

.Dom Kilisesi

.Türk-Amerikan Derneği Sergi Salonu

.Fransız Konsoloslugu ve Fransız Kültür Merkezi

.Dominik Caddesi

.Sevinç Pastanesi

.Kıbrıs Şehitleri Caddesi (Kafeler, Sanat Galerileri, Kitapevleri, Pastaneler)

.Gazi Kadınlar ve Muzaffer İzgü sokakları

.Alsancak Kilisesi

.Alsancak Garı ve TCDD Sanat Galerisi

IX. Buca Turu

.Alsancak Garı'ndan trenle Buca'ya hareket. Buca İstasyonu

.Buca Kilisesi (Kültür- Sanat Merkezi)

.Rees Köşkü (Buca Eğitim Fakültesi Dekanlık Binası)

.İstasyon Caddesi Köşkleri, Forbes Köşkü

.Hipodrom ve Gölet

.Şirinyer (Kızılçullu) Su Kemerleri (Roma Dönemi)

X.Genel Tur

Bu turlar içinde çeşitli yol güzergahları çizilip, çeşitli farklılıkta turlar düzenlenebilir. Örneğin benim yıllardır uyguladığım, dolu dolu bir İzmir turu önerisi şöyle olabilir.

.Kadifekale (sabah)

.Agora (yürüyerek)

.Arapfırını yönünde İzmir Arkeoloji Müzesi (yürüyerek)

.Asansör ve Dairo Moreno Sokağı, Beth İsrail Sinagogu

.Konak Meydanı, Saat Kulesi, İlk Kurşun Anıtı, Hükümet Konağı

.Kemeraltı Turu (camiler, sinagoglar, hanlar)

.Hisaönü (öğle yemeği)

.Kızlarağası Hanı (alışveriş)

.St.Polycarpe Kilisesi

.Sevgi yolu ve Alsancak Turu

.Bayraklı ören yeri

.Karşıyaka Zübeyde Ana Mezarlığı

.Karşıyaka Küçük Yamanlar (Restoranda akşam yemeği)

5000.Yıl Yazıları

İzmir'in Doğum Günü

Londra, Milattan sonra 43 yılından kuruldu... Times nehri kenarında küçücük bir köy iken, Romalılar'ın Britanya adasını işgal etmeye başlamalarından sonra gürbüzleşen bu yerleşim birimi, 43 yılından sonra kent kimliğine bürünmeye başlamıştır.

Paris ise, Milattan önce 52 yılında yine Romalılar'ın yöreyi ele geçirmesiyle birlikte kentleşmeye başlamıştır. Şimdiki Seine nehri üzerindeki Cite adasındaki küçük birikim, giderek günümüzün Paris'ine dönüştü.

Berlin, ise 1230 yılında kuruldu.

New-York'un yerleşim yeri olarak' belirginleşmesi 1609 yılına rastlar, ancak resmen koloni haline gelen bu yeni kent 1620 yılında doğduğunu kabullenmiştir...

Rus vakayinamelerinde Moskova ismi, ilk olarak 1147 yılında geçmekte ve kentin bu yılda kurulduğu ileri sürülmektedir...

Doğur tarihlerini tespit ettiğimiz bu ünlü kentlerin şimdi kaç yaşında oldukları hesap edelim....

Buna göre Londra 1955, Paris tam 2000, Berlin 768, New-York 378, Moskova ise tam tamına 851 yaşındadır....

Kentlerin doğum tarihleri önemli midir, kaç yaşında olduklarının anlamı nedir?... Kentler, doğum tarihlerini nasıl benimsemeli ve bu bulu yıllarını kutlamalı mıdır, eğer bu konuya duyarlı iseler, kutlamalar nasıl olmalıdır?...

Yukarıdaki kentlerden birini örnek alalım...

Rusya'nın başkenti Moskova, kuruluşunun 850'nci yılını geçtiğimiz sene şenliklerle, havai fişek gösterileriyle; tüm kent alanlarında mekânlarında ve gökte, hatta uzayda kutlamasını pek güzel bildi. Her türlü acıyı ve coşkuyu yudumlamış, nice ihtilalleri ve harpleri adımlamış olan bu kent, işgallerden kurtuluşlara, yağma hüznünden çarlık gururuna kadar nice duyguları derinliğine yaşamasını bilmiş, çarlık, komünizm ve günümüzün Rusya'sı gibi çarpıcı zamanları yaratabilmiştir....

İşte bu Moskova, doğum günü olan 850 yaşını, tek bir örnek vereyim, tam 70 müzesinin adeta dirilmesi ve birer yaşayan "kültür kalesi" olmasıyla büyük bir coşku içinde kutladı...

Kentlerin doğum günlerini kutlamak, onların gönlünü almaktır.... Ben kentlerin birer insan olduğuna inanırım, öyle ise bir insanı sevindirecek en mutlu günü ise, kentlerin de doğum gününü biz evlatları olarak kutlamamız gerekiyor, hemşehrlik bilincinin kaçınılmaz bir görevidir bu güzel davranış...Kent, tarihi,

kültürü ve yetiştirdiği mziki, edebiyatçı ve büyük yavrularıyla anılmalı, hatırlanmalıdır, böylece kentin genç kuşaklarına "kent kültürü" dediğimiz bilinç aktarılmış olur.

İzmir, milattan önce 3000 yılında Bayraklı'da kurulmuştur. (Bakınız: Ord.Prof.Ekrem Akurgal-Anadolu Uygarlıkları-Smyrna (Eski İzmir), sayfa 366)). Bu konuda en yetkili bilim adamımız ve yıllarca Eski İzmir ren Yeri'ni kazmış olan değerli hocamız Akurgal, haklı bir görüşle İzmir tarihini milattan önce 3000 yılında başlatmaktadır.

Milattan sonra günümüze 2000 yıl geçeceğine göre, önümüzdeki yılbaşı, İzmir kenti, tam 5000 yaşına basacaktır..

Diğer Avrupa, Amekira ve Uzak Doğu kentlerine baktığımız zaman İzmir'in ne kadar eski, tarihi, köktenci bir kent olduğunu görüyoruz. İzmir, bu beyaz sakallı, çarpıcı ve son derece efsanevi yaşıyla gururlanmalı ve bir sonraki yılımızı, 5000 yaşının gururuyla uluslar arası bir coşku içinde kutlamalıdır....

Neler yapılabilir?.... nce tanıtım, sonra kazanım... Kazanım nedir?... İzmir Kültür Merkezi'ir... Bir türlü kavuşamadığımız görkemli kültür Merkezi"ize 5000 yaşına girdiğimiz anda kavuşabilmenin veya temelini atabilmenin özlemi, 2000 yılının en büyük projesi olmalıdır....

şimdiden hoş geldin İzmir'in 5000'nci yaşı diyorum!....

Ve İzmir'imın ellerinden öpüyorum...(Yeni Asır – 31.12.1998)